

Filatelistengroep

Het Baltische Gebied

Opgericht 9 oktober 1982

FILATELISTENGROEP "HET BALTISCHE GEBIED"

Adressen en andere gegevens:

Voorzitter:

R.W. van Wijnen,
Karthuizerstraat 31
6824 KA Arnhem
tel. 026 - 35 13 484

Secretaris:

A.C. de Bruin,
Ten Passeweg 10A,
8084 AN 't Harde,
tel. 0525 - 65 31 24

Penningmeester/ledenadministratie:

H.W.A. Pijpers
Hermionegang 15
2719 AR Zoetermeer
tel. 079 - 3614621
hpjpers@nbt.nl

Opmaak/redactie

"Het Baltische Gebied"

J. Kaptein,
Reigerskamp 705,
3607 JP Maarssen,
tel. 0346 - 57.44.18
j.kaptein@hccnet.nl

Veilingcommissaris:

G.A. Vogel
Wijnesteinstraat 3,
3431 EV Nieuwegein,
tel. 030 - 60 31 498.

HBG op Internet:

<http://home.hccnet.nl/j.kaptein/hbg>
Wachtwoord ledenpagina: **mitau**
En in de Engelse versie: **miteng**

Ingeschreven bij de Kamer van Koophandel te Tiel
onder nummer V 401 573 40

Lidmaatschap:

Minimaal Euro 20,00 per jaar.

Als bijdrage voor de te maken kosten wordt van ieder lid bij toetreding Euro 5,00 gevraagd naast het lidmaatschapsgeld.

Losse nummers: Losse nummers van het blad (voor zover nog voorradig) zijn bij het secretariaat verkrijgbaar voor:

Euro 3,50 per stuk t/m nr. 19

Euro 5,00 per stuk voor nr. 20 t/m 37

Euro 7,00 per stuk vanaf nr. 37

verhoogd met de portokosten.

Kopieën van oudere exemplaren zijn verkrijgbaar tegen kostprijs, eveneens verhoogd met de portokosten.

Betalingen op: Postgiro 324 32 51 t.n.v.
Filatelistengroep 'Het Baltische Gebied' te
Zoetermeer.

Volgende bijeenkomst: **zaterdag 6 april 2002** in De Gentel, Genteldijk 34 te Geldermalsen. Aanvang: half elf 's ochtends.

Is uw adressering correct? Zo nee, meld dit dan aan het secretariaat.

Wij willen graag voor een correcte verzending zorg dragen!

Bij de voorplaat

Dit nummer komt de voorplaat weer vanaf Internet. In dit nummer wordt veel aandacht besteed aan 'firmabrieven' en ook op de voorplaat staat een bijzondere firmabrief uit Litouwen.

De afbeelding komt van de internetsite van Stanley Gibbons:

www.stanleygibbons.com

Behalve uitgever van de bekende catalogi verkoopt Stanley Gibbons via Internet ook postzegels en brieven. Ook als u niet van plan is om op deze manier te kopen, is het de moeite waard om te kijken: veel van het aanbod is met afbeelding te bewonderen.

VERSLAG VAN DE BIJEENKOMST VAN HET BALTISCHE GEBIED 29 SEPTEMBER 2001	<i>OLAV PETRI</i>	3
BESTE MENSEN...	<i>RUUD W. VAN WIJNEN</i>	4
CONTRIBUTIE 2002	<i>HANS PIJPERS</i>	
DEENSE VRIJWILLIGERS IN ESTLAND EN LETLAND 1918-1920 : AANVULLING	<i>MICHAEL SIEGUMFELDT, JAN KAPTEIN</i>	6
DE ZEGELS VAN LETLAND OP STAFKAARTEN : DEEL 2	<i>W. APSIT</i>	10
GELEZEN: OVER DE FILATELIE VAN LITOUWEN	<i>JAN KAPTEIN</i>	13
ECHT OF VALS? : DEEL 3	<i>ANDRÉ DE BRUIN EN OLAV PETRI</i>	14
DE POSTZEGELS VAN LETLAND DEEL 14	<i>JAN POULIE</i>	18
BOEKBESPREKING	<i>RUUD VAN WIJNEN</i>	21
ENIGE OPMERKELIJKE ESTSE BRIEFKAARTEN UIT DE TSARISTISCHE TIJD	<i>ALEXANDER EPSTEIN</i>	22
AFZENDER: DE FIRMA.....	<i>RUUD VAN WIJNEN</i>	26
JUIST GEEN FIRMABRIEF.....	<i>RUUD W. VAN WIJNEN</i>	51
DISTRICTSPOST VAN WENDEN : EEN ENVELOPPE IN HET LETS	<i>RUNE BENGTTSSON</i>	52
ENVELOPPEN UIT SOVJET-PERIODE VAN LITOUWEN	<i>JAN KAPTEIN</i>	54
TERUGKOMEN OP.....	<i>RUUD W. VAN WIJNEN</i>	56
STEMPELS VAN VELDPOSTKANTOREN IN LITOUWEN DE ORGANISATIE VAN HET LITOUWSE LEGER	<i>ALGIS PREIKŠA JAN KAPTEIN (BEWERKING)</i>	58
DE BIBLIOTHEEK VAN DE NBFV IN BAARN	<i>JAN KAPTEIN</i>	63
ONTVANGEN, GELEZEN EN TE LEZEN	<i>RUUD W. VAN WIJNEN</i>	64
ALS HET FOUT GAAT: LETLAND, POSTALE AANWIJZINGEN	<i>RUUD W. VAN WIJNEN</i>	66

VERSLAG VAN DE BIJEENKOMST VAN HET BALTISCHE GEBIED 29 SEPTEMBER 2001

OLAV PETRI

Voorzitter Ruud van Wijnen verwelkomt een beperkt gezelschap, naar schatting 25 leden waren aanwezig. België en Duitsland waren gelukkig wel vertegenwoordigd. Was het weer te mooi?

Uitwijken naar andere seizoenen helpt niet, ons klimaat is heerlijk onvoorspelbaar! Bovendien alterneert het samenzijn met opzet met het verschijnen van ons blad. In zomer en winter kunnen auteurs nog net even de tijd vinden om een publicatie af te maken.

Voor het eerst in de geschiedenis is André de Bruin afwezig wegens ziekte. En zonder André hebben we weinig “mededelingen” en al helemaal geen lezing. de dia’s waren er, maar een projector moesten we missen. Het verhaal houden we tegoed. De volgende keer wordt het een extra zware lezing!

Als bankier van de dag werd Koos Kersen aangewezen. Dat was even lastig voor hem, maar Koos deed het toch prima en krijgt hierbij een verdiende eervolle vermelding.

Bericht van verhindering kwam van Ronald Reuderink, via Gerrit ook van diens neef en van de heer Leenstra. Nieuw aanwezig waren de heer en mevr. Breeband. Nieuwe leden komen verder via internet en onze mooie site (lof voor Jan Kaptein). Het zijn B. Apsit uit Canada, de heer Koch uit Leeuwarden en D. Brubaker uit de V.S. Samen herdachten we ons overleden lid uit Finland, de heer Leppa.

Ruud vertelt nog van de nieuwe opzet van de veiling, de verdeling van taken, het digitaliseren en het op moderne wijze (dank aan Jan Gosman) kunnen werken. De aloude Gerrit Vogel draait ook mee. Tot nu toe deed hij 10 jaar alles alleen! Verder wordt er gewerkt aan een nieuwe huisstijl. Het jubileum is een zaak van grote geheimenis. We krijgen iets. Een pincet met strik in Baltische kleuren?

Penningmeester Hans Pijpers vertelt dat de contributie prachtig op tijd binnenkomt. Verder stelt hij voor om de kosten van papier, verzending enz. te standaardiseren. De moeite waard, er komen geen bezwaren naar voren. Bij experiment zullen we het eens proberen. Dozen en zo blijven wel een apart geval.

RONDVRAAG

Bij de rondvraag komen allerlei punten naar voren. Joop van Heeswijk vraagt om filatelistische fraktering.

Eesti Filatelist is weer verschenen!

Jan Kaptein vraagt om hulp bij vertaling naar prettig Engels van relevante zaken uit onze site. Duits valt voorlopig af, met Engels komen we al heel ver.

Gerrit Vogel had tot zijn grote teleurstelling geen veilinglijst gekregen. Dat zal niet weer gebeuren! Mensenwerk. Ruud maakt van de gelegenheid gebruik om nog eens te beschrijven hoeveel werk het altijd is geweest voor Gerrit om alles zo keurig draaiende te houden. Momenteel moet het bestuur goed nagaan hoe juridisch gezien zaken liggen, bijv. als iets wegraakt enz. Risicospreiding is nodig tegenwoordig de dag. Het bestuur kan niet anders dan als eerstverantwoordelijke e.e.a. moderniseren. Goed voorstel uit de zaal: vraag advies aan de Bond.

Thomas Løbbering meldt dat aangetekende stukken uit Estland wegraken op het vliegveld Frankfurt. Verder komt hij met enthousiast nieuws over onze landen. Een 10-daagse reis toonde een enorm verschil met 1991, vooruitgang alom. De filatelie richt zich voornamelijk op thematisch verzamelen. Mooi posthistorisch materiaal is zeldzaam.

Voorzitter Ruud stelde vervolgens een dag vol “zegelen” voor. En zo geschiedde.

DATA 2002

6 april en 28 september

BESTE MENSEN...

RUUD W. VAN WIJNEN

Ook nadat de prehistorische verzamelaars en jagers zich als boeren hadden gevestigd, en dus niet meer zo nodig op pad hoefden voor de dagelijkse kost, bleef de mensheid verzamelen.

Tot op de dag van vandaag. Per definitieve gaat het dan om onnutte zaken, hetgeen bij de filosofisch ingestelden de vraag doet opkomen naar het “waarom”.

Daar zijn heel wat antwoorden op gegeven, van serieuze en wetenschappelijk verantwoorde tot relativerende flauwekul. Voor mezelf weet ik het wel. Het gaat mij er om iets te vinden dat een ander nog niet gevonden heeft. Oergevoelens spelen daarbij een belangrijke rol: het maakt verzamelen spannend, je kunt de buit trots tonen aan anderen én bezitten. Rest het schrijven erover.....

Ons verzamelgebied biedt nog legio mogelijkheden bij de zoektocht naar het unieke. Daarnaast komt over de filatelie van de Baltische landen steeds meer literatuur beschikbaar en lijkt de stelling bevestigd te worden dat door meer te weten we beseffen dat er ook nog veel te ontdekken valt. Op jacht dus naar datgene wat nog niet in de catalogus of in het handboek staat. Het resultaat van zo'n speurtocht treft u aan in mijn artikel over postale aanwijzingen op Letse brieven en kaarten, waarbij ik kon voortbouwen op een eerdere studie van Nikolajs Jakimovs uit 1982. Een jaar geleden besteedde ik aandacht aan de afzender en stelde een tweede deel in het vooruitzicht; in dit nummer komt het er van. Ondernemers presenteren zich. Twee buitenlandse auteurs, Alexander Epstein en Bill Apsit, zijn ook nu weer van de partij. Respectievelijk met opmerkelijke Estse briefkaarten uit de tsaristische tijd en Letland nr. 1. Gelukkig bewaakt Jan Kaptein het evenwicht; zijn speurtochten op het internet leveren ook ditmaal informatie met betrekking tot Litouwen op.

Iets heel anders. Middels een speciaal schrijven richtte uw bestuur zich afgelopen zomer tot u over onze veiling. Jarenlang runde Gerrit Vogel die met

veel inzet en energie in zijn eentje en de resultaten mochten er zijn. De beoogde veranderingen richtten zich o.m. op een gewenste functiescheiding, een digitale opzet en een strikte toepassing van de veilingreglementen voor wat betreft de bidders. Het ontwerpen van het computerprogramma kostte, ondanks de grote inzet van Jan Gosman in de zomerhitte, meer tijd dan gedacht. Daarna verliep het opmaken van de veilinglijst, in nachtelijke uurtjes van Hans Pijpers, ook niet gladjes en tenslotte bleef het aantal bidders op het mooie aanbod achter. Zoals het dan past zal uw bestuur tijdens zijn vergadering in januari 2002 met alle betrokkenen de nieuwe veilingopzet evalueren en te verbeteren.

U weet het al. In 2002 bestaat onze filatelistengroep 20 jaar. Reden voor een blij gevoel en daarom geven we elkaar in het najaar een mooi cadeau. Blijft nog even geheim.

Ik ga er van uit dat u veel leesplezier zult beleven aan dit nummer van ons blad tijdens de komende feestdagen en ik wens u bovenal een gezond en anderszins voorspoedig 2002.

Ruud van Wijnen.

Contributie 2002

HANS PIJPERS

De leden van de Filatelistengroep 'Het Baltische Gebied' hebben in de bijeenkomst van 31 maart jl. op voorstel van het bestuur de contributie voor het jaar 2002 vastgesteld op **EUR 20,00**. Als bijdrage voor de te maken kosten wordt van ieder lid bij toetreding EUR 5,00 gevraagd. Het bestuur zal zich inspannen om de contributie de komende jaren op dit niveau te handhaven.

Na vele jaren geen verhoging te hebben doorgevoerd, is nu toch besloten tot een aanpassing. De inmiddels sterk gestegen kosten van productie van ons blad, de porti, de veiling, de bijdrage aan de bond etc. zijn debet aan dit besluit. Hiernaast worden er vanaf dit jaar extra kosten gemaakt om ons blad inhoudelijk te verbeteren en een professioneler aanzien te geven. En er is zoals u weet een start gemaakt met een nog betere opzet van de verenigingsveiling, waarbij er sprake is van een goede funktiescheiding en een vrijwel geheel geautomatiseerde afhandeling. Last but not least: onze vereniging bestaat bijna 20 jaar! Dit vierde lustrum willen we niet ongemerkt voorbij laten gaan en hebben besloten onszelf medio 2002 een mooi kado te geven.

De vastgestelde contributie is een minimum bijdrage. Leden kunnen besluiten om als waardering voor het werk dat velen binnen de vereniging belangeloos verrichten een (iets) hoger bedrag over te maken. Veel leden doen dit ook.

Alle leden die deelnemen aan de automatische incasso zal in het eerste kwartaal van 2002 dan ook EUR 20,00 in rekening worden gebracht, aangevuld met de eventuele vrijwillige bijdrage zoals deze in het verleden is overeengekomen.

De overige leden wordt vriendelijk verzocht om begin 2002 de contributie in EUR over te maken op Postbankrekening 324 32 51 ten name van Filatelistengroep Het Baltische Gebied te Zoetermeer.

Membership fee 2002

The membership fee 2002 will be **EUR 20,00** (Euro's). We are looking forward to receive the amount due in the first quarter of 2002. Payments may be made in cash, or by bank transfer: Postbank The Netherlands, number 324 32 51 payable to Filatelistengroep Het Baltische Gebied, p/a Hermionegang 15, NL - 2719 AR Zoetermeer.

DEENSE VRIJWILLIGERS IN ESTLAND EN LETLAND 1918-1920 : AANVULLING

MICHAEL SIEGUMFELDT, JAN KAPTEIN

e Deense vrijwilligers waren al eerder onderwerp van een artikel in HBG (1992 ; 20), maar de internetsite van Michael Siegumfeldt vormt een aardige aanvulling hierop. Het adres op internet:

http://hjem.get2net.dk/michael_siegumfeldt/dbac.html

Er zijn slechts zeven kaarten en brieven bekend, dus als een lezer van dit artikel een kaart of brief bekend is, dan graag deze informatie via de redactie naar Michael Siegumfeldt.

Begin 1919 vochten al ca. 15 Denen in Estland als deel van de Zweedse brigade.

Deense deelnemers aan de Finse onafhankelijkheidsstrijd, luitenant Iver Hemmer de Gudme en kapitein Jørgen Tantzau, hadden eind 1918 het initiatief genomen om Estland effectief te helpen in de onafhankelijkheidsstrijd. Het grootste probleem was de financiering, maar met behulp van de

magnaat Aage Westenholz kwamen de plannen toch verder.

In eerste instantie werd er gewerkt aan een plan om zo'n 20-30 Deense officieren uit te zenden, maar tegelijk werd er gewerkt aan een plan om 1000 man te sturen. De plannen werden vooral door Gudme en Westenholz verder ontwikkeld.

Kaart verzonden uit Tallinn op 10 april naar Denemarken. Stempel van het Corps Auxillère Danois.

In Denemarken is een 7 øre postzegel (lokaal tarief voor een kaart) bijgeplakt, met stempel Kopenhagen 19 april. Men denkt dat de eerste post vanuit DBAC (Dans-Baltisk Auxiliær Corps) per koerier werd verzonden naar het DBAC-kantoor in Kopenhagen. Daar werden lokale zegels toegevoegd omdat men niet zeker was over de geldigheid van de Estse postzegels in Denemarken.

Op 24 februari vertrok een groep van 17 vrijwilligers onder luitenant Victor Palludan via Zweden naar Estland. De leider had een slechte reputatie en de groep had weinig succes. Ze verloren 1 man bij de gevechten bij Pskov op 9 april en werden opgenomen in het Zweedse korps.

Er zouden nog 1000 man naar Estland gezonden worden, gefinancierd door Engeland en Estland, maar door economische problemen werden het er 184. Toen het geld –500.000 Finse mark- eindelijk arriveerde, kwamen er volgens Westenholz maar 184 van de 250 op tijd opdagen om in te schepen. Zij verlieten Kopenhagen op 26 maart 1919 met de Finse stoomboot 'Merkur' en aan boord werd ook het contract getekend.. Via Helsinki kwamen ze op 4 april 1919 in Tallinn. Ze waren bekend als het 'Westenholz-korps', maar zelf noemden de eenheid zich het 'Dansk-Baltisk Auxiliær Corps' (DBAC).

Zowel Iver Gudma, de administrateur, als R.G. Borgelin, de militaire leider, kregen de rang van kapitein.

Op 28 april werd het kops overgebracht naar Nõmme voor een militaire training door de Finnen. Na op meerdere plaatsen ingezet te zijn, zouden de Denen uiteindelijk rond 1 juli weer in een kamp bij Tartu terecht komen als reserve. Vandaar werden ze nog eenmaal ingezet bij Ostrov, waar hevig werd gevochten. Hierbij werden vijf man gedood, meerderen gewond en vier man gevangen genomen.

Midden augustus kwam het korps terug in Tartu, waar het werd ontbonden. Gudme en Borgelin werden gepromoveerd tot Estse Luitenant-Kolonels. De militaire chef van het korps, Richard G. Borgelin, zou later ook nog dienst nemen in het Estse leger.

Kaart, verzonden van het front met stempel Corps Danois *Compagnie Borgelin* en stempel Tallinn 18 Juli naar Denemarken. Tekst op de kaart: 'De Bolsjewieken kunnen naar de hel lopen. Alles o.k., groeten Kai'.

De stempels:

In het Deense Nationale Archief is een lijst met namen van de vrijwilligers te vinden:

200	Kaptein	Gudme	
207	"	Jens Martinus Mordensen	
241	"	Richard Gustav Borglin	2
202	Løjtnant	Hans Oscar Hopf	
206	"	Kaj Valdemar Hassing	
211	"	Mads Johannes Arildsen	
232	"	Erik Hansen Munch-Andersen	
233	"	Alfred Lauritz Larsen	
234	"	Alfred Johannes Poulsen	
235	"	Peter de Hemmer Gudme	
236	"	Christian August Beyer	2
238	"	Peter Viggo Christensen	3
	"	Lauritz Christensen	3
203	Feldwebel	Karl Christoffer Peter Sørensen	
204	Kornet	August Hellemund	
213	"	Erud Erik Christensen	3

Literatuur:

Deense vrijwilligers in Estland en Letland 1918-1920 / Per Rønberg, Ruud van Wijnen. – In: Het Baltische Gebied 1992 ; no. 20. – p. 50-54.

Danish volunteers in Estonia 1919 / by Vello Helk. – In: "The Boys from the North" : the Nordic volunteers in Estonia's War of Independence, 1918-1919 / ed. by Lars Ericson. – p. 25-32.

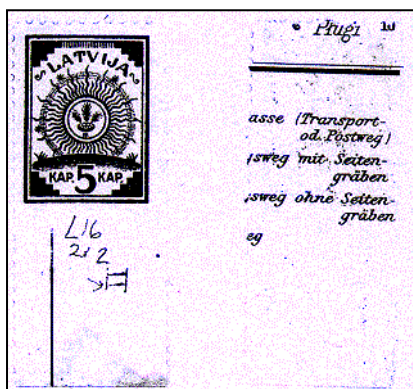
DE ZEGELS VAN LETLAND OP STAFKAARTEN : DEEL 2

W. APSIT

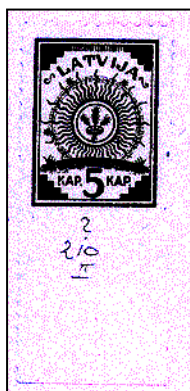
VARIETEITEN - PERFORATIE

Tientallen vroege vellen van de kaartzegels misten perforaties en sommige vellen hadden extra perforaties. Dit was waarschijnlijk te wijten aan de haastige productie in oorlogstijd. Het overgrote deel van de voorbeelden betreffen postfrisse zegels. Tot de ontbrekende perforaties behoren:

- ongeperforeerde bovenrand (geen afbeelding);
- ongeperforeerde benedenrand (afbeelding 14) van L 16 Lajzew, met plaatnummer II onder de onderste rij, en (afbeelding 15) van een niet geïdentificeerde kaart;
- ongeperforeerde linkerrand (afbeeldingen 16 en 17), van niet geïdentificeerde kaarten;
- ongeperforeerde rechterrand (afbeeldingen 18 en 19), van niet geïdentificeerde kaarten;

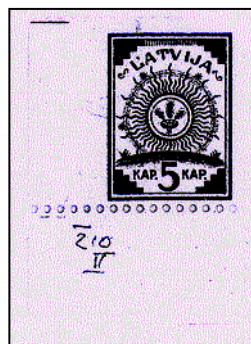
Afb. 14

Afb. 15

Afb. 16

Afb. 17

Afb. 18

Afb. 19

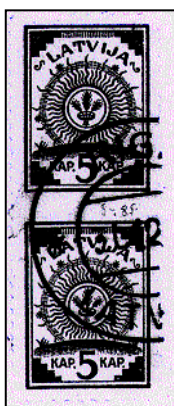
- ongeperforeerd vertikaal paar, rijen 4 en 5 (afbeelding 20) van L 16 Lajzew, rijen 4 en 5 (afbeelding 21) van R 15 Kokenhusen, en rijen 11 en 12 (afbeeldingen 22 en 23) van R 17 Okništa, met postfrisse en gebruikte exemplaren;
- ongeperforeerd horizontaal paar, kolommen 4 en 5 (afbeelding 24) van Q 16 Groß Salwen, en kolommen 12 en 13 (afbeelding 25) van Q 16 Groß Salwen.

Afb. 20

Afb. 21

Afb. 22

Afb. 23

Afb. 28

Afb. 24

Afb. 25

Tot de extra perforaties behoren:

- dubbele perforatie van de benedenrand (afbeelding 26) van L 16 Lajzew;
- dubbele perforatie tussen rijen 1 en 2 (afbeelding 27) van een niet geïdentificeerde kaart;
- dubbele perforatie tussen kolommen 4 en 5 (afbeelding 28) van M 18 Szawle;

Afb. 26

Afb. 27

- dubbele horizontale perforatie (afbeelding 29) van een niet geïdentificeerde kaart;
- extra verticale perforatie in de rechterrاند (afbeelding 30) van een niet geïdentificeerde kaart;
- dubbele horizontale perforatie (afbeelding 31) van een niet geïdentificeerde kaart, met het Russische datumrondstempel РИГА / 18XII1918 / * * (afbeelding 32), provisorisch gebruikt, klaarblijkelijk één dag na de eerste aflevering van de zegels op 17 december 1918.

Één exemplaar heeft zowel een ontbrekende als een extra perforatie:

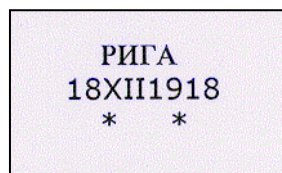
- ongeperforeerde bovenrand en extra verticale perforatie door het midden (afbeelding 33) op een niet geïdentificeerde kaart.

Toen het Sowjetleger Riga op 3 januari bezetten nam het de controle over van het postkantoor en het postsysteem. Wat er gebeurde met de gedrukte vellen op dit tijdstip roept interessante vragen op.

(vertaler Joop van Heeswijk)

Afb. 29

Afb. 32

Afb. 30

Afb. 33

Afb. 31

GELEZEN: OVER DE FILATELIE VAN LITOUWEN

JAN KAPTEIN

Phillit 2001 (2) ; nr. 26

Ook in dit nummer vinden we de nieuwe uitgiften en een overzicht van Litouws materiaal in veilingen. Antanas Jankauskas schrijft een uitgebreid artikel over de plaatfouten van de derde luchtpostemissie, Mi. 118-120. Ook laat hij een brief zien als aanvulling op eerdere artikelen over de Litouwse veldpost.

De opdrukken 'NEPRIKLAUSOMA LIETUVA 1941 VI 23' 'Onafhankelijk Litouwen' zijn, met toestemming van de Duitse bezetters, uitgegeven door de 'Tijdelijke Regering' van het onafhankelijk verklaarde Litouwen. Leonas Veržbolaschkauskas schrijft over de documenten uit het Litouwse Centrale Staatsarchief, die hierop betrekking hebben.

Lietuva Vietovardžiai = Lithuania placenames 1795-1995 / M. Lam. – 2000. – 400 p.

Dit 'boek' wordt in *Phillit* (2001 ; no 26) besproken, maar is niet echt uitgegeven. Naar aanleiding hiervan heb de schrijver benaderd voor een copie op cd-rom. Het boek is dus – als Word 97-bestand- bij de schrijver op cd-rom verkrijgbaar (\$15).

De administratieve indeling van Litouwen wordt gegeven, voor de verschillende perioden, met de plaatsen die erbij horen.

Telkens wordt de plaatsnamenlijst gegeven in alfabetische volgorde, en daarna in 'reverse order', de plaatsen achterstevoren dus en dan op alfabet. Vooral handig natuurlijk bij het lezen van stempels.

Ook vinden we een algemene lijst (p. 141-177) in een tabel, waarin de naam van een plaats in verschillende perioden wordt gegeven: Russisch (Cyrillisch), Pools, Duits en Litouws.

Daarnaast bevat het 'boek' veel kaarten met de administratieve indeling, de districten, in de verschillende perioden.

Geen boek om echt te lezen, maar een waardevol naslagwerk.

"Lithuania" Philatelic Society Journal (LPS)

Het nieuwe nummer ligt nu bij de drukker, maar HBG moet ook naar de drukker, dus dat komt de volgende keer. Wel heb ik wat oudere nummers aangeschaft, en daarmee ging het mij vooral om de artikelen van Vytautas Doniela compleet te krijgen. In nr. 220 (1995 ; nr. 2. – p. 24-37) begint hij zijn reeks artikelen over de Litouwse luchtpost: Lithuanian airmails, part I : postal rates. In dit eerste deel dus de tarieven in de verschillende perioden, geïllustreerd met veel brieven.

ECHT OF VALS? : DEEL 3

ANDRÉ DE BRUIN EN OLAV PETRI

MEMEL Mi 151-154, 155-159, 160-163

nder de Baltische gebieden vallen niet alleen de drie traditionele Baltische staten. Ons terrein delen wij soms met de verzamelaars van Duitsland, bijvoorbeeld als het om Memel gaat, een stad in het voormalige Oost Pruisen. Na de Eerste Wereldoorlog kwam deze stad na bestuurlijke omzwervingen uiteindelijk in Litouwse handen. Litouwen gaf aanvankelijk aparte zegels uit voor Memel, nu Klaipėda geheten, eerst opdrukjes, later speciale ontwerpen. Het betreft Memel Mi 151-154, 155-159, 160-163.

Deze keer willen wij aandacht geven aan deze speciale zegels die als afbeelding een schip, een anker of een vuurtoren hebben. Het betreft goed gedrukte zegels, maar helaas ijverig vervalst. Volgens een van onze bronnen zijn de zegels mogelijk massaal op de markt gebracht door ene Bela Szekula. In ieder geval zijn ze afkomstig uit Boedapest.

De vervalsing is een gemene, want hij ziet er qua afbeelding werkelijk keurig uit. Meestal zijn de valse zegels ongestempeld. Er bestaan uiteraard allerlei valse stempels en ook afstempelingen van een echt, maar helaas “rueckdatiert” stempel. Voor ons lag een serie met een opvallend vals stempel: veel te groot van middellijn, dubbelrings met brug en te breed traliewerk (“Gitter”) en de woorden Klaipeda (boven) en Memel (onder).

Hoe kan men zien of men met een echte zegel te maken heeft? Wat onderscheidt hem van een vals exemplaar?

STAP 1

(geldig voor alle drie de afbeeldingen)

Voor alle drie de series geldt dat de echte zegels gedrukt zijn op een opvallende papiersoort, licht geelachtig getint met horizontale ribbels. Bij exemplaren met dit kenmerk zit u goed. Valse zegels hebben geen ribbels in het papier. Helaas zijn bij echte zegels die ribbels aan de beeldzijde vaak niet of niet goed te zien, zelfs bij ongebruikte exemplaren. Daarom is het goed om een extra kenmerk te hebben. Vandaar stap 2.

STAP 2

Mochten de ribbels als kenmerk u in de steek laten, dan biedt de afbeelding duidelijk uitkomst.

AFBEELDING SCHIP

Echt

Bij het scheepsmotief hebben echte zegels de letters K en L van Klaipeda geheel los van elkaar. Bij de vervalste zegels zijn deze letters bovenaan verbonden.

AFBEELDING ANKER

Echt

Bij het ankermotief moet de hand van de vervalser uitgeschoten zijn toen hij in het midden van het woord MEMEL de M uitwerkte. De valse middelste M van dit woord is misvormd: het rechter pootje is iets te kort en – erger – de rechter diagonaal van deze M is krom. Een echte ankerzegel heeft een keurige hoofdletter M. Detail van de echte zegel:

AFBEELDING VUURTOREN

Echt

Gelukkig maakte de vervalser ook bij de vuurtoren een fout. Hier zit de fout in het gebied in het driehoekje, rechts van het dijkje dat naar de vuurtoren loopt. De valse zegel toont in dat driehoekje (dat water uitbeeldt) de golflijn scherp doorbroken door een duidelijke donkere diagonale kerf. De echte zegels hebben wel een diagonaal lijntje, maar het is daar meer een gedeeltelijke onderbreking van de golflijntjes en dus zeker geen eenmalige, scherpe, ononderbroken donkere kerf.

Detail van de echte zegel:

ECHT

Heeft de zegel ribbeltjes in het papier, dan is hij echt.

Schip: de letters K en L van Klaipeda zijn 100% los van elkaar.

Anker: de middelste letter M van Memel heeft de diagonale lijnen kaarsrecht.

Vuurtoren: in het waterdriehoekje rechts van het pad naar de vuurtoren is een scherpe, lange, doorlopende kerf.

VERDERE GEGEVENS

BRONNEN

Varro E. Tyler, Focus on Forgeries.

E. Beckert, vervalste stempels op zegels van het Memelgebiet (uit Memelgebiet, bewerking van R. Zuydweg)

Sovetski kollektioner

ESTLAND ES Mi 49-53

Uoor een beginnend verzamelaar van de Baltische staten is de luchtpostserie ES Mi 49-53 een bron van onzekerheid als hij wantrouwend van karakter is. Het zijn aantrekkelijke driehoekszegels, maar de catalogus waarschuwt voor vervalsingen. In de loop van de tijd krijgt de verzamelaar steeds meer series onder ogen, hij zoekt naar minieme verschillen, want in de arcering zou het geheim te vinden zijn, maar hij kan ze niet vinden. De twijfel blijft knagen.

Gelukkig valt hier goed nieuws te melden. Feit is dat de serie inderdaad vervalst is, volgens de bronnen door ene August Emelo uit Tartu, maar gelukkig waart diens product niet in schrikwekkende aantallen rond.

Van alle onderzochte series bleek er uiteindelijk één een vervalsing te betreffen. En die sloot werkelijk naadloos aan bij gedetailleerde beschrijvingen in de literatuur.

Het is een uiterst geslaagde vervalsing. We hebben niets aan kleur, papier of tanding. De tanding klopt, de kleuren zijn goed getroffen. De “echte”

zegels zijn op twee papiersoorten gedrukt, dus dat is ook geen handig gegeven.

HOOFDKENMERK

Hoofdkenmerk voor de vervalsingen is: bij alle zegels is de zwarte afbeelding van de vliegtuigen iets ruwer uitgevoerd, lijntjes zijn vaker onderbroken dan bij de originelen, soms vlekking en met haaltjes aan de lijntjes. Bij vergelijken kun je soms toch een vergissing maken. Dat wordt in de hand gewerkt door het feit dat de kwaliteit per waarde van de serie wisselt. De ene vervalste waarde is qua “zwart” beter dan de andere.

STAP 1

Heeft de zegel een keurig zwart centrum, met haarzuivere lijntjes en puntjes en zijn de gekleurde delen eveneens zuiver, alsmede de arcering in de waardetabletten, dan is de zegel echt.

STAP 2

Vertrouwt u de zegel toch niet, dan moet u uitwijken naar de gegevens per nominale waarde.

GEGEVENS PER WAARDE

VALS

Formaat: 150 %

5 Marka geel

Het zwart van de wolken is vlekkelig met vette deeltjes in de lijntjes. Boven het vliegtuig en mist men met name de 3 tot 4 langere, doorlopende lijnen waaronder een witte wolkenboog te zien is bij de echte zegels.

Detail 5 Marka geel:

VALS

Formaat: 150 %

10 Marka blauw

Ook hier een vlekkerige zaak, maar minder ernstig dan bij de gele waarde. Het verticale pijltje boven de waardeanduiding 10 in de top van de zegel staat uit het lood, leunt iets naar rechts.

Detail 10 Marka blauw:

VALS

Formaat: 150 %

15 Marka rood

Het zwart is vlekkelig. De rode verticale lijntjes onder het woord MARKA in de top zijn bij deze waarde wel erg onzuiver en deels volgelopen.

Detail 15 Marka rood:

VALS

Formaat: 150 %

20 Marka groen

Kijk naar de waarde aanduiding in de top. Het getal 20 in de bovenhoek is lelijk. De groene arcering in de tablet loopt vaak dicht en de afstanden tussen de lijntjes zijn niet overal gelijk..

De zwarte arcering is behoorlijk goed.

Voor liefhebber: kleur is nooit echt een goede determinant, maar hier heeft bij daglicht de kleur een lichte blauwzweem.

Detail 20 Marka groen:

VALS

Formaat: 150 %

45 Marka lila

Uiteindelijk is de kwaliteit van de zwarte lijntjes het handigst als determinant. Bij deze waarde zijn de tussenruimtes tussen horizontale lijntjes vaak verschillend en boven de vleugel rechts niet evenwijdig aan elkaar.

Deze zegel heeft een prima kleur, maar net als bij de 20 Marka is de waarde in de bovendriehoek mislukt, 5 van 45 staat iets te laag.

Detail 45 Marka lila:

Tot slot nog dit:

De valse zegels zijn ongetand.

De valse zegels werden in paren gedrukt.

DE POSTZEGELS VAN LETLAND DEEL 14

JAN POULIE

XXXIII. Letland nr. 98 t/m 109

edert einde Augustus 1921 verschenen in Letland geleidelijk de nieuwe frankeerzegels in het wapentype. Dit type is ontworpen door prof. A. Sarrinsch.

De zegels zijn in steendruk uitgevoerd. Deze uitgifte is gedrukt in vellen van 400 stuks, welke zijn samengesteld uit 4 vakken van 100 zegels. $\frac{1}{4}$ veldeel bestaat dus uit 10 (hoogte) $\times$ 10 (breedte) = 100 stuks. De randschriften van deze veldeelen luiden: 100 MARKAS A 50 K—50 RUB 100 MARKAS A 1 R—100 R enz.

Veelal kwamen slechts de in vieren gedeelde vellen aan de post. De onderlinge afstand tusschen de veldeelen is mij niet bekend. Misschien is deze $13\frac{1}{2}$ mM. Paren met een tussenstrook van deze breedte hoeven echter niet afkomstig te zijn van een linker- en rechterhelft of van een boven- en benedenhelft. Afb. 186 vertoont een dergelijk horizontaal paar met een blanco tussenstrook. Dit paar zou dus afkomstig kunnen zijn van een linker- en rechterhelft. Het is echter ook mogelijk, dat dit paar afkomstig is van proefvellen voor postzegelboekjes.

Dit paar heeft nog de bijzonderheid, dat de rechtertanding van het linkerzegel is weggefallen. Van het wapentype met muntwaarde Santimi (zie het volgende hoofdstuk XXXIV) bezit ik n.l. veldeelen, welke oorspronkelijk voor niet-uitgegeven postzegelboekjes bestemd waren. Voorts vindt men bij deze Santimi-uitgifte paren met tussenstrook, waarbij de tussenstrook verschillende breedten vertoont. Men mag dus niet zonder meer aannemen, dat de breedte der tussenstrook tusschen veldeelen steeds $13\frac{1}{2}$ mM. is. Schrijver dezes houdt zich dus ten zeerste aanbevolen voor toezending van veldeelen of blokken of paren met een tussenstrook. Wanneer aankoop van dergelijke stukken niet mogelijk is, ziet hij toch gaarne opgave tegemoet. Kosten worden per omgaande vergoed. H.H. handelaren wilt U mij het groote genoegen doen uw voorraden Letsche zegels hierop eens na te zien? Met uw aller medewerking kan deze thans nog niet opgehelderde philatelistische vraag misschien toch nog worden beantwoord.

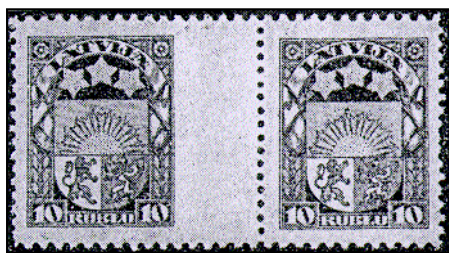
Het watermerk bestaat uit verticale gegolfde lijnen. Deze lijnen staan op een afstand van 23 mM. van elkaar. Eenmaal per veldeel van 100 stuks komen tusschen deze lijnen de woorden voor: PACTIEN LIGAT MILLS. Hieronder drie lijnen lager eveneens eenmaal per vel het jaartal 1858.

Losse zegels kunnen dus soms een of twee letters of cijfers vertoonen. Men vindt dit watermerk in 4 standen. Het watermerk loopt verticaal over de zegels, dus van boven naar beneden, afb. 187, van beneden naar boven, verkeerdstaand van boven naar beneden en verkeerdstaand van beneden naar boven. De serie wordt tenslotte gecompleteerd tot de volgende waarden. Tevens vermeld ik de oplaagcijfers.

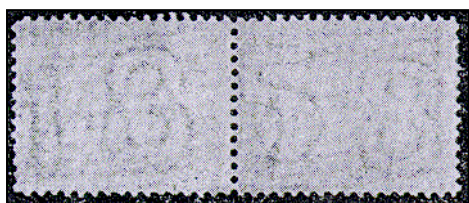
50 kap violet	ca.	5.000.000 stuks
1 rbl. geel	ca.	3.000.000 stuks
2 rbl. groen	ca.	6.000.000 stuks
3 rbl. geelgroen	ca.	500.000 stuks
5 rbl. rood	ca.	8.000.000 stuks
6 rbl. lilarood	ca.	400.000 stuks
9 rbl. roodoranje	ca.	500.000 stuks
10 rbl. blauw	ca.	3.500.000 stuks
15 rbl. ultra-marijn	ca.	800.000 stuks
20 rbl. lila	ca.	300.000 stuks

De zegels bestaan in verschillende tandingen, t.w. $11\frac{1}{2}$, $11\frac{1}{4}$ en $11\frac{1}{4} \times 11\frac{1}{2}$ tezamen door mij genoemd $11\frac{1}{2}$. In deze tandingen verschenen alle waarden tot en met de 15 rbl. De 20 rbl. bestaat in tandingen 10, $11\frac{1}{2} \times 10$ en $10 \times 11\frac{1}{2}$. Dit laatste zegel is een rareiteit. In de tanding $10 \times 11\frac{1}{2}$ bestaan ook nog de waarden 1 en 10 rbl.

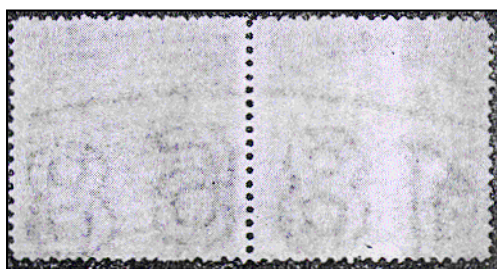
Tenslotte heb ik nog in mijn bezit een 9 Rublizegel met 'toevalstanding': $3 \times 11\frac{1}{2} 1 \times 10$. Toevalstandingen ontstaan door het voorkomen van een tandingsskam, welke in maat afwijkt van de overige kammen. Een en ander kan het gevolg zijn van een reparatie of doordat een ongetand gebleven gedeelte met behulp van een in maat afwijkende kam wordt nagetand.

Afb. 186

Afb. 187

Afb. 188

Plaatfouten komen voor. Ik wil alleen de duidelijkste noemen, t.w.:

50 Kap: Hierbij is van de voet van de L alleen de omranding overgebleven.

2 Rubli: a linker 2 heeft links een ophaal
b rechter 2 heeft links een ophaal.
Voet van linker 2 is verlengd met dwarsstreepje
c U is bijna gevuld.

9 Rubli: wit puntje boven B

15 Rubli: punt boven U

Een zeer zeldzame afwijking is de aan weerszijden bedrukte 15 Rubli.

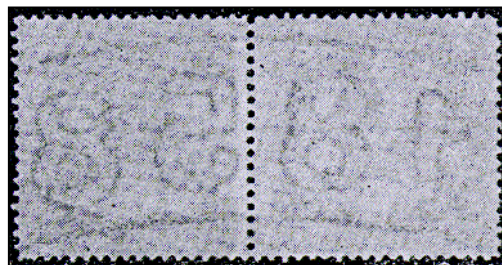
Onderstaande tandingafwijkingen zijn in mijn bezit:

1 Rubli: rechtervelrand ongetand
benedenvelrand ongetand
horizontaal dubbel getand

2 Rubli: bovenvelrand ongetand
rechtervelrand ongetand
5 Rubli: linkervelrand ongetand
bovenvelrand ongetand
rechtervelrand ongetand
6 Rubli: linkervelrand ongetand
benedenvelrand ongetand
bovenvelrand ongetand
9 Rubli: bovenvelrand ongetand
10 Rubli: rechtervelrand ongetand
15 Rubli: rechtervelrand ongetand.

Bij deze zegels komen voorts sterk verschoven tandingen voor. Ongetande zegels bestaan van deze uitgifte niet. Eventueel aangeboden ongetande exemplaren of paren met zeer breede randen zijn ontstaan, doordat bij exemplaren met verschoven tanding een en ander zoodanig is beknijpt, dat men den indruk krijgt, dat de zegels echt ongetand bestaan. Papiervouwen komen dikwijls voor (zie afb. 46). Proefdrukken zijn mij van deze zegels niet bekend.

In September 1922 werd deze wapentype-serie nog uitgebreid met twee hoge waarden, t.w. 50 Rubli (bruin en lichtbruin) en 100 Rubli (blauw en lichtblauw), echter in groot formaat ($27\frac{1}{2} \times 27\frac{1}{2}$ mM.) Deze zegels zijn eveneens ontworpen door Prof. A. Sarrinsch en in steendruk uitgevoerd. Deze uitgifte is gedrukt in vellen van 200 stuks, welke zijn samengesteld uit 4 vakken van 50 stuks. Aan de post kwamen slechts de in vieren gedeelde vellen. De onderlinge afstand tusschen deze veldeelen is mij niet bekend. Het watermerk is hetzelfde als bij de lage waarden: het loopt nu echter horizontaal over de zegels. Het komt weer voor in vier standen, t.w. normaal staand, verkeerd staand (afb. 188), kopstaand, verkeerd en kopstaand (afb. 189). De op-laagcijfers van beide waarden zijn elk ca. 100.000 stuks. Deze zegels bestaan alleen getand $11\frac{1}{2}$. Ze zijn blijkbaar gedrukt in twee drukgangen. De onderdruk is in de lichte kleur.

Afb. 189

Afb. 190

Ik heb in mijn bezit een 50 Rubli met naar rechts verschoven onderdruk. Plaatfouten zijn mij niet bekend. Wel bezit ik een exemplaar van de 50 Rubli, waarbij de vlag van de linker 5 is verbonden met de ronding door een lichte punt. Deze afwijking zou echter ook een druktoevalligheid kunnen zijn. Onderstaande tandings-afwijkingen zijn in mijn bezit:

100 Rubli: rechtervelrand ongetand (afb. 190)
benedenvelrand ongetand
verticaal dubbel getand.

Proefdrukken in zwarte kleur bestaan van beide waarden zoowel van de onderdruk als van de bovendruk. Vervalschingen van deze wapentype-uitgifte zijn niet bekend.

Er is te catalogiseeren:

- Nr. 98: 50 Kap. licht- tot donkerviolet getand: 11½.
- Nr. 99: 1 Rublis licht- tot donkeroranje getand: 11½ en 10 × 11½.
- Nr. 100: 2 Rubli licht- tot donkergroen getand: 11½.
- Nr. 101: 3 Rubli geelgroen getand: 11½.
- Nr. 102: 5 Rubli roserood tot karmijn getand: 11½.
- Nr. 103: 6 Rubli lilarood getand: 11½.
- Nr. 104: 9 Rubli roodoranje getand: 11½.
- Nr. 105: 10 Rublu blauw tot donkerblauw getand: 11½ en 10 × 11½.
- Nr. 106: 15 Rubli ultramarijn tot blauw ultramarijn getand: 11½.
- Nr. 107: 20 Rubli lila getand: 10 en 10 × 11½ en 11½ × 10.
- Nr. 108: 50 Rublu bruin en lichtbruin getand: 11½.
- Nr. 109: 100 Rublu blauw en lichtblauw getand: 11½.

Verantwoording:

Aflevering XXXIII is gepubliceerd in het *Nederlandsch Maandblad voor Philatelie*, jaargang 24, nr. 5 (mei 1947), blz. 51-52.

BOEKBESPREKING

RUUD VAN WIJNEN

1. Symposium zur Postgeschichte Lettlands. Riga, 11. August 2001.

Vier lezingen, in zowel Duits als Lets, gehouden ter gelegenheid van het 50 jarig bestaan van de Forschungsgemeinschaft Lettland.

Brochure van 56 pagina,s. Tegen vooruitbetaling van DM 10 te bestellen bij Harry von Hofmann Verlag, Postfach 560156, 22551 Hamburg, Duitsland.

In de afgelopen jaren is in Letse archieven door een aantal filatelisten onderzoek gedaan naar een aantal bijzonder interessante perioden uit de Letse postgeschiedenis.

Dr. Pārsla Pētersone verhaalde in haar lezing over de positie die Riga gedurende de 17de eeuw innam Zweedse postsysteem. Vanuit Riga ontwikkelden zich postroutes naar Zweden (via Finland), naar Moskou en West-Europa, met vertakkingen naar andere delen van Midden- en Zuid-Europa. Dat ging, om strategische en/of economische redenen, lang niet altijd zonder slag of stoot.

Heinz Lukaszewitz zette in zijn lezing vele bekende feiten over de bolsjewistische bezetting

van Letland in de jaren 1919-1921 in een context en voegde er nieuwe wetenswaardigheden aan toe. Het ligt in de bedoeling dat over deze boeiende periode een verder uitgewerkte publicatie zal verschijnen.

De Letse veldpost uit de periode 1919-1921 werd belicht door Arvis Kēniņš en Harry von Hofmann besteedde veel aandacht aan de postale ontwikkelingen in de maanden voor de vorming van het Generalpostkommissariat Ostland in 1941. Ook hij deed dat op grond van naspeuringen in Letse archieven. Zijn verhaal doet me uitzien naar het handboekdeel over de Duitse bezettingsperiode dat binnenkort staat te verschijnen.

Hier passen felicitaties en waardering.

ENIGE OPMERKELIJKE ESTSE BRIEFKAARTEN UIT DE TSARISTISCHE TIJD

ALEXANDER EPSTEIN

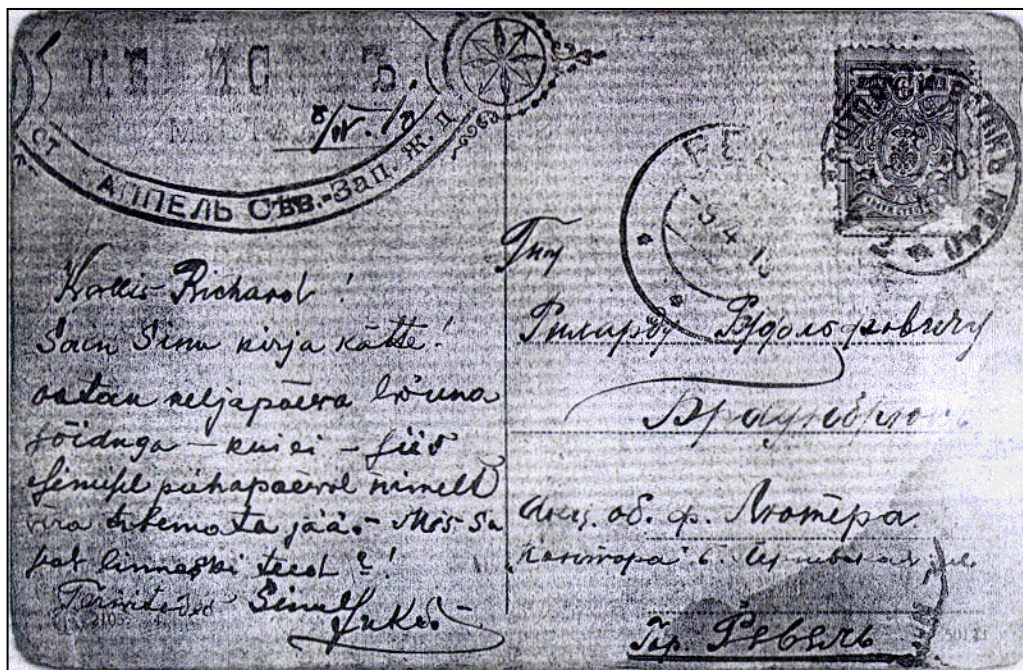

oals in de meeste landen werd ook in tsaristisch Rusland, inclusief de Baltische gouvernemen-ten, de post behandeld volgens vaste procedures. Zo werden bij verzending, (soms) in transit en bij aankomst van een poststuk standaardstempels gebruikt voor dagtekening, ontwaarding of andere postale handelingen. Toch vinden we soms poststukken, veelal briefkaarten, met stempels die afwijken van de normstempels. Uit het gebied van het latere Estland volgt daarvan hieronder een aantal voorbeelden.

In Rusland waren, zoals bekend, de postkantoren ingedeeld in een aantal klassen, variërend van de hoofdpstkantoren (*pochtamts*) in de hoofdsteden zoals St. Petersburg en Moskou, tot de postagentschappen die slechts gewone post behandelden. Met uitzondering van een deel van de postagentschappen op spoorwegstations en bij plattelandsbesturen (*volost etc*) waren op de postkantoren, ongeacht hun status, normstempels in gebruik. Post van en naar de kleinste postagentschappen werd over het algemeen

gestempeld op het nabij gelegen grotere postkantoor waaronder ze ressorteerden of in postwagons (in het geval van postagentschappen op stations).

Toch kennen we postagentschappen die, om welke redenen dan ook, afwijkende stempels gebruikten. In de eerste twee voorbeelden hieronder betreft het postagentschappen op stations.

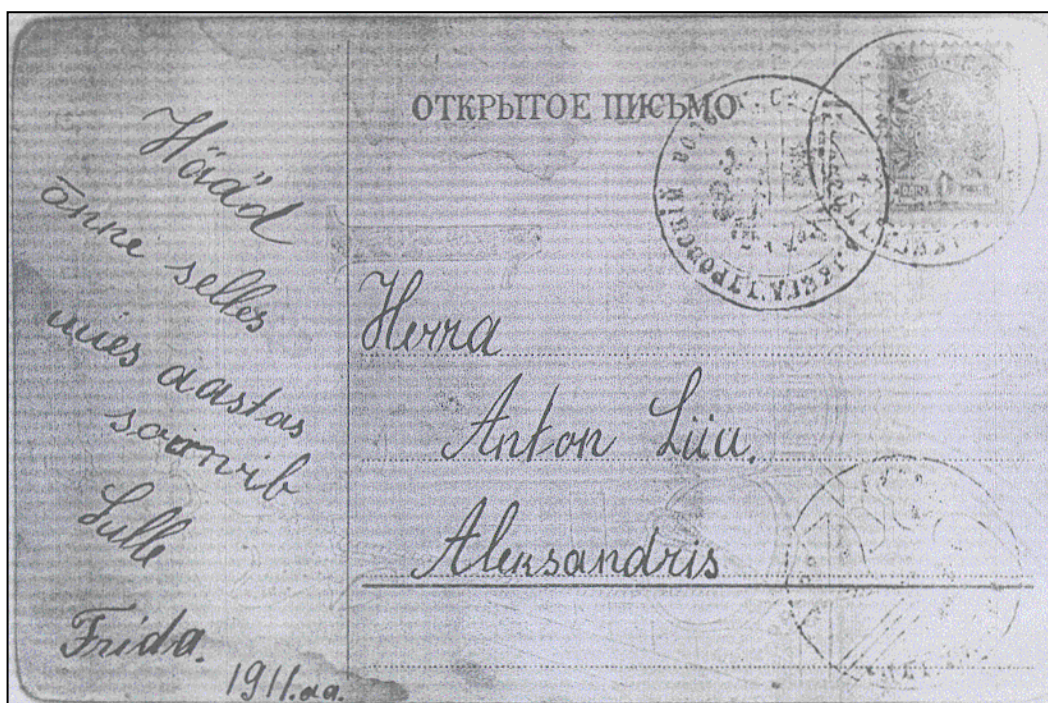

Afb. 1. Met een zegel van 3 kopeken gefrankeerde briefkaart, op 8 april 1910 gestempeld in postwagon nr. 40. Aankomststempel van REVEL een dag later. Opmerkelijk is het paarse ovaalstempel in de linker bovenhoek van het station Kappell aan de Noordwest Spoorlijn .
In het midden de tekst "voor brieven" en de met zwarte inkt geschreven datum 8.IV.10.
Het lijkt erop dat dit stempel aangeeft dat het stationspostagentschap de kaart heeft aangenomen om die vervolgens af te geven aan de passerende postwagon.

Afb.2 Briefkaart, gefrankeerd met 3 kopeken en geadresseerd aan het station Nasva in het gouvernement Pskov. Op 5 april 1914 gestempeld in postwagon 40 van de lijn RIGA – St.PETERSBURG. Links, vertikaal geplaatst, staat het lijnstempel ST. TAMSAL. Ook in dit geval lijkt het erop dat het stationspostagentschap de kaart aannam en doorgaf aan de postwagon.

De volgende twee kaarten hebben te maken met postagentschappen verbonden aan plattelands-(volost) besturen. Deze waren in Rusland redelijk wijdverspreid. Onbekend is echter of dat ook zo was in de gevallen die hieronder worden getoond.

Afb.3 Nieuwjaarskaart uit 1911. Volgens het lokaaltarief gefrankeerd met een zegel van 1 kopeke. De zegel is ontwaard met het officiële stempel van de Alexander Plattelands Rechtbank waarvan, in paars, nog twee afdrucken werden geplaatst. De kaart is geadresseerd binnen dezelfde Alexander gemeente in het district (Uezd) Revel, Estland gouvernement.

Afb.4 Briefkaart van PERNOV (Pärnu), op 24.12.1911 verzonden naar de plattelandsgemeente Talli. Op dezelfde dag werd in KVELLENSTEIN (Killingi-Nõmme) een transitstempel geplaatst. Bovendien bevindt zich op de kaart een paars ovaalstempel van het plattelandsbestuur van Talli gedateerd 29 dec. 1911; vijf dagen na verzending uit Pernov.

De volgende kaart (afb. 5) werd ontvangen op een poststation. Volgens de officiële lijsten van postkantoren die in het begin van de 20ste eeuw in Rusland werden gepubliceerd, functioneerden in Estland weinig poststations, waaronder Turpel. Ze behandelden slechts gewone post. Min of meer in afwijking van de regels beschikten ze echter wel over normstempels die gebruikt werden voor afstempeling van zegels.

De vraag is, ook al gaat het om gebruik als ontvangststempel, waarom een afwijkend stempel in plaats van het beschikbare normstempel werd gebruikt.

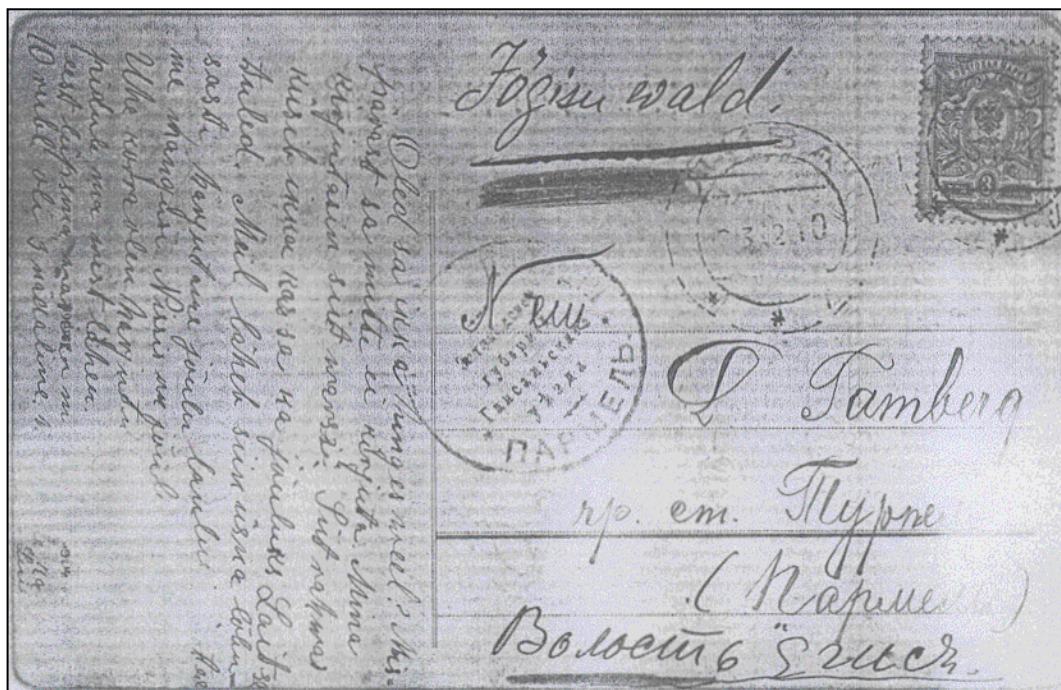
De laatste kaart (afb. 6) heeft te maken met de zgn. verbruikersverenigingen. Deze coöperaties waren in Rusland een algemeen verschijnsel. Hoewel niet in Estland, functioneerden postagentschappen bij deze coöperaties.

Zo ver we weten bestonden in het Baltische gebied geen lokale postkerken zoals de zemstvo-post in andere delen van Rusland. (De enige lokale postorganisatie in Wenden beëindigde in 1903 zijn activiteiten). Blijft de vraag welke (post-)organisatie de kaarten van de afbeeldingen 3 t/m 6 bezorgde.

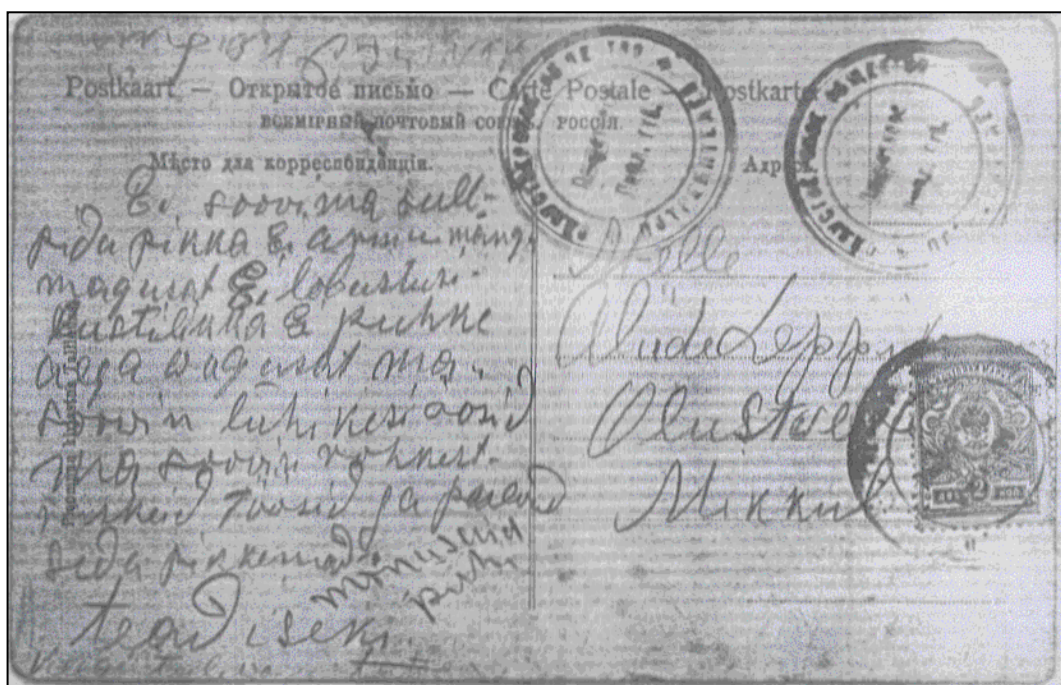
Hadden, bijvoorbeeld, de plattelandsbesturen eigen postbode dienst die de post vervoerden van en naar de dichtstbijzijnde rijkspostkantoren? En waarom werd de kaart van afbeelding 6 niet beport?

Op deze vragen kennen we het antwoord nog niet.

Afb. 5 Briefkaart van LIVA (Riisipere), 23.12.1910, naar Yegis (Jõgisu) volost. Verzonden via het poststation in Turpel, met in de adressering ook, tussen haakjes, de aanduiding Parmel. Het paarse rondstempel van dit poststation draagt als tekst: (“Post?) Station Parmel” rondom en “Estland Gubernia, Gapsal Uezd” in het midden.

Afb. 6 Briefkaart naar Olustvere, waar een hulppostkantoor functioneerde. De kaart is met 1 kopeke ondergefrankeerd met een zegel van 2 kopeken. Echter geen strafport geheven. De zegel is ontwaard met een blauw stempel van de Olustvere Verbruikers Vereniging, Lijfland Gouvernment. Daarvan werden nog twee afdrukken geplaatst.

AFZENDER: DE FIRMA.....

RUUD VAN WIJNEN

In mijn eerste bijdrage over de afzender, een jaar geleden in hBG 37, besteedde ik aandacht aan chique klanten van de posterijen: ambassades, consulaten en legaties.

Ditmaal aandacht voor fabrieken, bedrijven, ondernemingen, winkels, handelsgenootschappen, kortom firma's, als afzender. "Firmabrief" is inmiddels een begrip dat opduikt in de beschrijvingen van poststukken in veilingcatalogi. Het gaat dan om kaarten en enveloppen die bedrukt zijn met de naam, het adres en soms het vignet van de afzender. "Firmabrief" geldt als aanbeveling. Welke "plussen" firmabrieven hebben wil ik in dit artikel laten zien.

Handelaren en firma's verzenden al eeuwen brieven. De correspondentie van de V.O.C. lijkt me daar een mooi voorbeeld van. Maar dat is lang geleden en heeft niets van doen met ons verzamelgebied.

Tastbaarder wordt het als we kijken naar de 19de eeuwse correspondentie binnen de Baltische gouvernementen van Rusland en van en naar de havensteden aan de Oostzee. Zeker in de eerste helft van die eeuw bestond het overgrote deel van het binnenlandse postverkeer in het Baltische gebied uit oekazes en mededelingen van de wereldlijke en geestelijke overheid. Deze dienstpost kon portvrij verzonden worden en is voor verzamelaars, afgezien van de inhoud, o.a. herkenbaar aan een registratienummer op de enveloppe of omslag. De omvang van het aantal verzonden private brieven en zakenpost was veel geringer. Van veel nijverheid was nog geen sprake en wie konden er nu eenmaal lezen en schrijven? Vergeleken met West- en Midden-Europa kwam de economische ontwikkeling van Rusland laat op gang.

Toch kennen we uit de eo-filatelistische periode voor 1858 zakelijke post van, naar en binnen het Baltische gebied. Voor de verzending moest betaald worden, hetzij door de afzender, hetzij door de ontvanger. Of, voor een deel van het porto, door beiden. Daarvan vinden we aanduidingen op de brieven: *franco*, *franco toute*, *franco Emmerik*.

Zakelijke post valt vaak ook te herkennen aan de geadresseerden; veel brieven die we terugvinden in verzamelingen stammen uit een aantal grote archieven "die op de markt zijn gekomen". Het archief van de firma Loopuijt in Schiedam is daarvan een goed voorbeeld (afb.1).

Evenals private brieven werden zakelijke nog met de hand geschreven; van bedrukte omslagen of enveloppen is dan ook geen sprake.

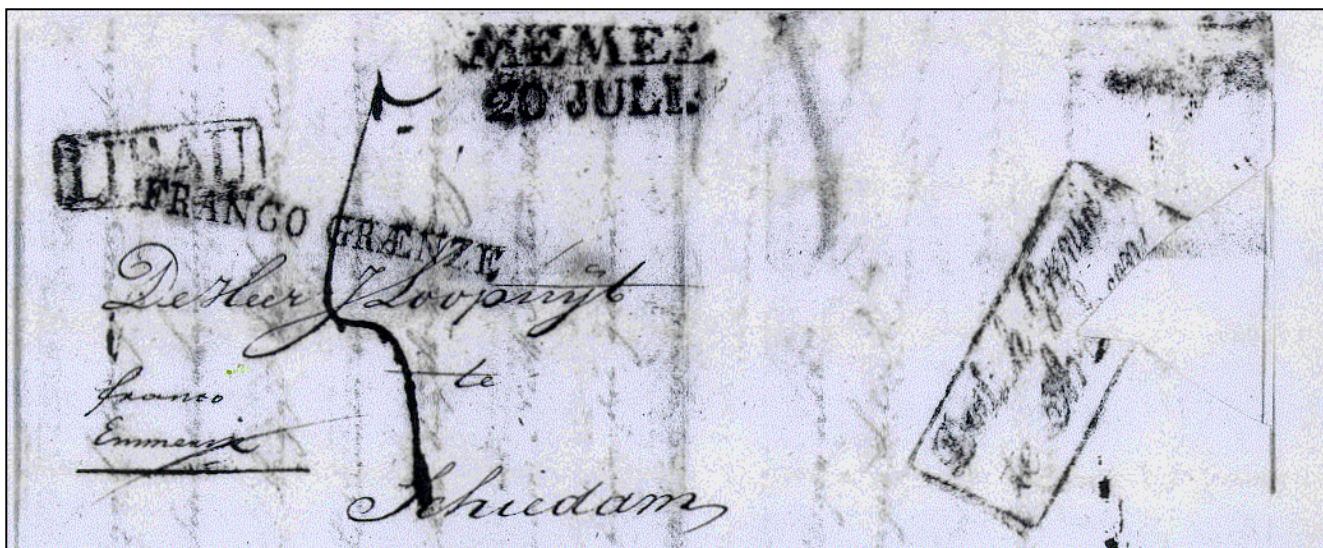
Tweede helft 19de eeuw.

De eerste, niet geschreven aanduidingen van de afzender treffen we rond het midden van de 19de eeuw aan in de vorm van kleine, meestal ovale stempeltjes. Ze werden geplaatst op de voorzijde van de briefomslag. Later, na het in gebruik komen van postwaardestukken, werd deze gewoonte voortgezet op de adreszijde ervan (afb.2a-b).

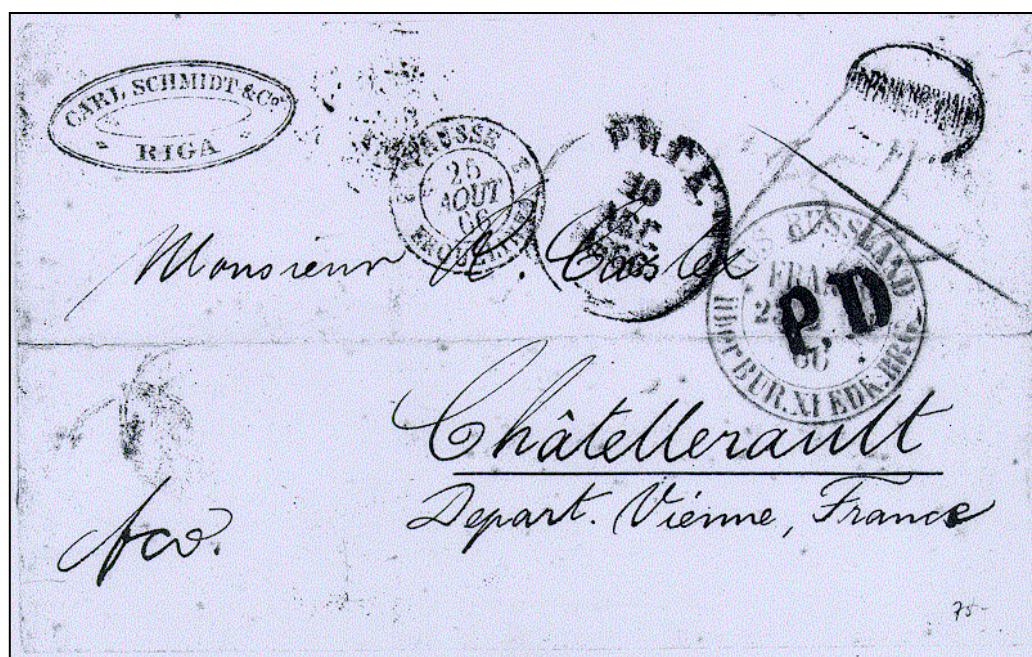
Ongetwijfeld bespaarde het stempeltje de afzender werk en werd duidelijk zichtbaar aangegeven wie de verzender van de brief of kaart was. Voor ons als verzamelaars voegt een mooi geplaatst afzenderstempeltje iets toe aan het uiterlijk van een poststuk, het "toont" beter.

Gedurende de laatste decennia van de 19de eeuw kwamen ook in Rusland nijverheid en handel tot ontwikkeling. Het zakelijke postverkeer nam toe en ook het karakter van de poststukken veranderde: het gebruik van briefkaarten nam fors toe en brieven werden meer en meer verzonden in enveloppen.

Die laatste boden de zakelijke verzender de mogelijkheid er zijn naam en adres op te laten drukken. Dan ontstaat de "firmabrief", aanvankelijk echter mondesmaat. Het oudste exemplaar in mijn collectie dateert uit 1892 (afb.3); ongetwijfeld zijn er vroegere voorbeelden te vinden. Het merendeel stamt echter uit de het begin van de 20ste eeuw.

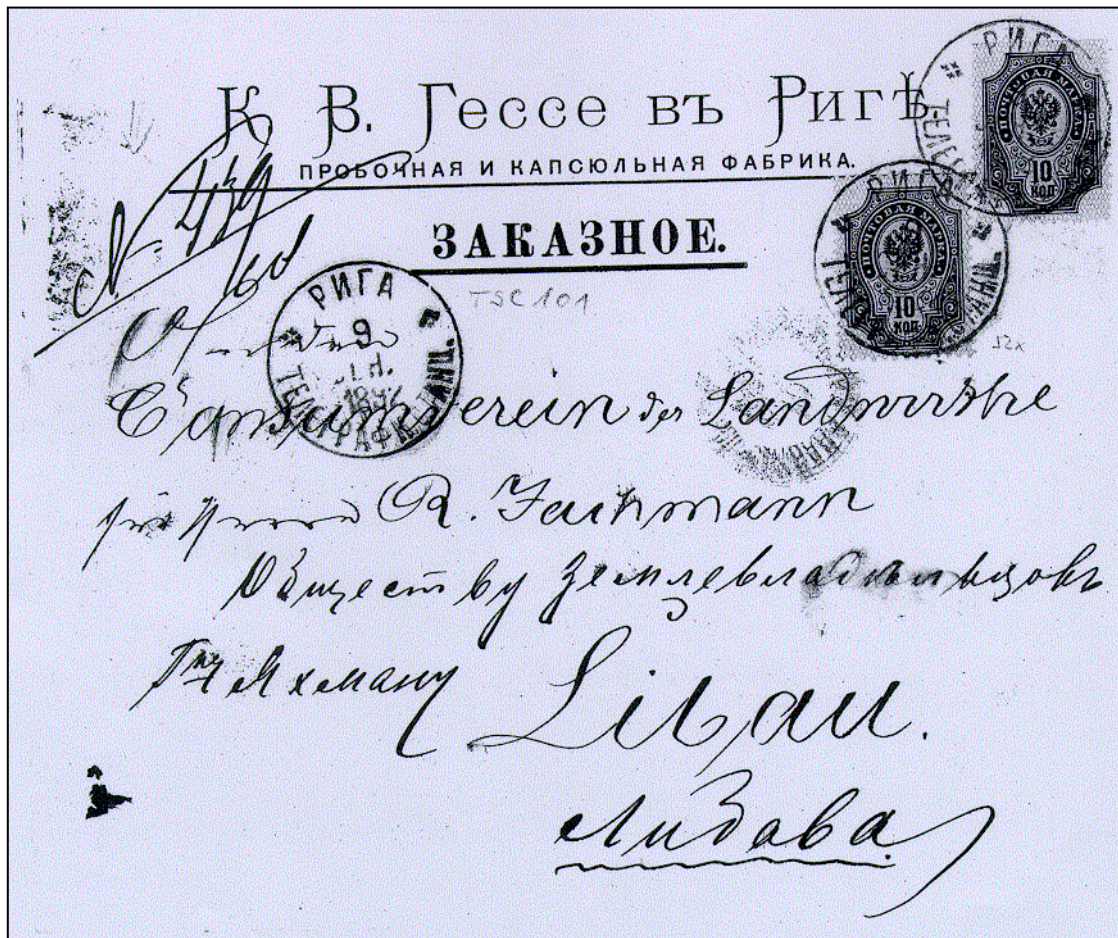
Afb.1 1819. Brief van LIBAU naar de firma J. Loopuijt in Schiedam met transitstempels van Memel en Arnhem. Porto door de afzender betaald tot aan Emmerik. De brief is in het Nederlands geschreven, “Geëerde broeder” en handelt over de prijzen en aankoop van granen.

Afb. 2a 1866. Brief van RIGA naar Frankrijk. Porto door de afzender betaald: geschreven aanduiding “frc” linksonder en stempel P.D. (Payé Destination). Ovaal afzenderstempeltje van de firma Carl Schmidt & Co in Riga.

Afb. 2b.1881. Postwaardestuk van Riga naar Mitau, verzonden met postwagon 85-86.
Ovaal afzenderstempeltje van de firma Herm. Eisenhardt, Schwimmstr. 24 in Riga.

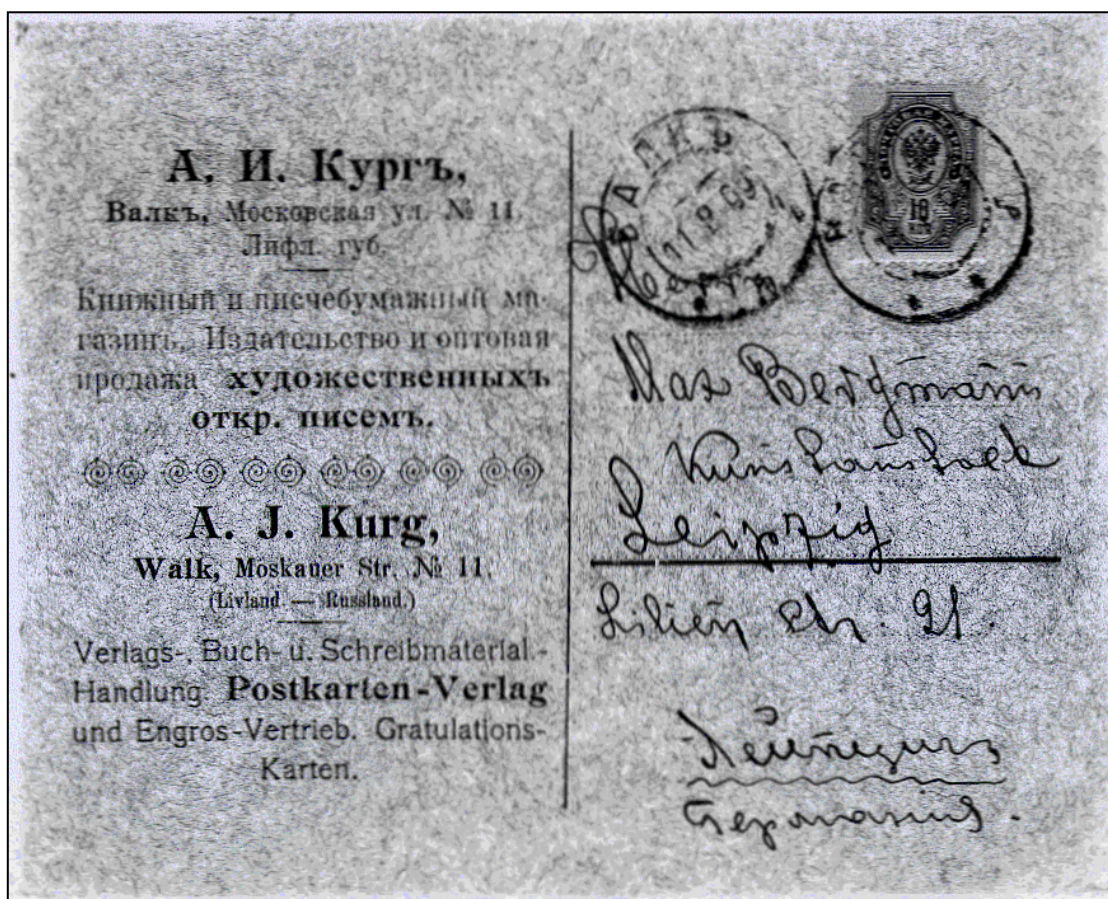
Afb. 3 1892. Aangetekende brief van RIGA naar LIBAVA, verzonden door de firma K.V. Hesse, die zich ondermeer bezighield met de fabricage van slaghoedjes. Enveloppe met Russisch opschrift.

In zowel het zakenleven als in bestuurlijke kringen vormde in de Baltische gouvernementen het Duits de voertaal. Daar startte de Russische overheid in de tachtiger jaren van de 19de eeuw een offensief tegen door middel van een russificatiepolitiek. Het zal dan ook niet verbazen dat het overgrote deel van de bedrijven en winkels er voor zorgde dat hun namen in de twee talen werden vermeld (afb. 4a-b). Ze bieden de verzamelaar, naast een mooi

uiterlijk van de brief, tevens de kans op een beginnerscursus in de Russische taal, zónder woordenboek. Veel minder firma's beperkten zich tot de Russische taal (afb. 3 en 5), maar louter Duits als afzendertekst heb ik nog niet gezien. Zoenen is het ook naar brieven van firma's die hun naam vermeldden in het Lets, Ests of Litouws (afb. 6).

Afb. 4a 1900. Aangetekende brief van de firma Dunkert, handel in boekhoud- en schrijfmaterialen in LIBAU, naar Berlijn. Enveloppe met tweetalig opschrift Duits en Russisch.

Afb. 4b 1909. Brief van de uitgeverij (o.a. van briefkaarten) en boekhoud- en schrijfmateriaalhandel A.J. Kurg in WALK naar Leipzig. Tweetalige afzendervermelding.

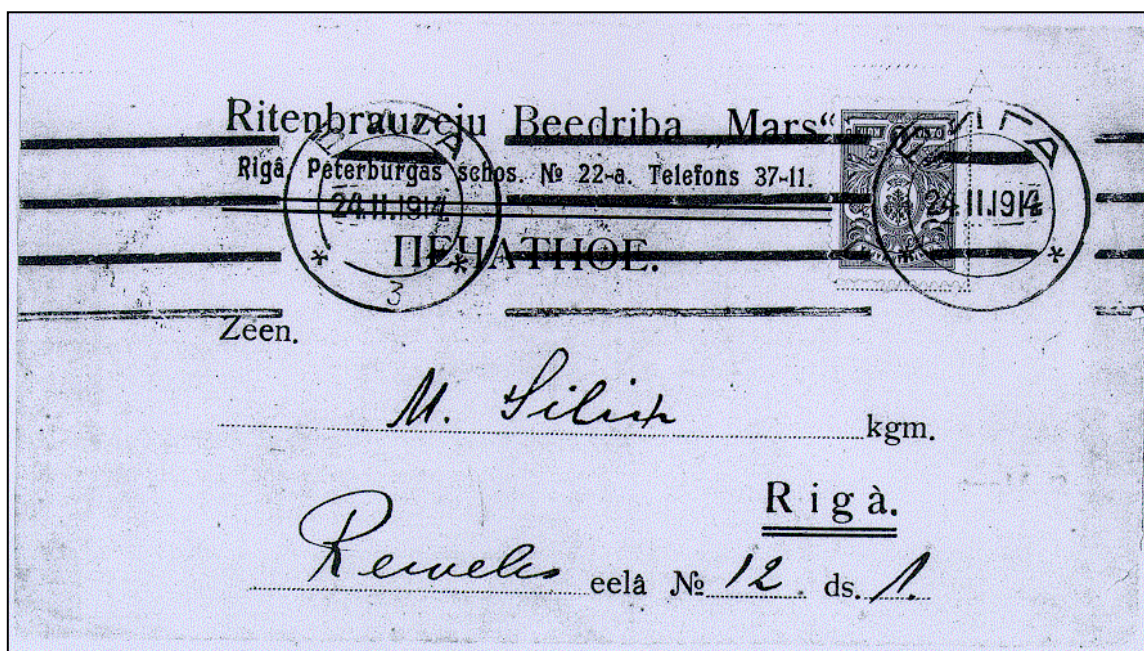

Afb. 5 1915. Brief van de porseleinfabriek van Ja. K. Jessen in MÜHLGRABEN/Milgravis bij Riga, naar Riga. Afzender in alleen de Russische taal.

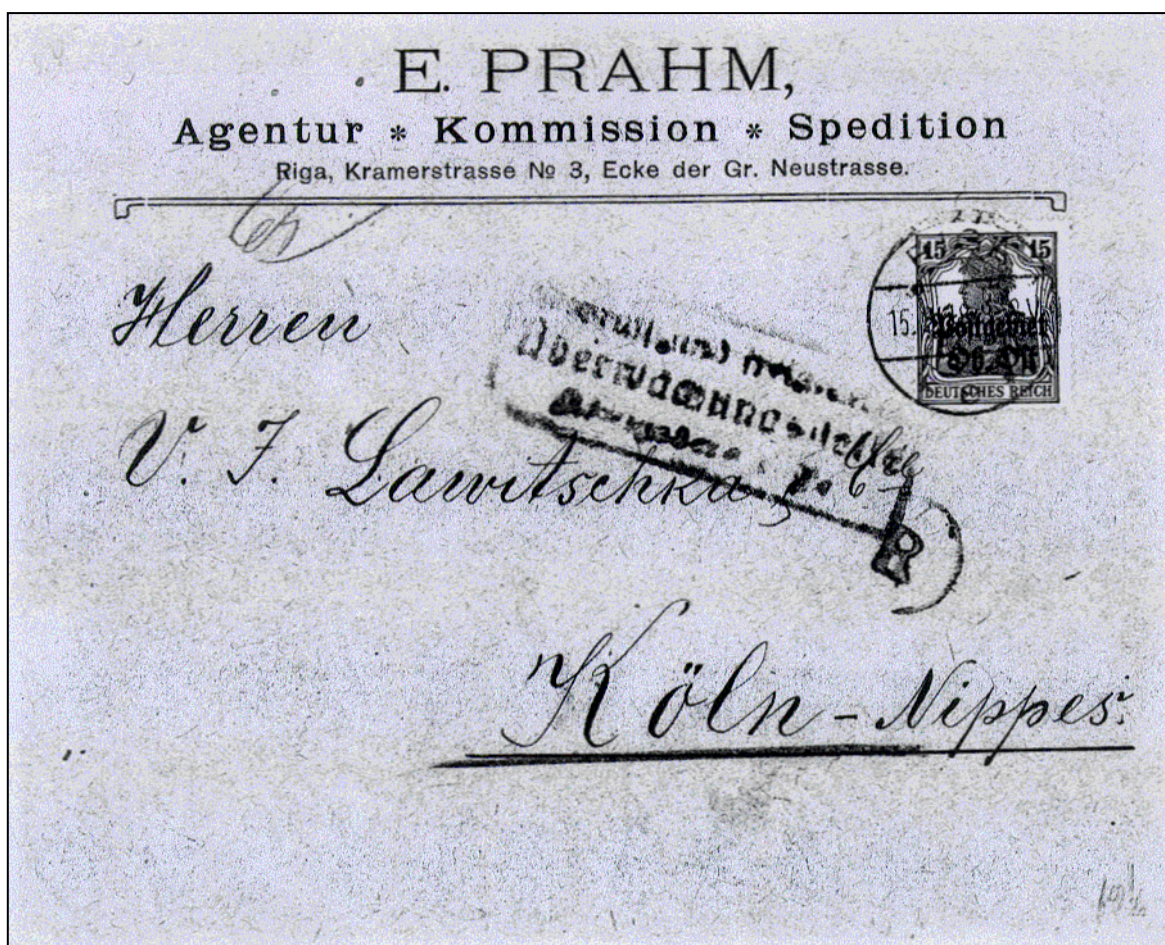
De Duitse bezetting tijdens de eerste wereldoorlog.

Het oprukken van de Duitse troepen in Rusland tijdens de Eerste Wereldoorlog verlamde de economische activiteit in de Baltische gebieden volledig. Vele bewoners vluchtten naar het Russische binnenland of werden mét hun fabrieken

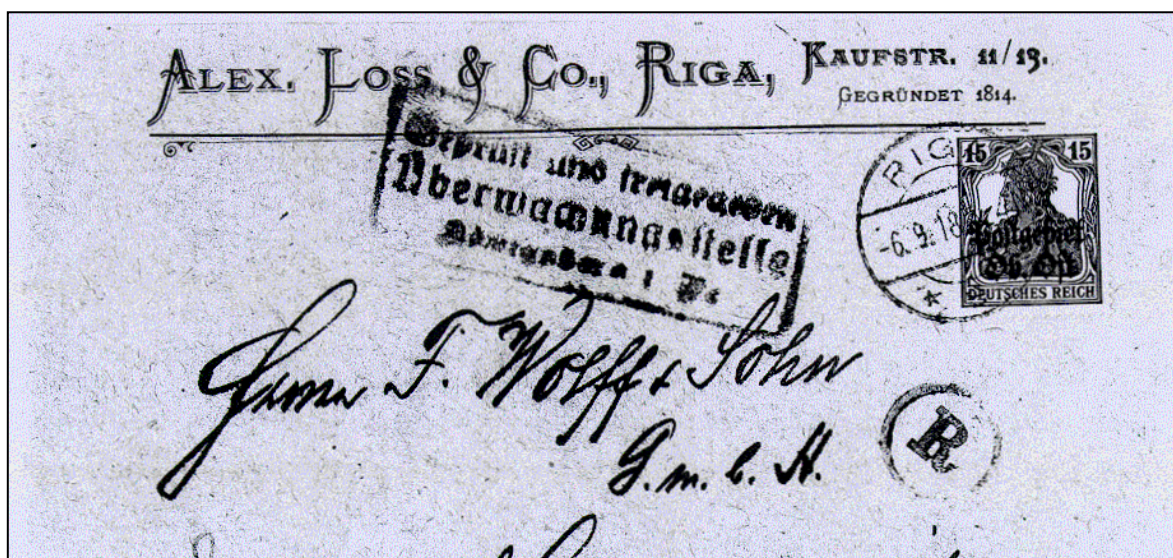
en bedrijven in dezelfde richting geëvacueerd: rond 90.000 Letse arbeiders verlieten het gebied en de totale bevolking van Koerland liep van ca. 800.000 voor 1914, terug tot rond 230.000. (von Rauch, 1970). Firmabrieven uit de periode van de Duitse bezetting (Postgebiet Ob. Ost) komen dan ook niet al te veel voor (afb. 7a-b).

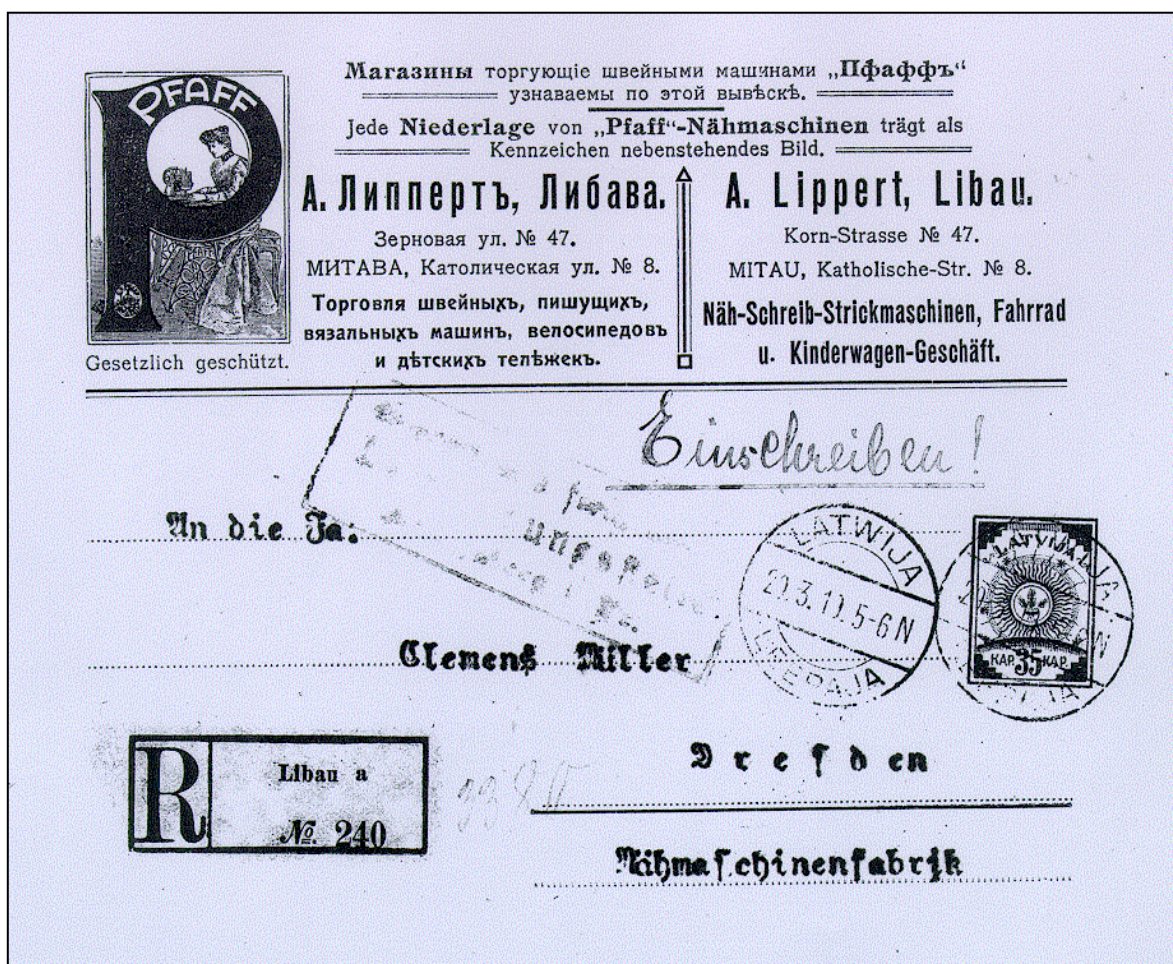
Afb. 6 1914. Lokaal adresbandje van de Ritanbrauzeju Beedriba "Mars" in RIGA. Afzendervermelding in het Lets. Echter geen firma, maar een fietsersclub.....

Afb. 7a 1918. Brief uit RIGA naar Duitsland tijdens de Ober.-Ost periode. Duitstalige afzendervermelding.

Afb. 7b Uitsnede. 1918. Brief uit RIGA naar Duitsland tijdens de Ober.-Ost periode. Duitstalige afzendervermelding.

Afb. 8a 1919. Aangetekende brief van LEEPAJA naar DRESDEN, prachtige en kleurrijke tweetalige afzendervermelding van de firma A. Lippert, handel in naai-, schrijf- en breimachines, benevens fietsen en kinderwagens.

De onafhankelijkheidsperiode.

Na het vertrek van de Duitse troepen (eind 1918-begin 1919) was er sprake van een onstabiele militaire en staatkundige situatie. Bolsjewistische troepen trachtten, uiteindelijk tevergeefs, de macht te grijpen en in Letland duurde de vrijheidsoorlog tot in de eerste maanden van 1920. De economie lag in puin.

Het lijkt erop dat aanvankelijk vele bedrijven en winkels hun voor de oorlog bestelde enveloppen, voor zover die tenminste na de oorlogshandelingen nog in de kast lagen, opmaakten.

De firmanamen werden nog/weer in zowel het Duits als het Russisch vermeld (afb.8a-b).

Een enkele maal bracht een stempel uitkomst bij het aanpassen aan de nieuwe situatie (afb.9).

Duidelijk is wel dat zuinigheid voorop stond en dat het laten drukken van nieuwe enveloppen geen prioriteit had.

Toch gingen steeds meer firma's hun naam in het Lets vermelden, meestal in combinatie met Duits.

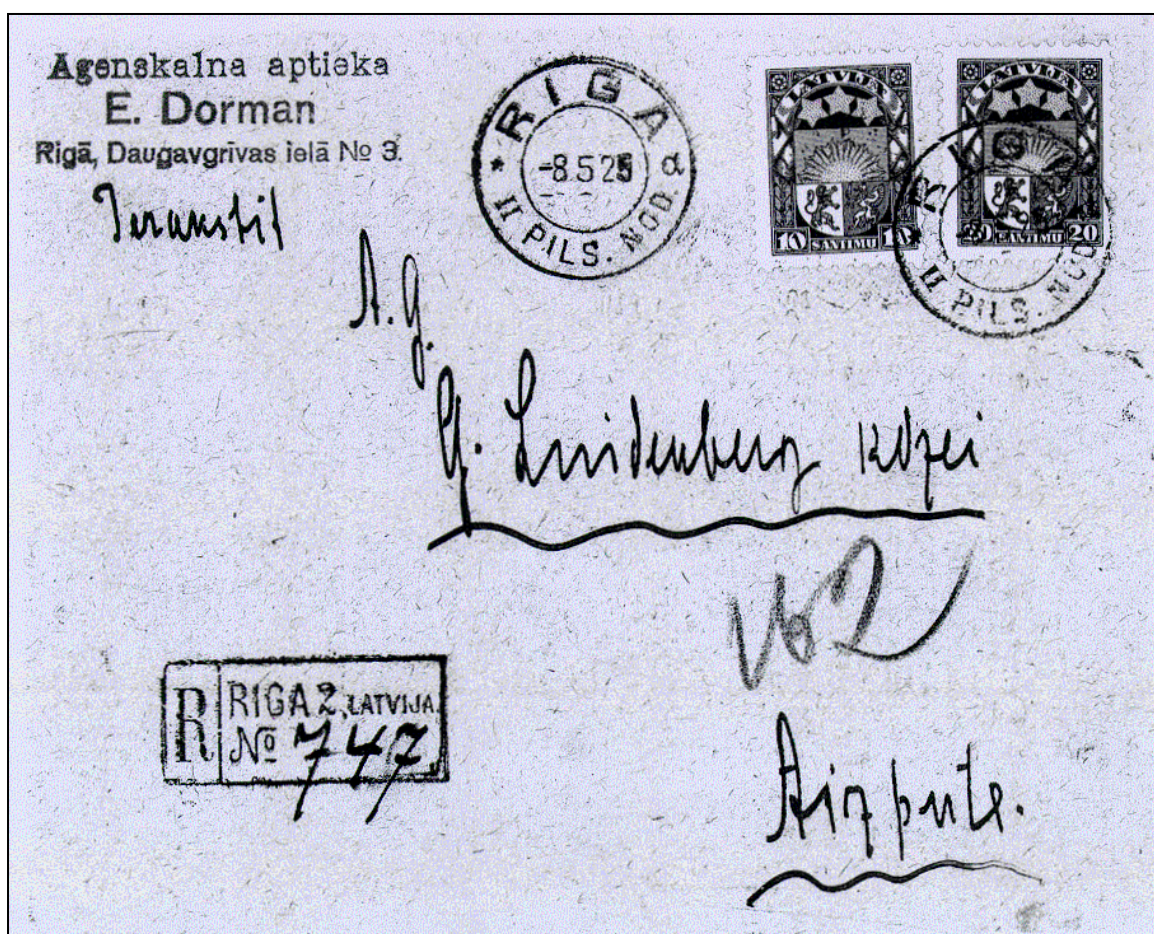
Dat laatste is niet vreemd; Duitsland was en bleef een belangrijke handelspartner.

Maar het aantal tweetalige afzendervermeldingen, waarbij opgenomen het Lets, bleef in het begin van de twintiger jaren beperkt (afb. 10a-b). De oudste enveloppe in mijn collectie met een afzender in alleen de Letse taal dateert van begin 1922 (afb. 11). Buitenlandse firma's, of vertegenwoordigers daarvan, gebruikten Engels of de taal van het land van oorsprong (afb. 12a-b).

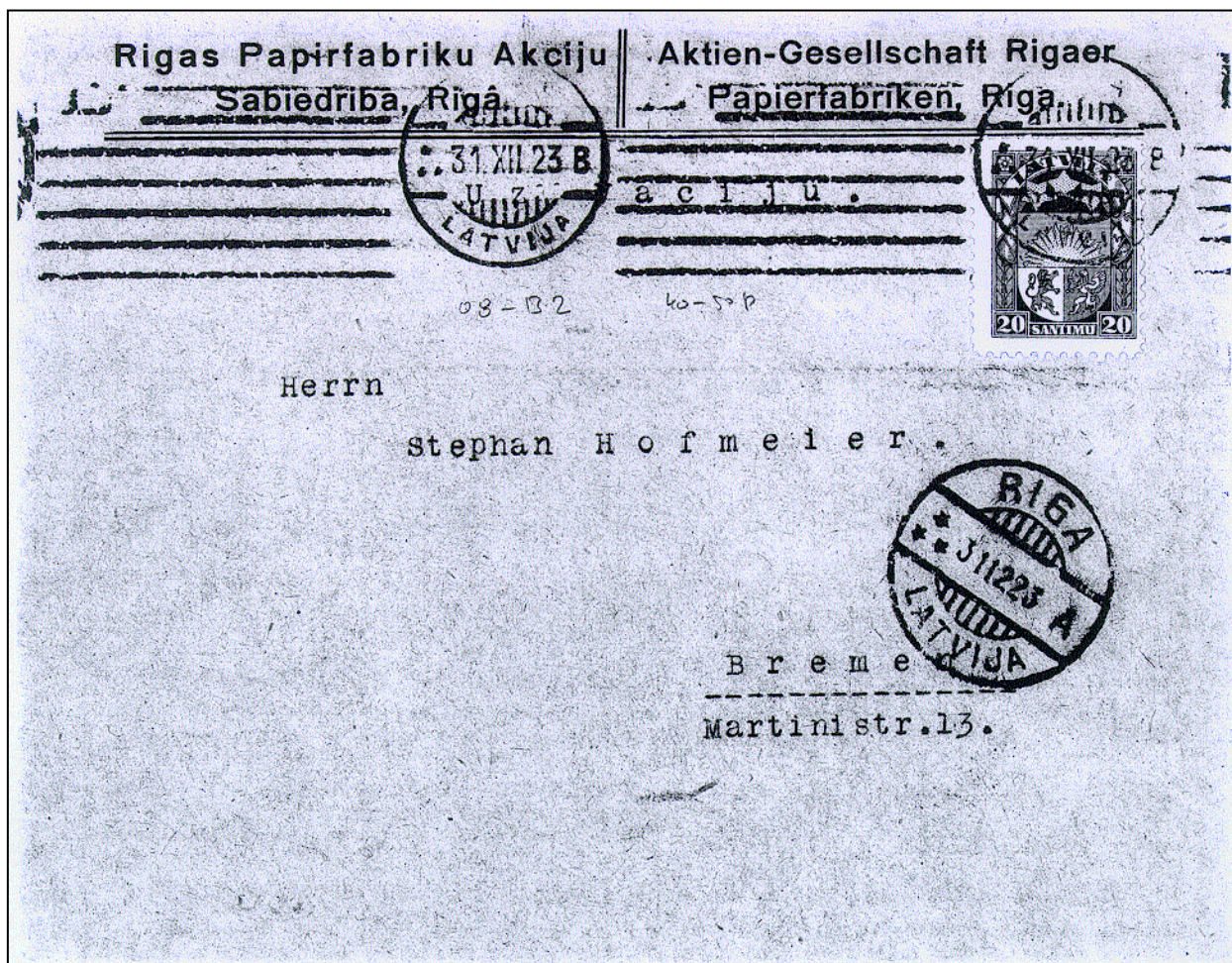
Rond 1925 echter liet het overgrote deel van de fabrieken, bedrijven en winkels zijn naam en adres in twee talen, Lets en Duits, op zijn enveloppen drukken. Dit bleef tot aan de bezetting en annexatie door de Sovjet Unie in 1940 de gewoonte. Firma's en winkels die zich met name richtten op binnenlandse klandizie hielden het bij alleen de Letse taal (afb. 13), terwijl bedrijven en organisaties met betrekkingen met één bepaald land dat ook op hun enveloppen lieten zien (afb. 14a-b).

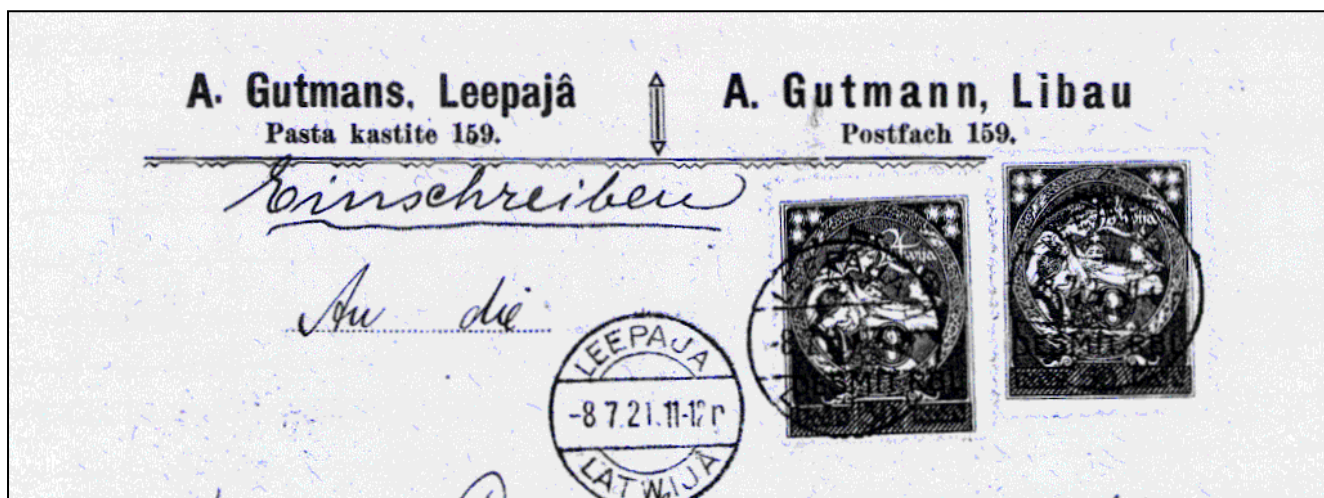
Afb. 8b 1920. Tweetalige afzendervermelding in Russisch en Duits van de n.v. Gerhard & Hey op aangetekende brief van RIGA naar LONDON.

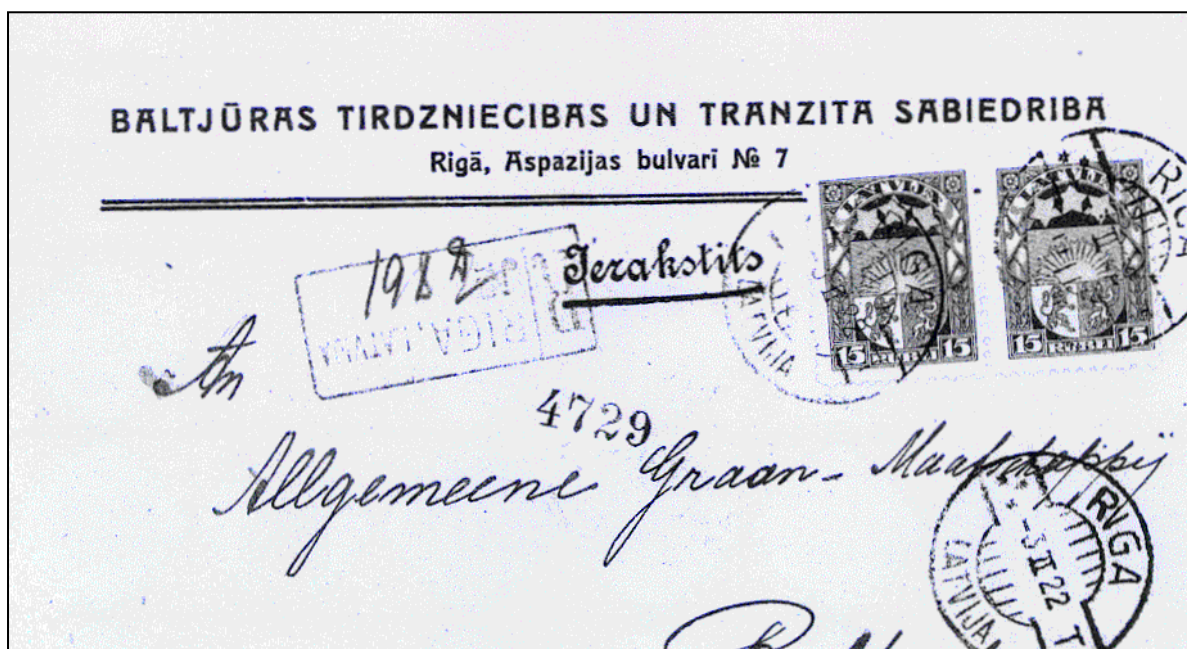
Afb. 9 (linkerpagina) 1923 en 1925. Aangetekende brieven naar AISPUTE van apotheker E. Dormans in het Rigase stadsdeel Agenskalns (postkantoor RIGA 2). Een Letstalig stempel bracht uitkomst bij het aanpassen van de enveloppen die Dormans al voor de Eerste Wereldoorlog gebruikte. Toen die kennelijk op waren, bleef het stempeltje voldoen op blanco enveloppen.

Afb. 10a 1923. Tweetalige afzendervermelding Lets en Duits van de n.v. Rigase papierfabrieken op brief van RIGA naar Bremen.

Afb. 10b 1921. Aangetekende brief met tweetalige afzendervermelding Lets en Duits van de firma A. Gutmann in Leepaja/Libau van LEEPAJA naar HAMBURG.

Afb. 11 1922. Aangetekende brief van de Witte Zee handels- en transitmaatschappij in RIGA naar ROTTERDAM. Letstalige afzendervermelding.

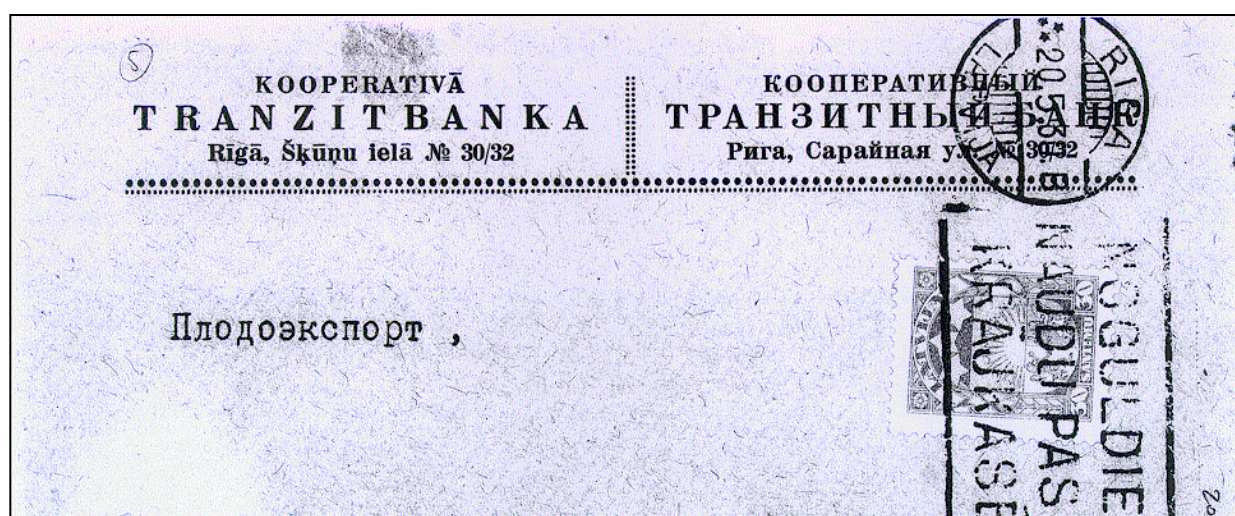
Afb. 12a 1920. Engelstalige afzendervermelding op brief van LEEPAJA naar Berlijn.

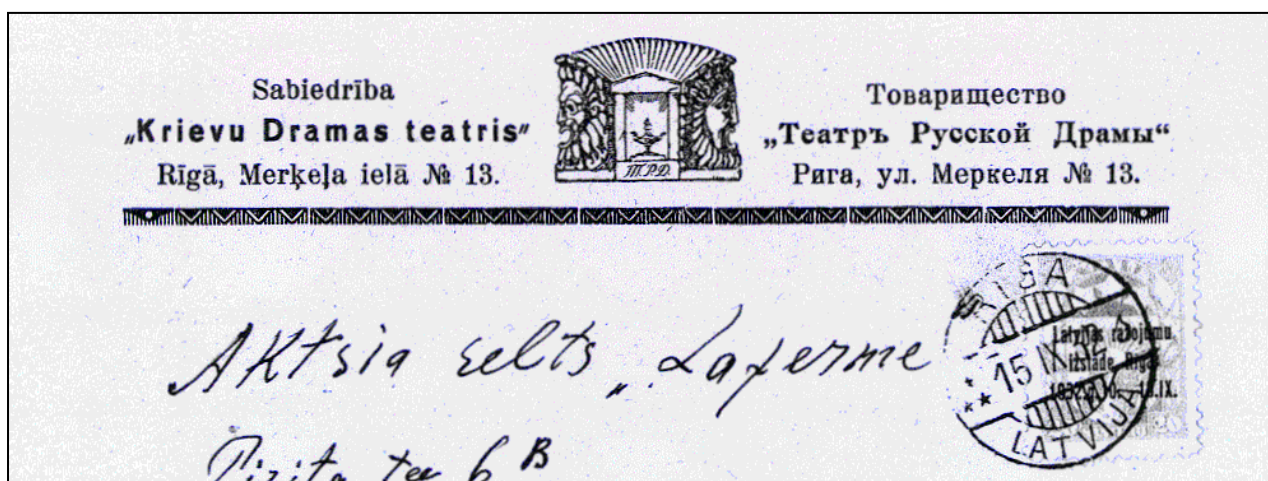
Afb. 12b 1920. Deenstalige afzendervermelding van de Deens-Baltische handelscompagnie in LEEPAJA op brief naar Göteborg in Zweden.

Afb. 13 1939. Letstalige afzendervermelding op brief van de firma J. Mentels, kartonagefabriek en drukkerij voor apothekersdoosjes, van RIGA naar Valmiera.

Afb. 14a 1930 Brief met de afzendervermelding in Lets en Russisch: van de coöperatieve Transitbank in RIGA op een brief naar Moskou.

Afb. 14b 1932. Brief met de afzendervermelding in Lets en Russisch: van het Russische Toneeltheater, ook in RIGA, op een brief naar Tallinn.

De “plussen”.

Tot nu toe heb ik in dit artikel twee “plussen” van firmabrieven genoemd: ze tonen over het algemeen goed én ze bieden gelegenheid tot verdieping in de taal die gebruikt is.

Maar er is meer. Bedrijven en winkels zorgden er natuurlijk wel voor dat ze voor het verzenden van hun post niet te veel betaalden: er moest immers verdiend worden. We mogen dus aannemen dat het porto op firmabrieven wel klopt. Voor de eerste gewichtsklasse is dat niet zo bijzonder, maar bij hogere gewichtsklassen is het filatelistisch gezien natuurlijk van belang dat de geplakte zegels tezamen het juiste tarief vormen (afb.15). Overigens werden bijna alle brieven in de tweede of een hogere gewichtsklasse verzonden door

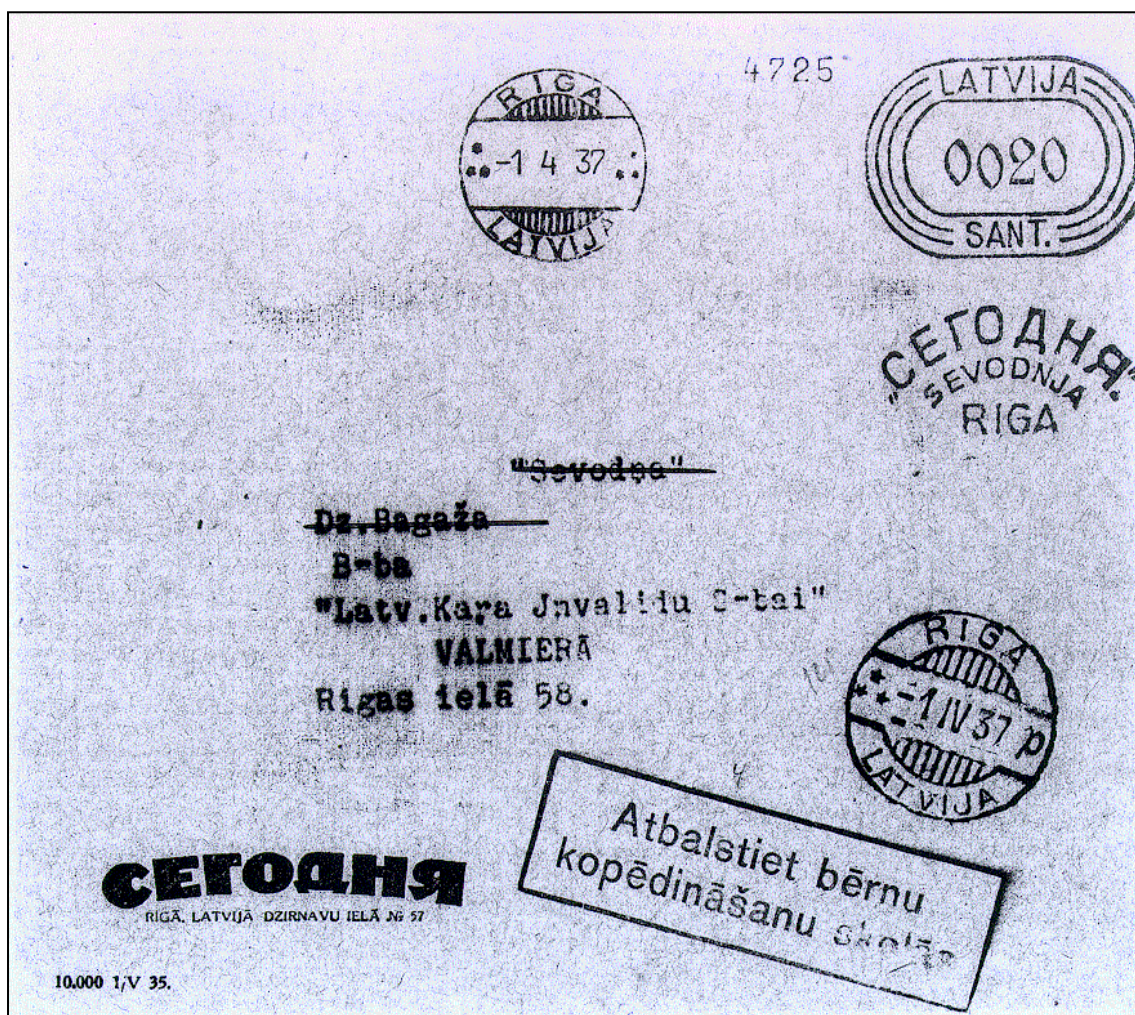
bedrijven; particulieren konden het af met minder gewicht.

De firmabrief krijgt een extra dimensie als de afzender frankeert met een frankeermachine of in de, overigens zeer zeldzame, gelegenheid is zegels met de eigen firmaperforatie te kunnen gebruiken. De combinaties die dan ontstaan behoren tot de aantrekkelijkste poststukken (afb. 16 en 17).

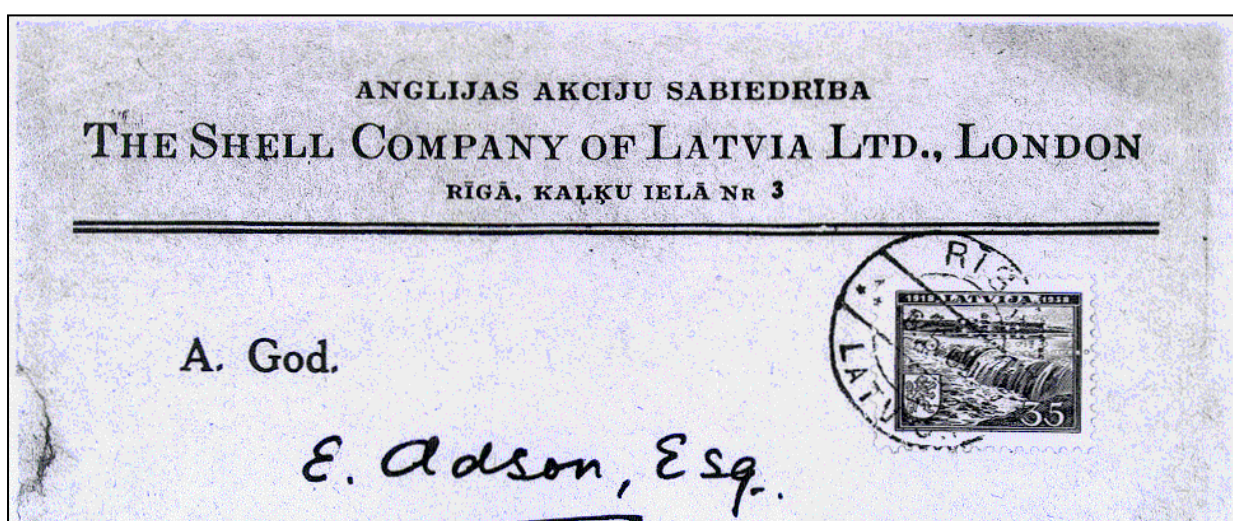
Al met al draait het om de aantrekkelijkheid van het poststuk. Die wordt nog vergroot als de afzender vignetten gaat opnemen bij zijn naam en adres, de nadruk gaat leggen op de vormgeving of kleur gaat toevoegen. Hieronder een aantal voorbeelden daarvan (afb. 18).

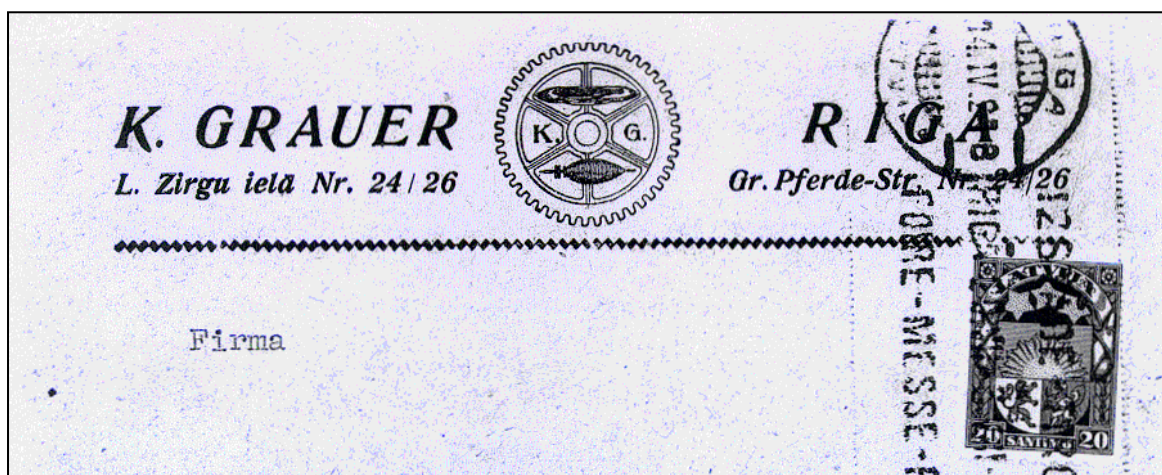
Afb. 15 1922. Brief van de Tweede Rigase Onderlinge Kredietbank van RIGA naar München.
De frankering met 3 verschillende zegels maakt het juiste tarief voor een brief in de 2de gewichtsklasse: 15+7,50 rubli = 22,50 rubli.

Afb. 16 1937. Brief van de Russischtalige krant Sevodnja van RIGA naar Valmiera: frankeermachinestempel van de krant op een enveloppe met overeenkomstige afzendervermelding.

Afb. 17 1939. Brief van "The Shell Company of Latvia Ltd." van RIGA naar Londen, gefrankeerd met een 35 santimi zegel met firmaperforatie SHELL.

Afb.18a

Afb. 18b

Afb. 18c

P. Levensons
Rīgā, L. Grēcinieku ielā 12
Tālr. 22264. Pasta kastīte 466
Mājas un ķēķa piederumi
vairumā.

P. Loewensohn
Rīga, Gr. Sūnderstr. 12.
Tel. 22264 Postfach 466
Haus- und Küchen-Geräte
en - gros.

Firma
Augusts Auerswald *RR*

Afb. 18d

P. P. Thielemann
ATSLEDZN. AMATA MEISTARS
RĪGĀ, ANGLIKĀNU IELĀ 3. TALR. 22390

12-13 40-50P

PAZĪSTI SAVU
DZIMTO ZEMI!
VISITEZ LA
LETTONIE!
DAS GASTLICHE
LETTLAND
ERWARTET SIE!

Vācijā.

PAZĪSTI SAVU
DZIMTO ZEMI!
VISITEZ LA
LETTONIE!
DAS GASTLICHE
LETTLAND
ERWARTET SIE!

Firma

Leopold Ewald,

Stettin.

Grosse Lastadie 57.

Afb. 18e

Afb. 18f

Afb. 18g

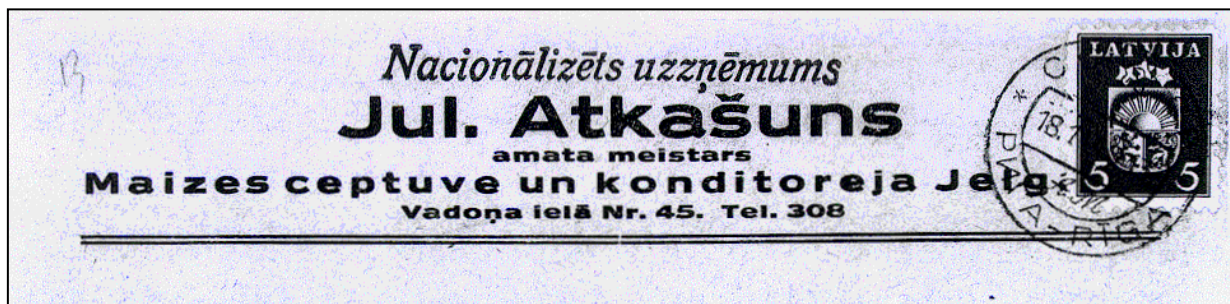
Afb. 18h

De sovjet bezetting 1940-1941.

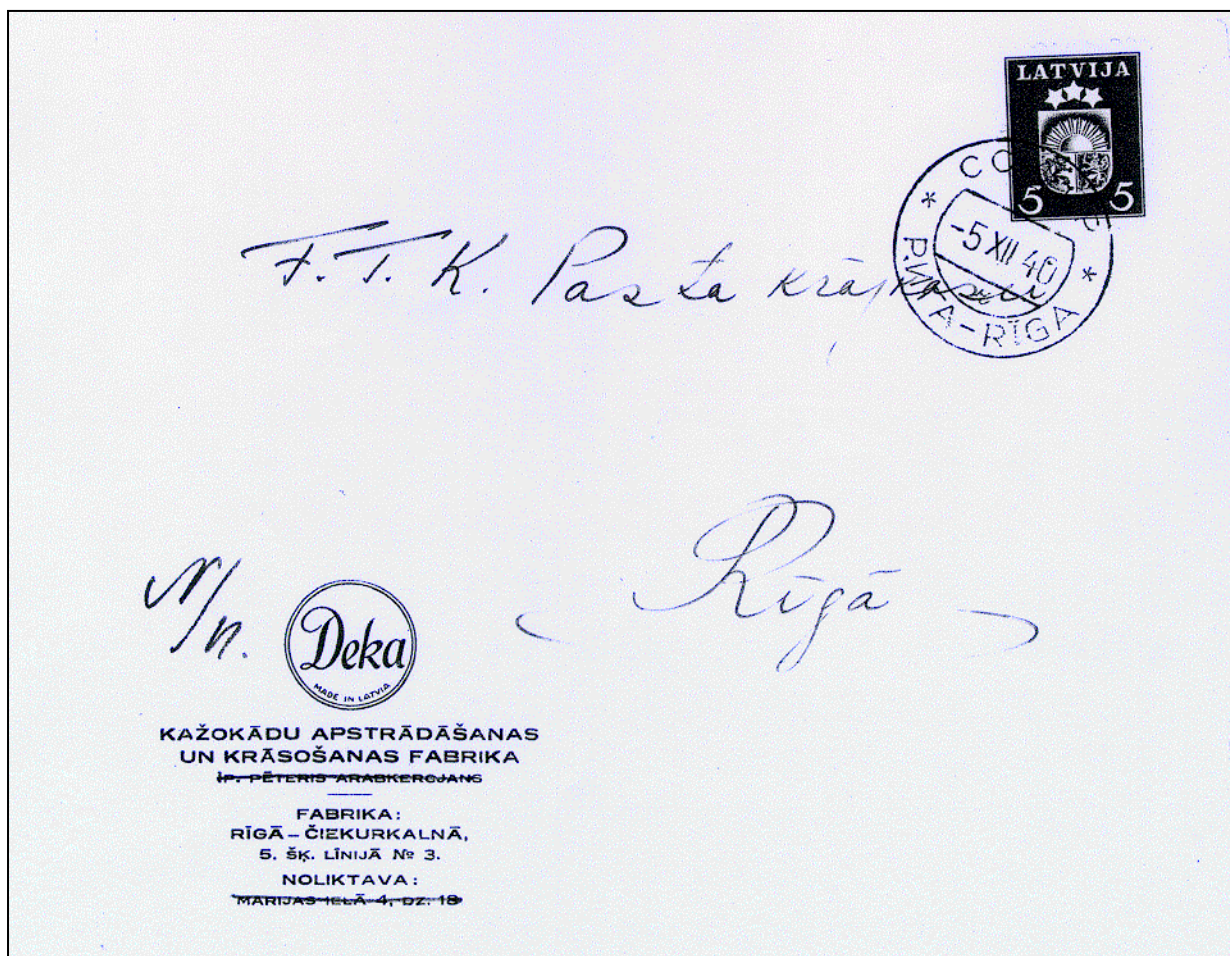
Op allerlei onderdelen van het maatschappelijk, politiek en economisch leven werden de Baltische landen hardhandig gedwongen te integreren in het communistische systeem.

Bedrijven werden genationaliseerd en banken geïntegreerd in het sovjetsysteem. Aan het vrije ondernemerschap kwam een einde en daarmee verdween de firmabrief.

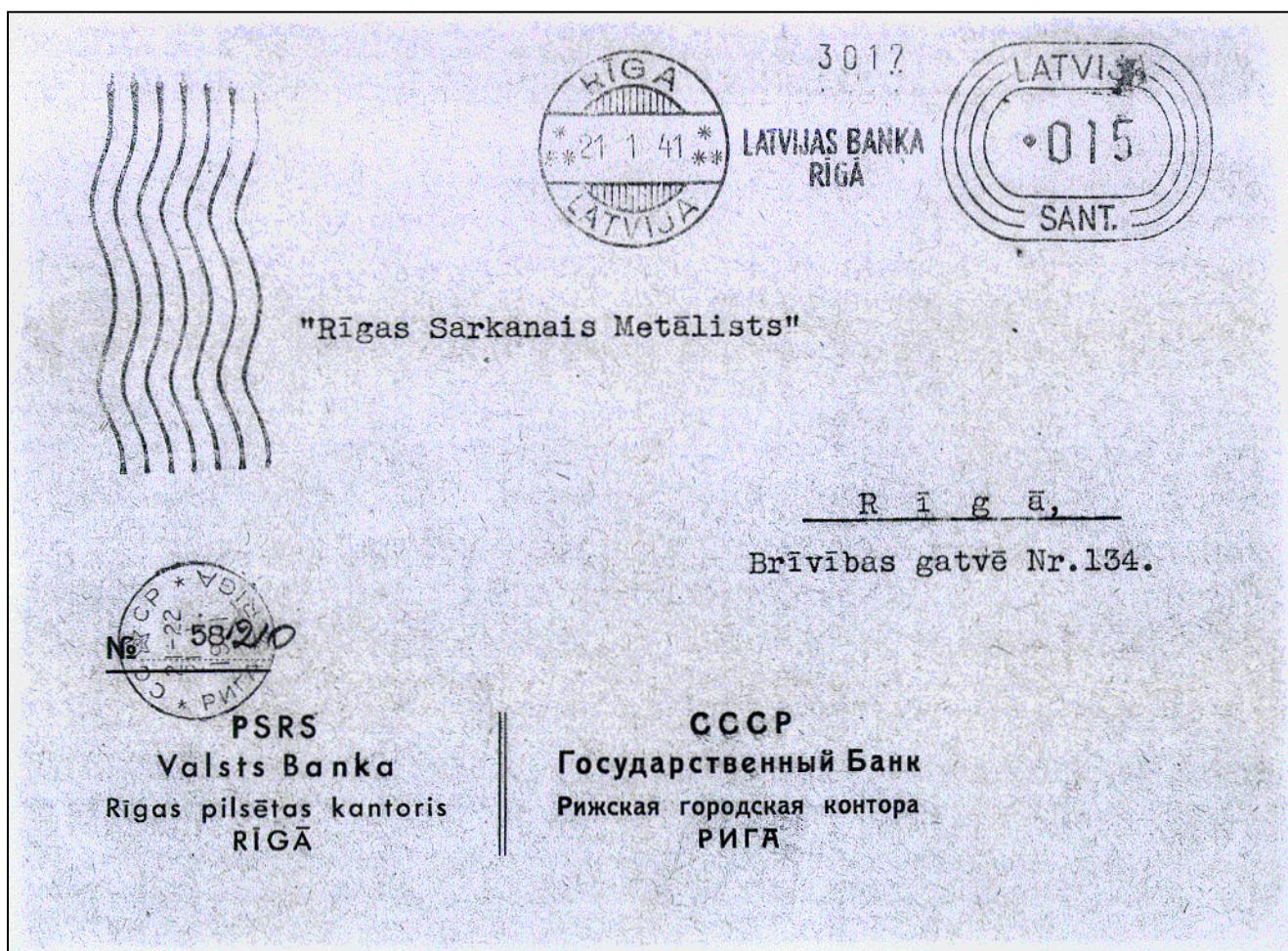
Genationaliseerde firma's vermeldten dat door middel van een stempel of een geschreven aanduiding (afb. 19a-b). Aan de naam van banken werd toegevoegd dat ze onder beheer van de (Letse) sovjetrepubliek vielen. In het laatste geval werd de afzender ook weer in twee talen vermeld: Lets én Russisch (afb. 20a-b).

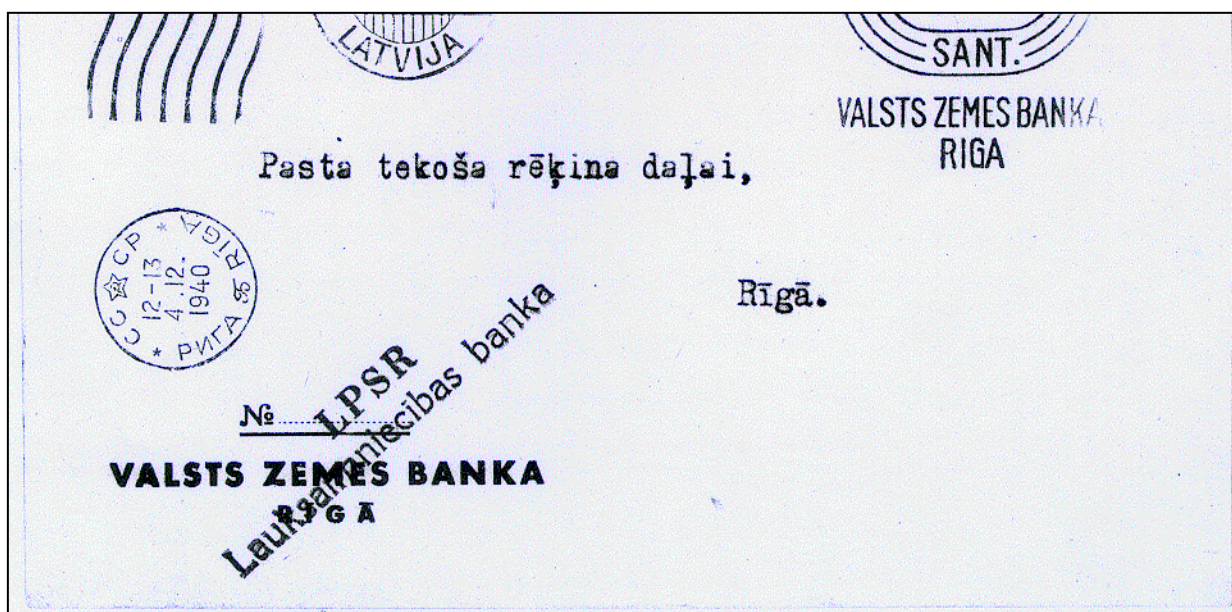
Afb. 19a 1940. RIGA, lokale brief van Jul. Atkašuns, handwerkmeester, brood- en banketbakkerij (en wellicht een lunchroom). Boven de naam het stempel: Nacionālizēts uzņēmums = genationaliseerde onderneming.

Afb. 19b 1940. RIGA, lokale brief van de firma Dekka, pelsverwerking en ververij. Voor het vignet is geschreven: N/u. = Nacinālizēts uzņēmums, genationaliseerd bedrijf.

Afb. 20a 1941. RIGA, lokale brief. Het frankeermachinestempel uit de Letse tijd vermeldt nog Letse Bank; de afzendervermelding heeft het over de Staatsbank van de Letse Sovjet Republiek en de cyrillische tekst heeft het over de Staatsbank van de Sovjet Unie.

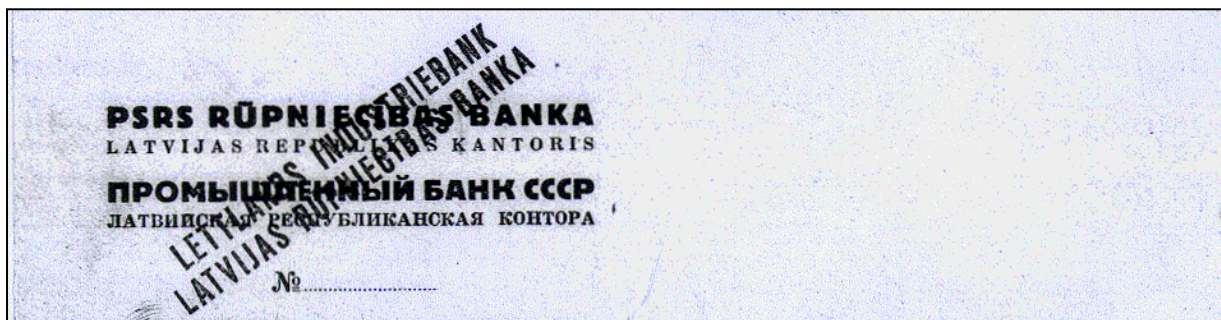

Afb. 20b 1941. RIGA, lokale brief. Frankeermachinestempel en enveloppe behoorden in de Letse tijd aan de Staats Landbank. Het stempel over de afzender geeft de verandering aan tot Agrarische Bank van de Letse Sovjetrepubliek.

De Duitse bezetting 1941-1944/45.

Tijdens de Duitse bezetting kwamen de firmabrieven weer in gebruik. Door de zuinige afzender, die zijn voorraad bedrukte enveloppen wilde gebruiken, moesten de teksten worden aangepast. In een enkel geval was dat in de jaren 1940-1941 al eerder gebeurd. Ook nu boden stempels en de pen uitkomst (afb. 21a-b). Het creatief plakken van de postzegel werkte in dat

eveneens (afb.22). Natuurlijk waren er ook nu fabrieken die hun enveloppen aanpasten door ze tweetalig, Lets en Duits, te laten bedrukken (afb.23a-b). Nogal wat Duitse firma's zagen tijdens de oorlog kans hun activiteiten in de Baltische landen weer op te pakken of daar een begin mee te maken.. Daaronder bekende namen; vermeld in het Duits (afb. 24a-b).

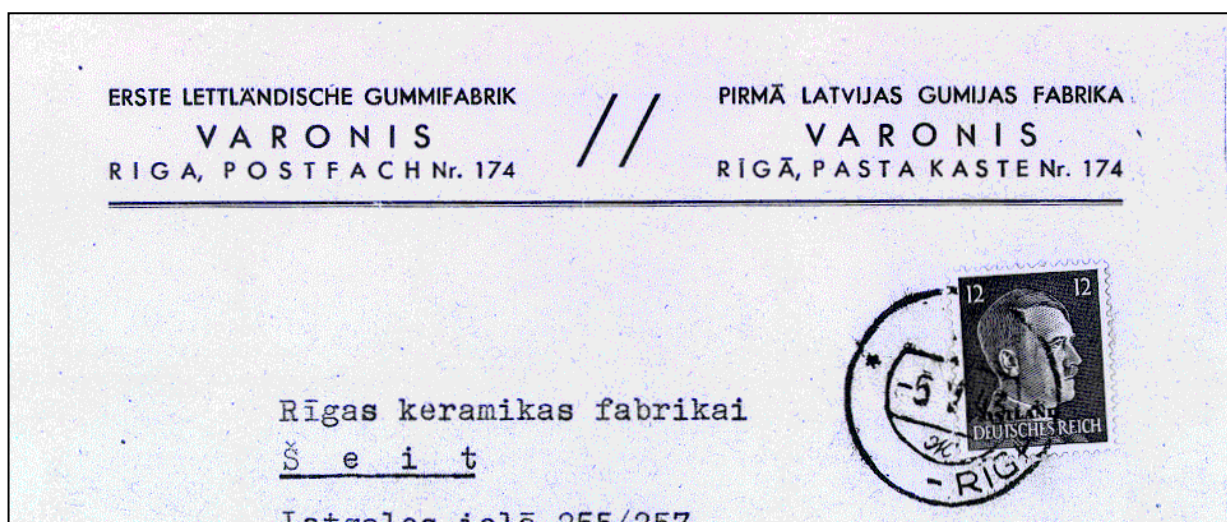
Afb. 21a 1943. RIGA, lokale brief. Enveloppe uit de periode van de sovjetbezetting met tweetalige afzendervermelding in het Lets en Russisch. Het tweetalige stempel, nu Duits en Lets, geeft aan dat de Letse Industriebank de afzender is.

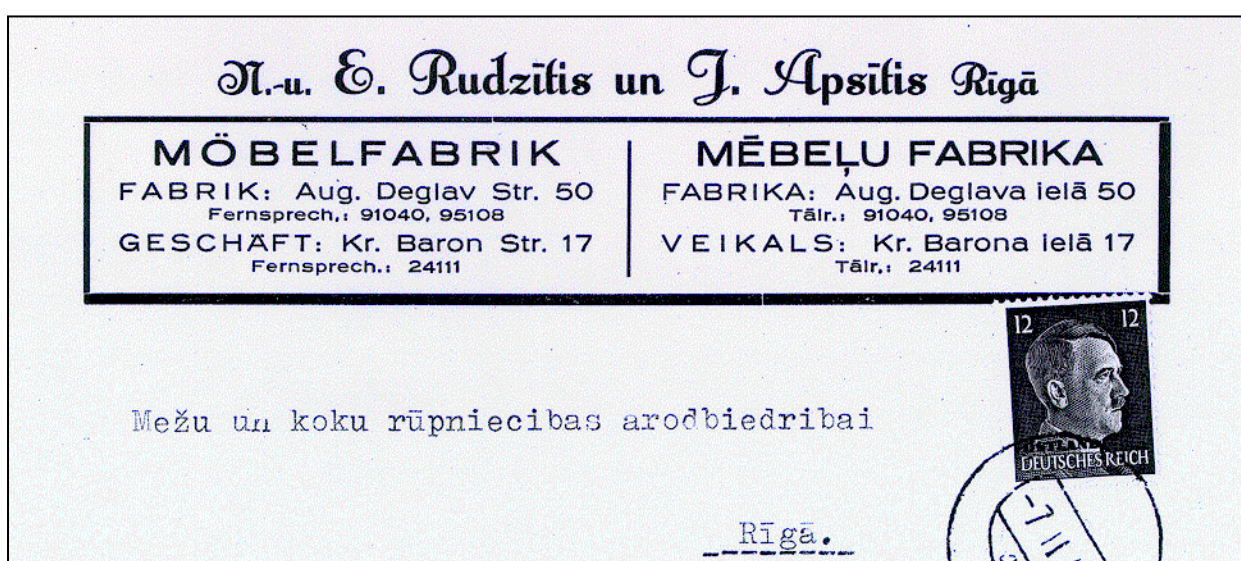
Afb. 21b 1944. RIGA, lokale brief. Enveloppe uit de sovjetperiode met het stempel van de "Gevolmachtigde voor de ontmanteling van voormalige sovjet staatsnijverheidsorganisaties. De liquidateur van groep II". Pure geschiedenis.

Afb. 22 1943. RIGA, lokale brief. Enveloppe van de Rigase Lood- en Zinkverf Industrie met tweetalige afzendervermelding in het Lets en Russisch. De laatste tekst met een postzegel bedekt tijdens de Duitse bezetting. De Letse tekst werd met de pen aangepast aan de nieuwe situatie, ondermeer door de afkorting PSR door te krassen.

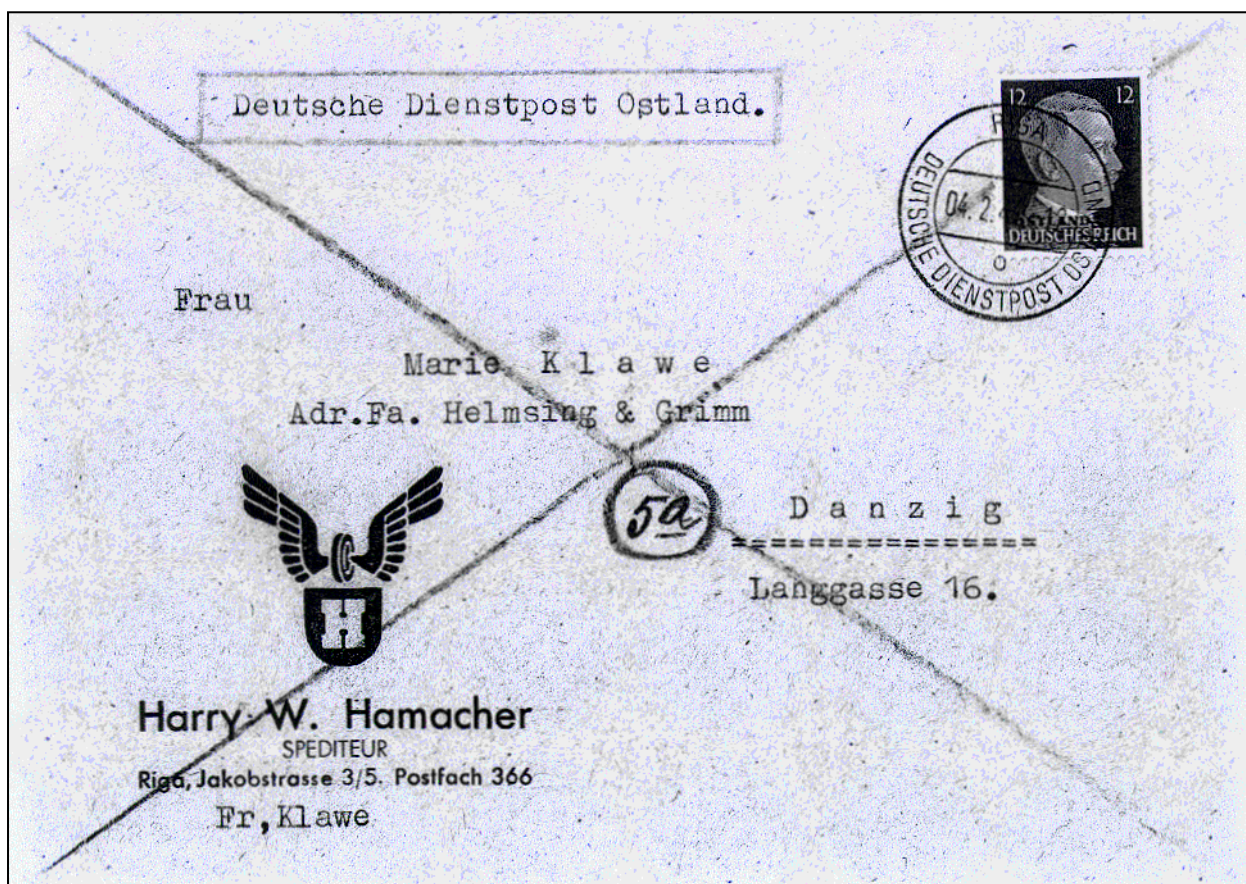

Afb. 23a

Afb. 23b

Afb. 23a-b 1942 en 1943. Lokale brieven met tweetalige afzendervermeldingen, Duits en Lets.

Afb. 24a

Afb. 24b

Afb. 24a-b 1942 en 1943. Duitstalige afzendervermeldingen van Duitse firma's in Riga.

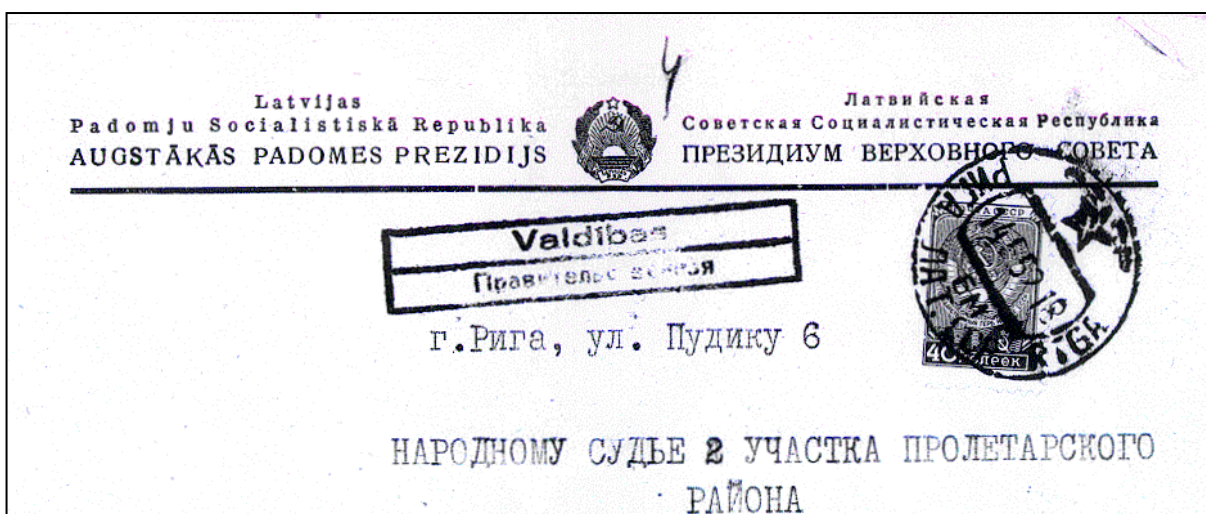
De Sovjet Unie, 1944-1991.

Mét het verdwijnen van private fabrieken, bedrijven, ondernemingen, firma's en winkels kwam een einde aan het gebruik van de firmabrief. Ook met de kwaliteit van het papier was het in de sovjet economie vaak niet best gesteld, zodat een fatsoenlijk uitziende brief niet zo makkelijk te vinden is.

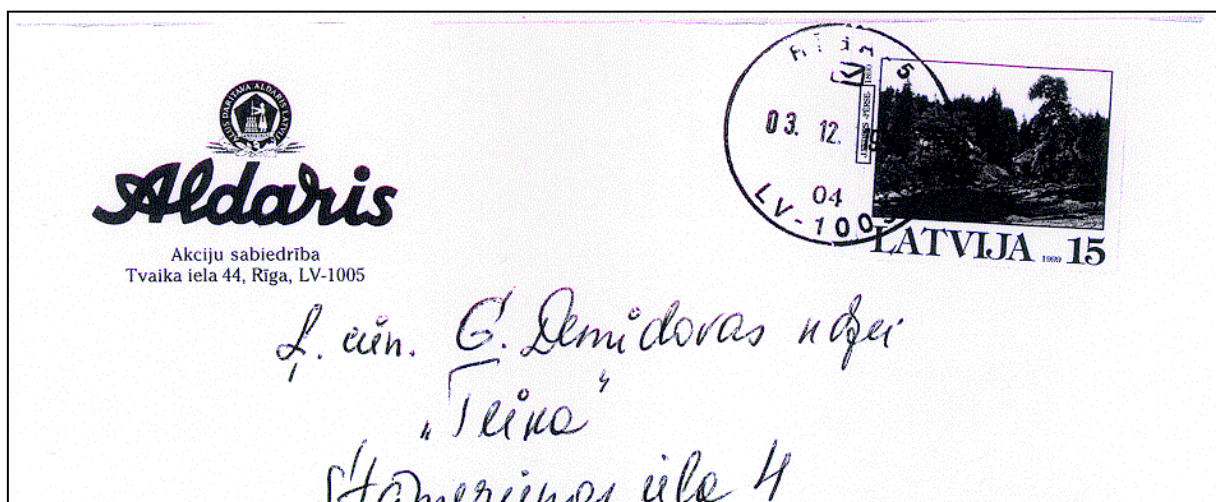
Een enkele overheidsinstelling ontstond in dit opzicht aan de malaise (afb.25), maar dan gaat het eigenlijk niet meer over een firmabrief.

Na 1991.

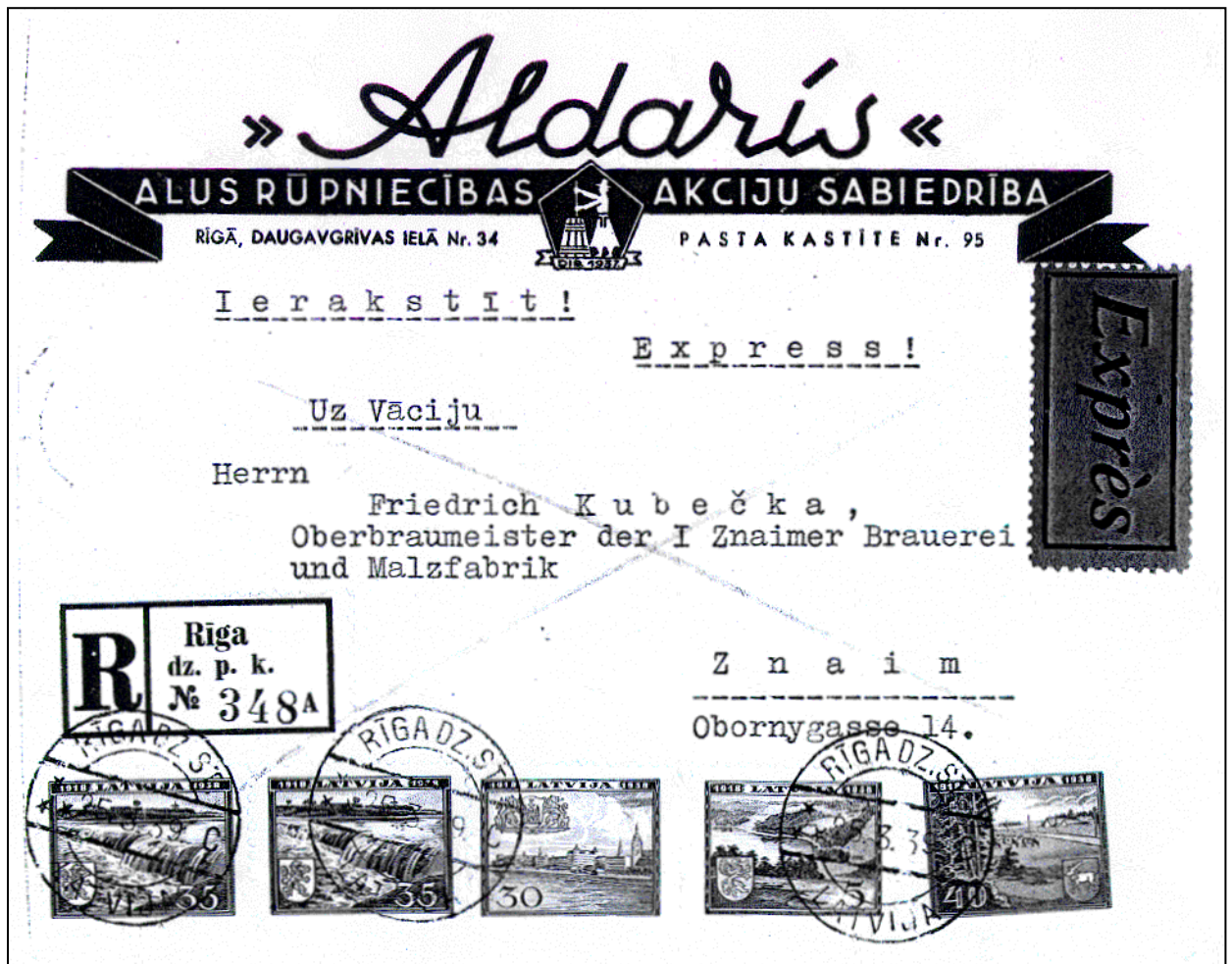
Met de hernieuwde onafhankelijkheid van Estland, Letland en Litouwen kreeg ook het vrije ondernemerschap weer ruimte. Economisch en maatschappelijk lang niet altijd met succes; de firmabrief echter kwam langzaam maar zeker weer in gebruik (afb. 26a). Als het dan gaat om een bedrijf dat we "van vroeger" al kennen, dan wordt het helemaal leuk (afb 26b).

Afb. 25 1952. RIGA, lokale brief, met tweetalige afzendervermelding van het Opperste Sovjet Presidium van de Letse Socialistische Sovjet Republiek. Geen firmabrief dus.....

Afb. 26a. 1999. RIGA, lokale brief van de brouwerij Aldaris. Heden ten dage een groot merk, maar ook voor de tweede wereldoorlog al actief.

Afb 26b. 1939. Aangetekende expressebrief van RIGA naar ZNAIM in Duitsland. Afzender: de brouwerij Aldaris. Hoe fraai !

Tot slot.

Dit artikel is maar ten dele een filatelistisch verhaal. Het gaat me vooral om de toegevoegde waarde van een firmabrief in een verzameling. Zoals bij zoveel in het leven, wil het oog ook wat. Ik heb me gebaseerd op brieven in mijn collectie en wat ik te vertellen heb is noch compleet, noch historisch of typografisch verantwoord. Letland

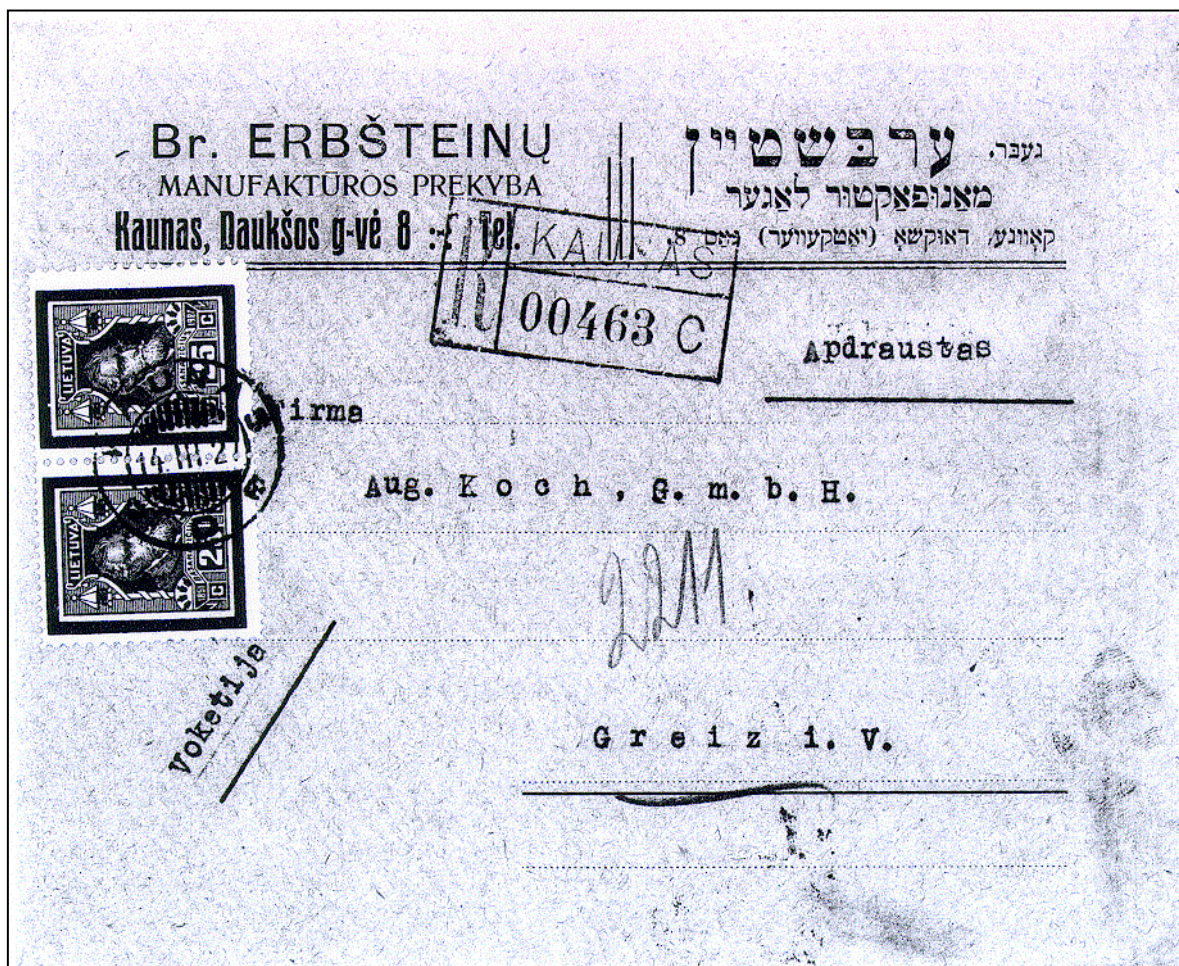
voert de boventoon; dat verzamel ik nu eenmaal. Voordeel van deze eenzijdigheid en onvolledigheid is dat u als lezer veel kunt toevoegen of de tekst kunt toepassen op uw eigen verzamelgebied. Aan de slag dus.

Voor aanvullingen, opmerkingen en kopieën houd ik me aanbevolen.

P.S.

Deze p.s. is niet echt. De brief die hieronder wordt getoond ben ik niet echt vergeten; hij past echter niet in mijn Letland-collectie. Maar mooi is hij wel, én bijzonder. Met name in relatie tot Litouwen vinden we enveloppen waarop de afzender zijn

naam en adres vermeldt in het Litouws en Hebreeuws (afb. 27). Door de vernietiging van het Joodse leven tijdens de tweede wereldoorlog, zeker ook in Litouwen, is het tevens een historisch document. We zouden er eens over moeten schrijven.

Afb.27. 1927. Aangetekende brief van KAUNAS naar GREIZ in Duitsland. Tweektalige afzendervermelding in het Litouws en Hebreeuws.

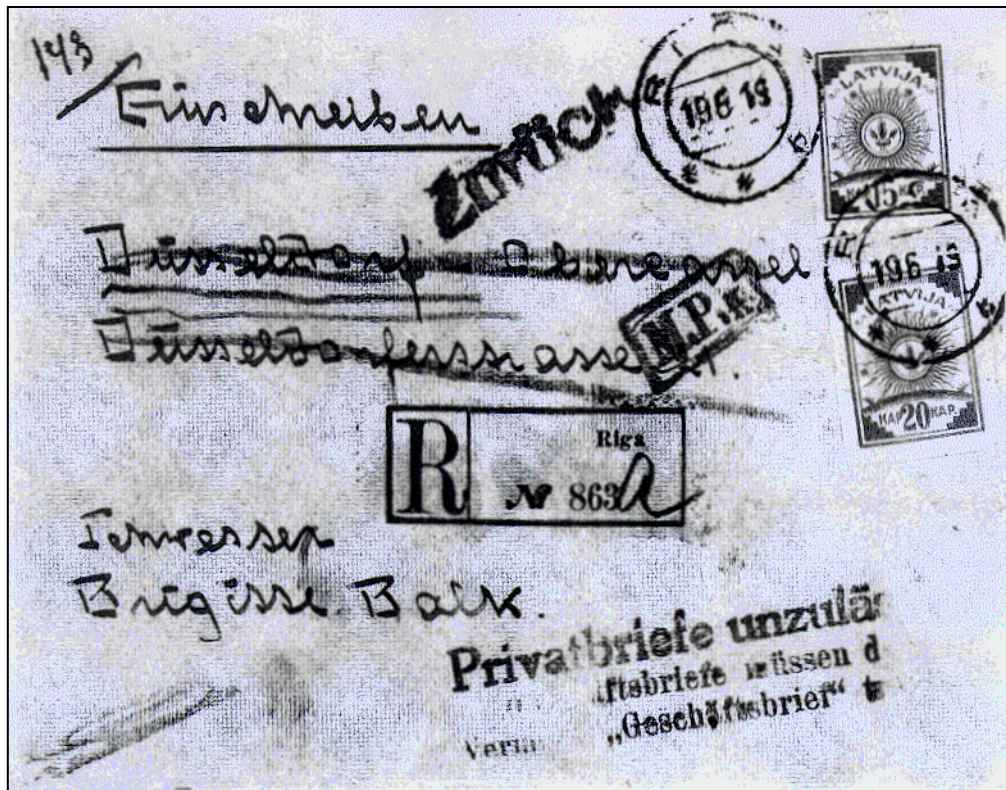

JUIST GEEN FIRMABRIEF.....

RUUD W. VAN WIJNEN

In dit nummer schreef ik uitgebreid over de aantrekkelijkheden van firmabrieven, waarbij - wat mij betreft- het uiterlijk een belangrijke rol speelt.

De hieronder afgebeelde brief bleek geen firmabrief te zijn en dat betekende onherroepelijk een einde aan zijn reis naar Düsseldorf: Terug !

Op 19 juni 1919 werd de brief op het postkantoor van Riga aangeboden, gefrankeerd met twee postzegels van 15 en 20 kapeikas van de Zonnesymbooluitgave gedrukt op papier met watermerk, voorzien van een Duits aantekenstrookje uit de Ober.-Ost periode en tenslotte afgestempeld met het RIGA-stempel uit de bolsjewistische tijd. Een plaatje dus.

Getuige het kastjestempel M.P.k. deed de Duitse censuur in Königsberg zijn werk en oordeelde dat het om een "Privatbrief" ging. En die waren "unzulässig". Het geplaatste stempel diende, ik denk de afzender, duidelijk te maken:

"Geschäftsbriefe müssen den Vermerk
"Geschäftsbrief" tragen".

Dus ging de brief terug: "Zurück". Tien dagen na vertrek, op 29 juni, kwam hij weer aan in Riga en bleek de afzender onvindbaar.

Een fraai poststuk, zeker. De vraag blijft waarom nu juist deze brief werd teruggezonden. Ik ken namelijk heel wat brieven van Letland naar Duitsland die in dezelfde periode in Königsberg het stempel M.P.k. kregen en gewoon werden doorgelaten. Geen van die brieven ziet eruit als een "Geschäftsbrief", in tegendeel. Het stempel zelf ken ik overigens alleen van deze brief.

Wie weet meer ? Vielleicht unsere deutsche Freunde ?

DISTRICTSPOST VAN WENDEN : EEN ENVELOPPE IN HET LETS

RUNE BENGTTSSON

ij bestudering van enveloppen van de districtspost van Wenden (1862-1903) is het duidelijk dat voor adressen en andere teksten meestal Duits werd gebruikt, gevolgd door het Russisch. Het Lets wordt heel zelden gebruikt. Van de 76 enveloppen die ik ken, zijn er 43 in het Duits geschreven, 11 in het Russisch, 1 in het Frans en slechts 4 in het Lets. Er zijn verder 13 enveloppen met teksten in zowel Duits als Russisch, 2 in het Russisch en Lets, 1 in het Duits en Lets en 1 in het Frans en Russisch.

Voor dit patroon van het gebruik van de talen¹, zijn vele redenen. Het Duits was de moedertaal van de edelen van het district Wenden en van andere delen van Lijfland. Deze edelen hadden het initiatief genomen voor de districtspost van Wenden en waren tevens de bestuurders ervan. Van de postmeesters kennen we twee namen: H. von Campenhausen en A. von Hirschheydt².

De Russische taal werd waarschijnlijk meestal gebruikt op post naar de Russische autoriteiten of aan Russische geadresseerden. Tussen de brieven die mij bekend zijn, zijn er 5 verzonden naar Rusland buiten het Baltische gebied en 6 zijn er verzonden naar bestuurders binnen het district Wenden.

In een paar gevallen is de Letse taal gebruikt op de enveloppen. Deze keer, in de tweede helft van de 19^e eeuw, is het de tijd van nationale bewustwording, zowel onder de Letten als onder vele andere volkeren in Europa. Deze nationale bewustwording onder de Letten had een centrum in Vecpiebalga (Alt Pebalg) in het district Wenden. In Vecpiebalga woonden toentertijd heel wat schrijvers, componisten en andere cultureel actieve personen. Onder hen waren de broers Kaudz[te, die de eerste roman in het Lets schreven 'Tijden van landmeters' (1879)³.

De gebeurtenissen in de roman spelen zich af in Vecpiebalga en het naburige Jaunpiebalga (in de roman worden deze plaatsen Slātava en Čangaliene) in de tijd dat men bezig was met landmeten in het gebied, 1867-1873. In de roman wordt de districtspost een paar keer genoemd. Een fragment gaat over een waardevol pakket dat per post aankomt in Slātava en een mededeling hierover wordt verzonden vanuit het lokale postkantoor⁴.

In 1859 werd een ander cultureel actief persoon, Jānis Ozols, geboren in Vecpiebalga. Hij begon een uitgeverij in Cēsis (Wenden) in 1881. Hij gaf werken uit van enige schrijvers van het district, werken die van betekenis zijn voor de tijd van nationale bewustwording. Ozols was een sociaal-democraat, actief in de revolutie van 1905 en werd in 1906 doodgeschoten zonder proces door de tsaristische autoriteiten⁵.

De uitgeverij van Jānis Ozols had z'n eigen enveloppe met reclame van de firma erop gedrukt. De tekst luidt: "Grahmatu apgahdeens, drukatawa, pahrdotawa u. seetuwe – Zehsis un Wez-Peebalgā" (i.e. "boek-uitgever, drukkerij, winkel en boekbinderij – in Cēsis en Vecpiebalga)⁶. Een dergelijke enveloppe is gebruikt voor een brief naar de geestelijke in Lubāna, Hr. Scheuermann. Het adres is: Augsti zeenijamam Mahzitajam Scheuermann kgm. Lubanā (i.e. "De Zeer geëerde geestelijke Hr. Scheuermann, Lubāna"). Lubāna was de meest oostelijke parochie, die werd bediend door de districtspost van Wenden. De plaats ligt dichtbij de voormalige grens met het Russische gouvernement Vitebsk.

¹ Tomas Sivhed, Claes Åström & Sigurd Ringström: "Wendensche kreispost", Postryttaren, Postmusei årsbok, Stockholm, 1978, p. 89-111; "The Postal History of the Wenden/Cēsis Local Service", The Post Rider, No. 14, Toronto, June 1984, p. 41-63 & "De postgeschiedenis van de distriktspost van Wenden", Het Baltische Gebied, 1985:6, 1986:7 en 1986:8

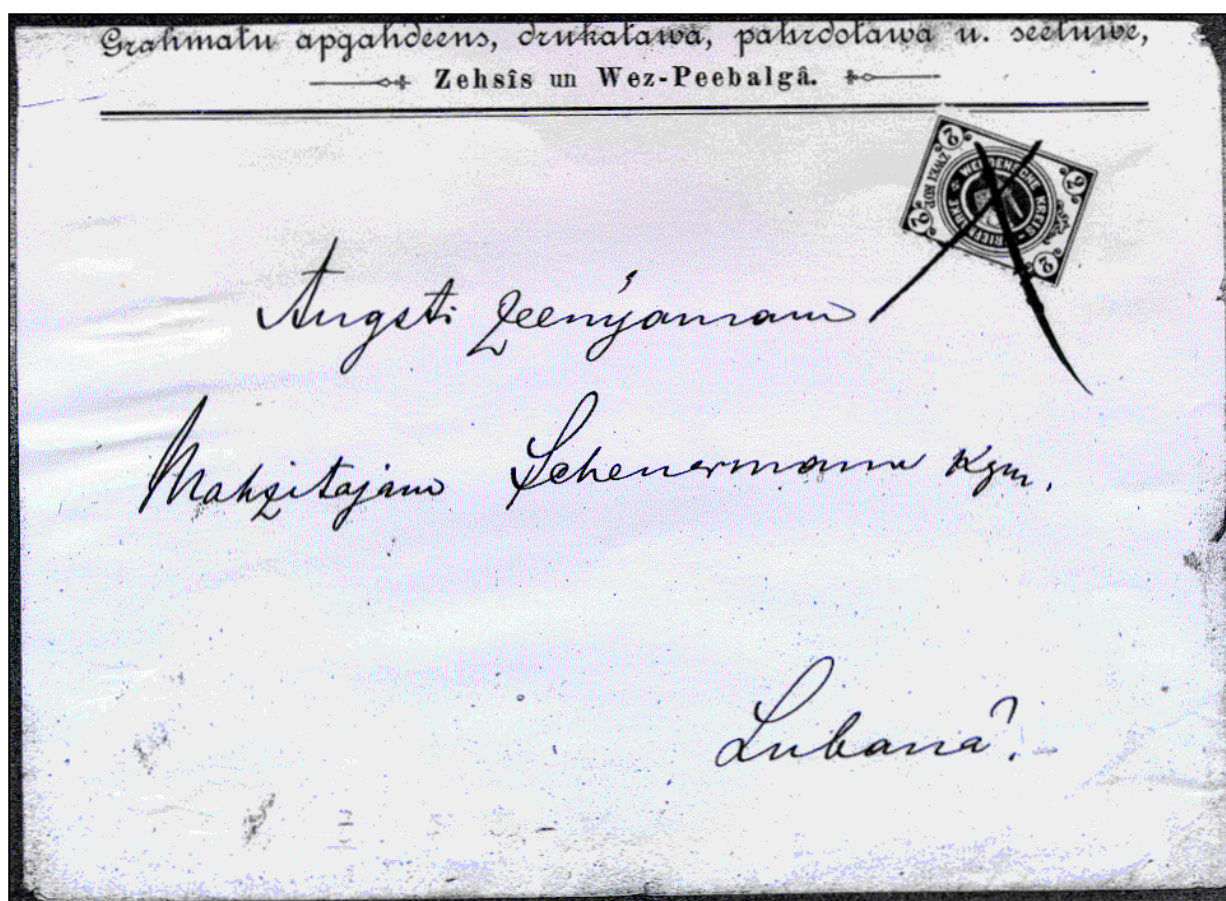
² ibid.

³ Kaudzītes Reinis & Kaudzītes Matīss, Mērnīeku laiki, Liesma, Rīga, 1980

⁴ ibid. p. 331

⁵ Daumants Vasmanis: "Grāmatniecība un poligrāfija", Cēsu grāmata, Jāna sēta, Rīga, 1999, p. 28-29

⁶ Merk de verschillen op tussen oude en nieuwe spelling in het Lets: ah=ā, ee=ie, w=v, z=c, eh=ē

Dit korte artikel is een eerste poging om de kennis over de tijd van verandering in Lijfland in de tweede helft van de 19^e eeuw te combineren met de kennis over e districtspost van Wenden. Voor verder onderzoek zou het een grote hulp zijn om informatie te krijgen over meer enveloppen met postzegels van Wenden om meer betrouwbare statistieken te maken over het gebruik van de districtspost, met de talen die gebruikt werden.

Alle soort informatie met betrekking tot brieven, verspreid door de districtspost van Wenden is welkom op mijn adres:

Rune Bengtsson
Bäckgårdsvägen 39
S-143 41 VÄRBY
Sweden/Zweden

ENVELOPPEN UIT SOVJET-PERIODE VAN LITOUWEN

JAN KAPTEIN

n het vorige nummer van HBG heb ik kort de enveloppen genoemd, die door Litouwen werden uitgegeven. Deze enveloppen –zonder ingedrukt zegel, dus geen echte postwaardestukken–, werden in de jaren 1950-1990 wel uitgegeven door het toenmalige Litouwse ministerie van Verbindingen.

Kostas Aleksnyas heeft een catalogus van deze enveloppen samengesteld:

Meninių Vokų Katalogas 1950-1990 /

sudare Kostas Aleksnyas

Deze 'Catalogus van kunstzinnige enveloppen 1950-1990' is uitgegeven in Vilnius in 1991.

In de –Litouwse- inleiding lezen we dat het de bedoeling was om kunstzinnige afbeeldingen op de enveloppen te drukken, waarop Litouwen trots kon zijn. Ze werden als kunstwerken beschouwd en gretig verzameld. De Litouwse Sovjet Republiek was de enige van alle Sovjet republieken, die ondanks moeilijke omstandigheden, steeds maar weer dergelijke enveloppen uitgaf. De catalogus is chronologisch samengesteld, maar de datum van uitgifte is op de enveloppen zelf pas sinds 1966 aangegeven.. Elke envelop krijgt in de catalogus een volgnummer; de laatste uit 1990 is nummer 1375. Er zijn enveloppen, die op beide zijden een opschrift hebben. Veel enveloppen die voor 1971

zijn uitgegeven hebben ook een afbeelding aan beide zijden (Afb. 1a-b). Met afkortingen wordt ook de uitgever aangegeven (bv. Spd = Spindulys). Er zijn veel veelkleurige enveloppen en over die kleuren wordt veel beschreven. De plaats van de postzegel, die nogal eens wisselt, wordt beschreven.

Er zijn in particuliere collecties enveloppen, die in de catalogus niet worden opgesomd. Dat waren meestal proefexemplaren die direct van de drukkerij zijn verkregen. Foutdrukken worden in de catalogus niet vermeld, als het maar enkele exemplaren betreft. Is een foutdruk van grotere omvang, dan staat hij wel in de catalogus.

Enveloppen, die niet verspreid werden, maar waarvan de verzamelaars toch exemplaren hebben, worden wel vermeld.

Patronen, die aan de binnenkant van de envelop gedrukt zijn, worden ook vermeld (Afb. 2b).

Afb. 1a 75 % ware grootte. Envelop uit 1965, Binnen in de envelop staat No. 574. Dit nummer en de tekst op de envelop vinden we terug in de catalogus: No. 266 van de catalogus.

TERUGKOMEN OP.....

RUUD W. VAN WIJNEN

In deze rubriek komen we terug op eerdere artikelen: aanvullingen, verbeteringen en nieuwe vondsten.

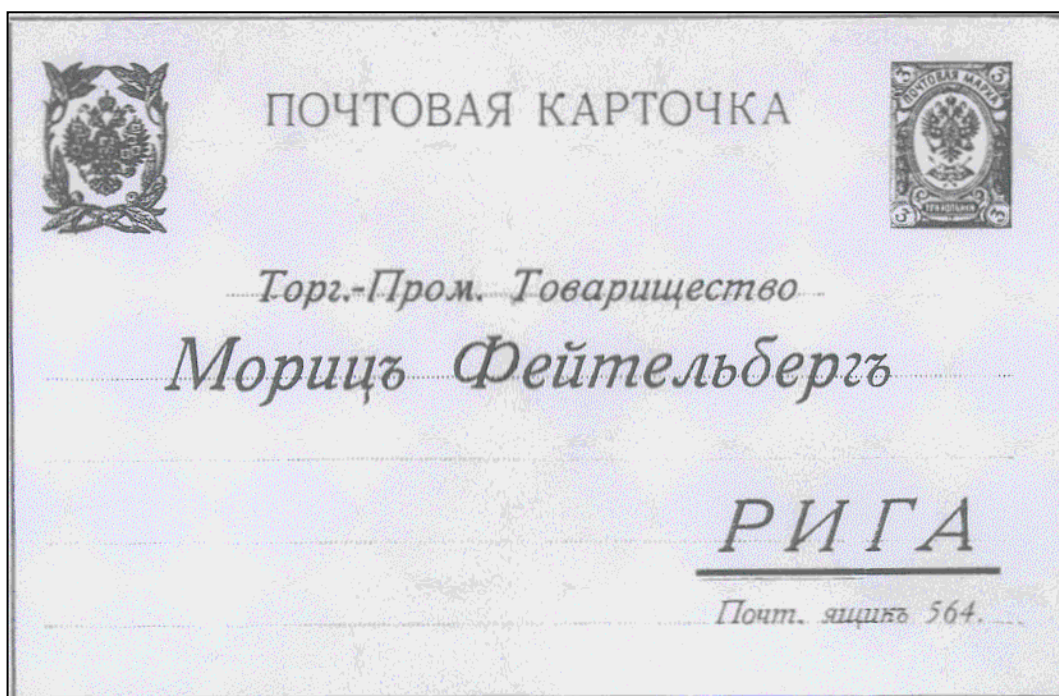
In HBG 36 Bedrukte Russische postwaardestukken, gebruikt in het latere Letland.

In het oorspronkelijk artikel veronderstelde ik al dat er meer instellingen, bedrijven en firma's, dan de zes die ik kon vermelden, officiële postwaardestukken hebben laten bedrukken. Tevens ga ik er van uit dat ze ook voorkomen in "Estland" en "Litouwen". Toch is de oogst aan nieuwe vondsten mager: 1.

De firma Moritz Feitelberg liet een postwaardestuk van 3 kopeken (Mi.P 21) bedrukken: de adressering aan de firma in het Russisch en de achterzijde, waarmee de catalogus (naar wens in het Duits of Russisch) kon worden besteld, in het Duits (*afb. 1a en 1b*).

[illegible]

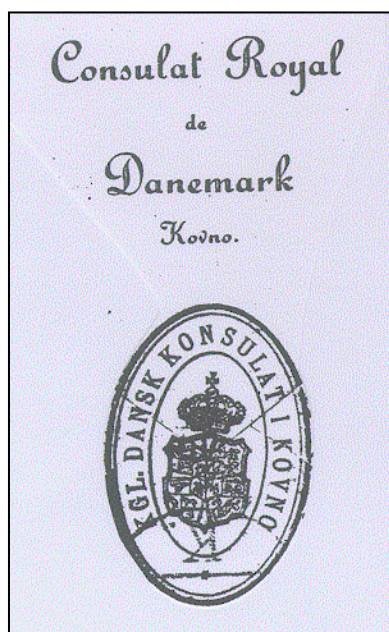
Afb.1b

Afb.1a

In HBG 37 Afzender: de ambassade van

Twee nieuwe afzenders kunnen aan het overzicht toegevoegd worden: het koninklijke Deense consulaat in Kaunas (ex. Joop van Heeswijk) en de Letse legatie, eveneens in de Litouwse hoofdstad. (afb. 2a en 2b).

Afb. 2a

Afb. 2b

STEMPELS VAN VELDPOSTKANTOREN IN LITOUWEN

DE ORGANISATIE VAN HET LITOUWSE LEGER

ALGIS PREIKŠA
JAN KAPTEIN (BEWERKING)

e veldpost werd georganiseerd gedurende de Litouwse onafhankelijkheidsstrijd. De gewone postdienst was niet in staat om aan het front normaal te functioneren en het leger te velde van dienst te zijn. De sub-eenheden van het leger waren mobiel en ook moesten de militaire geheimen beschermd worden

HET LITOUWSE LEGER 1918-1920¹

Na de Duitse capitulatie, 14 november 1918, werd Litouwen aan alle kanten bedreigd. Het Rode Leger streefde naar de bezetting van het voormalige tsaristische Russische rijk en Polen maakte aanspraak op het gebied rond Vilnius.

De Litouwse Regering had als eerste prioriteit om een milizie te organiseren, niet voor de mogelijke agressie van buurlanden, maar om de binnenlandse orde te bewaren en de grenzen te bewaken.

Vanuit de Duitse bezettings-autoriteiten was er ook een zekere weerstand tegen de vorming van een leger. Er kwam wel een verklaring dat het regiment van het Litouwse Leger gevormd kon worden in Alytus of Kaunas, omdat in Vilnius de orde werd gehandhaafd door de Raad van Duitse soldaten.

De Litouwse Staatsraad begon al in April met de registratie van Litouwse vrijwilligers als officieren en soldaten. In oktober 1918 werd de Defensie Commissie gevormd, zonder medeweten van het Duitse Bestuur. Litouwse soldaten, die terugkeerden uit Rusland, werden opgenomen in de vorming van het Litouwse Leger.

Op 1 november besloot men een regiment infanterie te vormen. Op 11 november werd de eerste Litouwse regering gevormd en op 23 november volgde het eerste decreet van het Ministerie van Defensie over de organisatie van het Litouwse Leger.

Kolonel Jonas Galvydis-Bykauskas kreeg het bevel om het eerste regiment infanterie te organiseren. Hij werd ook de bevelhebber van dit 1^e Regiment infanterie.

¹Deze gegevens over het Litouwse Leger zijn te vinden op internetsite –Engelstalige versie- van het Litouwse Nationale Museum. Adres:
www.lnm.lt/eng/index.htm

Op 15 maart 1919 werd de eerste dienstplicht van nieuwe rekruten aangekondigd in de districten van Litouwen, die niet bezet waren door de vijanden. Er was een groot tekort aan officieren en er werd een militaire opleiding opgericht, die al in juli de eerste officieren afleverde.

Daarvoor, in februari, vochten al Litouwse Leger-eenheden met de Bolsjewistische invallers in Litouwen. De eerste slag werd geleverd bij Kėdainiai van 7-10 februari.

DE VELDPOSTKANTOREN²

Het Centrale Veldpostkantoor van het Ministerie van Defensie werd opgezet in Kaunas op 9 juli 1919

Veldpostkantoor No. 2 werd opgezet in Panevėžys met de 2^e Brigade op 15 juli 1919.

Veldpostkantoor No. 3 werd opgezet in Kalvarija met de 3^e Brigade op 25 juli 1919.

Een hulppostkantoor No. 2 (?) werd opgezet bij het front met het Bermont-Leger te Baisogala.

Veldpostkantoor No. 3 werd opgezet in Alytus eind 1920 bij het zuidelijke front (tegen Polen).

Veldpostkantoor No. 1 werd opgezet te Ziežmaniai toen Vilnius werd bezet door Polen

Er is nog onbevestigde informatie dat er andere veldpostkantoren waren te Utena en Ukmergė.

Brieven en kaarten van soldaten werden gecensureerd en verzonden zonder postzegels, alleen met het stempel van de sub-eenheid.

Officieren betaalden de helft van het normale posttarief (zie afb. 1).

² Het artikel over de veldpostkantoren is oorspronkelijk verschenen in: Phillit 2000 ; no. 24. – p. 9-11.

1919, Generaal Silvestras Žukauskas (1860-1937), Opperbevelhebber van het Leger, in het frontgebied (foto van het Litouws Nationaal Museum).

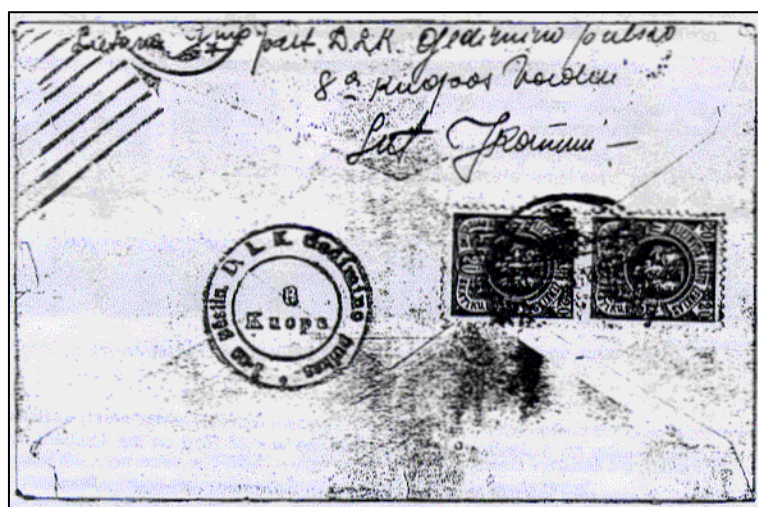

Afb. 1

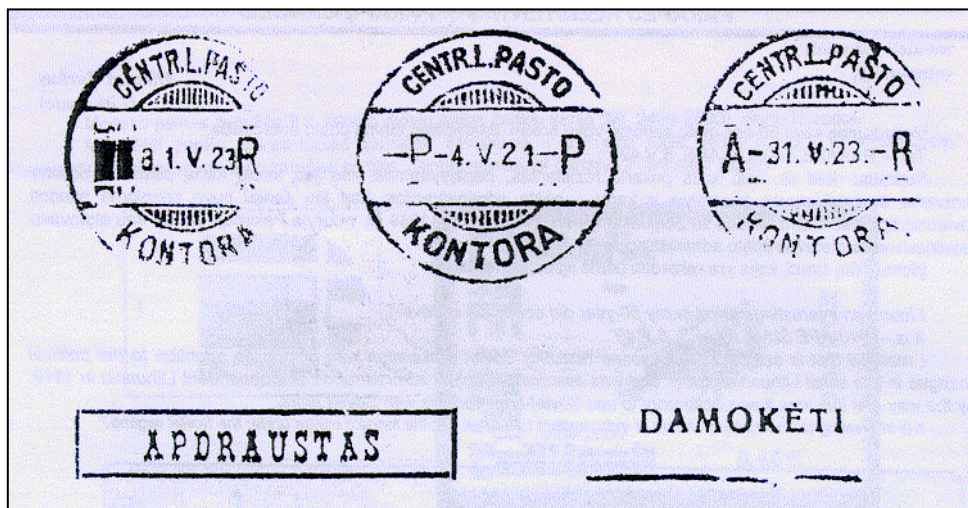
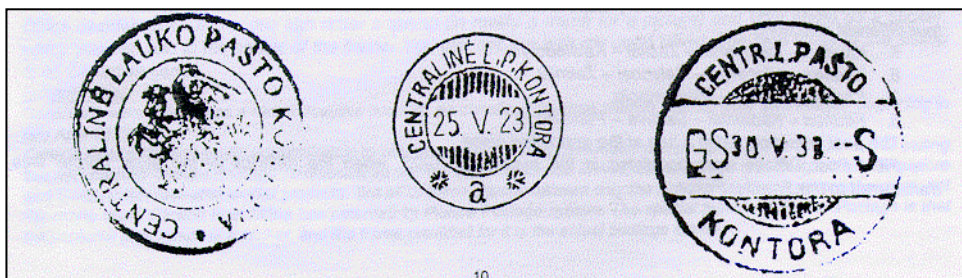
Eind augustus 1921 werden militaire zendingen, als het weer meewerkte, getransporteerd per vliegtuig in vier richtingen:

1. Kaunas - Žiežmariai - Žasliai - Kaišiadorys
2. Kaunas - Ukmergė - Gelvonai - Žeimiai
3. Kaunas - Alytus - Mariampolė
4. Kaunas - Kėdainiai - Šeduva - Panevėžys

De post werd gedropt in een tas op de plaatsen van bestemming. De veldpostkantoren werden opgeheven in de zomer van 1923, toe de grensverdediging werd overgenomen door de Grenspolitie.

Stempels die gebruikt werden in het Centrale Veldpostkantoor

PRISTATITA PAŠT

Laškininko _____

Darbininko _____

Vežiko _____

Tikrinau _____

leigų str. _____ № _____

_____/____/192 m.

GAUTAS C. L. P. K.

_____/____/192 m. _____

Centralinės Lauko Pašto kontoros
Viršininkas: **Karo Valdiniukas**

Karo Valdina
Viršininkas

LIETUVOS RESPUBLIKA
K. A. M.
CENTRALINĖ
LAUKO PAŠTO
KONTORA

192 m. _____ № _____

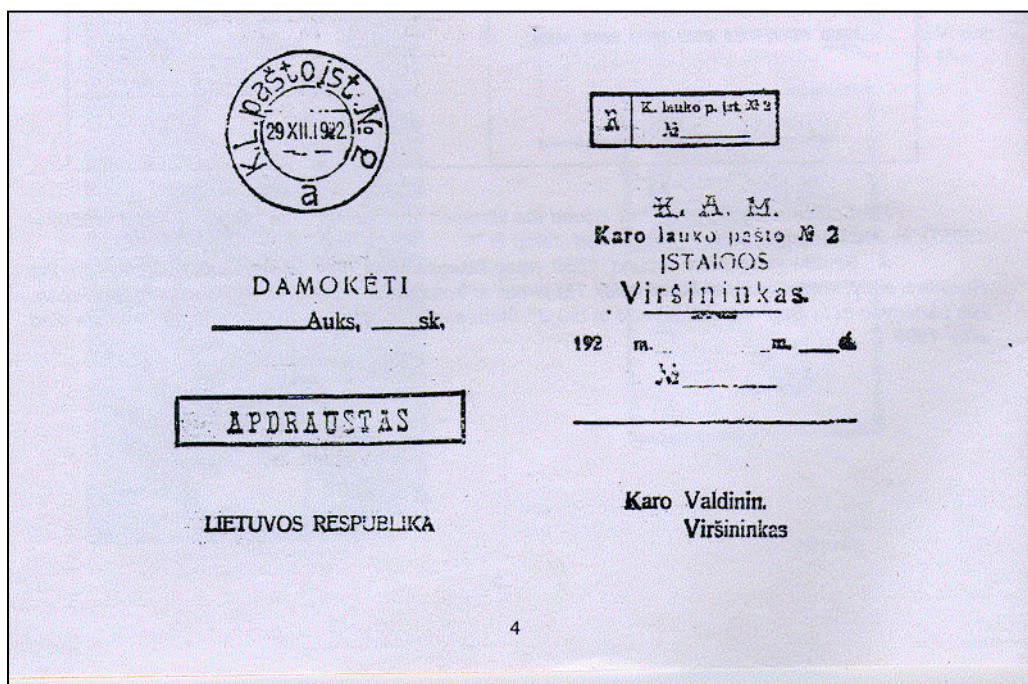
_____ № _____

Uit Phillit 2001 ; no. 25. – p.4-5:

De stempels van veldpostkantoor no. 1:

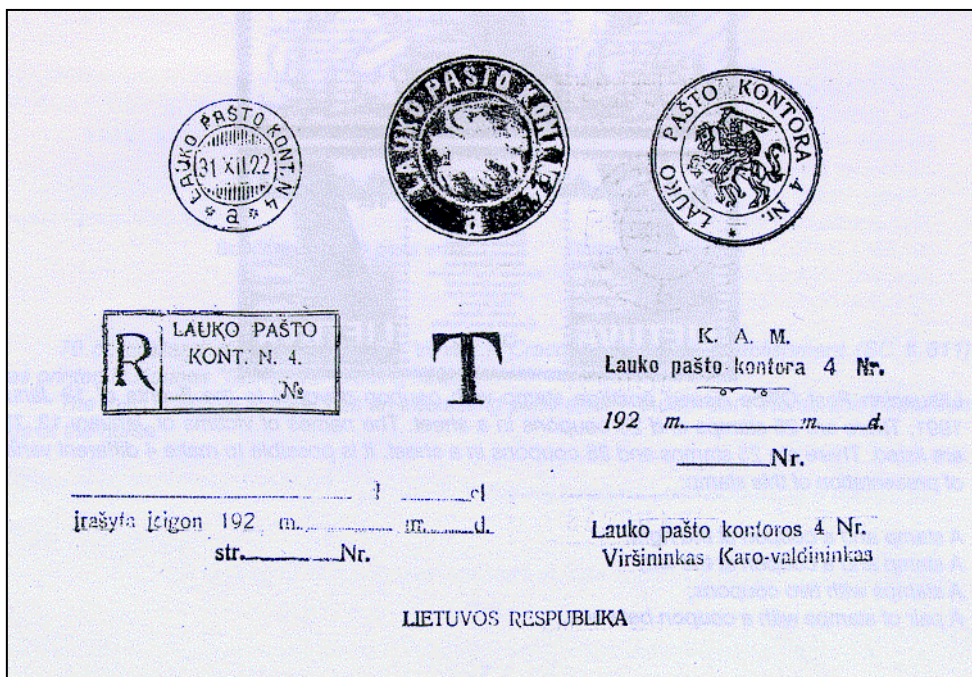
De stempels van veldpostkantoor no. 2:

De stempels van veldpostkantoor no. 3:

De stempels van veldpostkantoor no. 4:

DE BIBLIOTHEEK VAN DE NBFV IN BAARN

JAN KAPTEIN

e leden van onze vereniging kunnen ook gebruik maken van de bibliotheek van de Nederlandse Bond van Filatelisten-Verenigingen. Deze 'Bondsbibliotheek' is gevestigd in het souterrain van het gebouw van de Openbare Bibliotheek Baarn. Vanaf het station is de bibliotheek ongeveer een kwartier lopen verwijderd. Uiteraard heeft een klein deel van de collectie betrekking op ons verzamelgebied, maar er is – met enig zoeken- toch veel te vinden.

BOEKEN

Boeken als het Eesti-handboek, het boek 'Baltische Postorte' van Hofmann, en 'Russische Postzensur' van Speeckaert zijn ook via onze vereniging te lenen, maar ook in Baarn aanwezig.

Niet in via onze vereniging, maar wel in Baarn aanwezig is:

- Marcilger, V.
Riga : die Postgeschichte bis 1919
Heide : P.v. Sengbusch Verlag, 1987
- Die Bahnpost der Republik Lettland (1920-1941/1943)
- Die Bahnpost der Republik Litauen
Hamburg, 1951. – 50 p.
- Die Bahnpost der Republik Estland. – 15 p.
- Ganzsachen Katalog der Baltischen Staaten. - 1976

Handboeken, die ikzelf vaak gebruik voor de tsaristische periode:

- Kiryushkin, A.V., Robinson, P.E.
Russian railway postmarks
1994. – 180 p.
- Kiryushkin, A.V., Robinson, P.E.
Russian Postmarks
1989. – 110 p.

Ook in boeken die niet speciaal over ons verzamelgebied gaan, is natuurlijk wel vaak informatie te vinden, bv. als het gaat om informatie over vervalsingen:

- Kayssner, Kurt
Check to the forgers. – 1935. – 61 p.
Met –helaas- veel over ons verzamelgebied.

TIJDSCHRIFTEN

Buiten ons eigen tijdschrift zijn er geen tijdschriften over ons verzamelgebied. Dit ligt wat

voor de hand, maar er is ook in de algemene tijdschriften veel aardigs over het Baltische gebied te vinden. Wel vereist dit veel tijd en speurwerk. Ik heb niet echt systematisch gezocht, maar kwam zo toch een leuk artikel tegen over de eerste postzegel-ontwerpers van Estland:

- Fred J. Melville
The stamp artists of Estonia
In: The Stamp Lover 1930 (Vol. XXIII) ; no. 2
p. 37-41. – met foto's

Voor de Litouwen-verzamelaar is in DBZ (Deutsche Briefmarken Zeitung) de artikelen-reeks van Hermann Logsch te vinden:

- Litauen – ein Geheimtip für Sammler und forschende Philatelisten
DBZ 1982 (no. 11)-1983 (no. 2)

Er is natuurlijk meer te vinden en als leden aan het speuren slaan en meer vinden, dan hoor ik dat graag.

Op dit moment wordt hard gewerkt aan een nieuwe inventarisatie en catalogus, nu met de computer. Nieuwe aanwinsten en meer informatie is ook op de internet-site van NBFV te vinden:

www.nbfv.nl

De bibliotheek is geopend op:

Elke woensdag 10.00 – 17.00

Elke 1^e zaterdag van de maand 10.00 – 12.00

Voor eventueel bezoek op de woensdagavond kunt u telefonisch contact opnemen met de heer L. van Mansveld (035-5417970) of mevrouw M. van der Meer (030-2205348)

Bondsbibliotheek (in de Openbare Bibliotheek)

Hoofdstraat 1

3741 AC Baarn

Tel. 035-541 25 26 (tijdens openinsuren)

ONTVANGEN, GELEZEN EN TE LEZEN

RUUD W. VAN WIJNEN

Gerecenseerde tijdschriften of artikelen daaruit kunt u tegen porto- en/of kopierkosten opvragen bij de secretaris.

***Philatelia Baltica*, nr. 111, mei 2001. Blad van de Duitse Forschungsgemeinschaft Lettland.**

De Letland-vereniging bestaat 50 jaar. Feest dus – gelukwensen aan onze Duitse zustervereniging ! Wolfgang Watzke, de huidige voorzitter en Harry von Hofmann, de jarenlange voorzitter en stuwende kracht, schrijven over heden, verleden en toekomst “voller Schwung”. Een rondreis in Letland en een filatelistisch symposium in Riga vormen dit jaar hoogtepunten. De teksten van de tijdens het symposium gehouden lezingen zijn inmiddels in een brochure gebundeld en verkrijgbaar (zie elders in dit blad).

In een aantal korte bijdragen worden diverse nieuwe vondsten gemeld: proefdrukken van de Semitanuitgave voor noord-Letland (Mi. 24), archiefstukken van de Rode Kruiszegels van 1920 (Mi. 51z en 52z), verschillende afmetingen van dienst-geldoverschrijvingsformulieren en een laat gebruik van de “S&L” firmaperforatie. Verder op stempelgebied: RIGA H met Arabische en/of Romeinse maandaanduiding ? en postwagonstempel LIEPĀJA – PAURUPE un OTR. mét een streepje op de A.

Nieuwe uitgiften, gelegenheidsstempels en (zeer toevallige ?) misperforaties worden gemeld, maar veel aardiger is de zoektocht naar een snoodaard in 1815.

***The British Journal of Russian Philately*, nr. 86, spring 2001.**

In dit nummer van de “Journal” is het tweemaal raak, d.w.z. bijdragen die raken aan “ons” gebied. Alexander Epstein schreef over de postgeschiedenis van Pskov, waarin hij ondermeer verhaalt over de Estse troepen die in 1919 de stad innamen, de soldaten die hun post verzonden en de overeenkomst tussen de postkantoren van Pskov en Tartu. Stephen Hornby gaat gedetailleerd in op de opdrukken van de derde uitgave van het Westelijke Leger, in november 1919 uitgegeven in Jelgava.

Echt of vals ?, blijft de vraag. Van een uitgebreide studie over de aangetekende post in Rusland van de hand van Lev Ratner wordt het eerste deel gepubliceerd, waarbij ondermeer de vraag wordt opgeworpen wat in de vroege jaren nu eigenlijk onder aangetekende post werd verstaan (of wat we er nu onder kunnen of willen verstaan). De Journal kent een aantal kleurenpagina's met afbeeldingen van prima donna's, “outstanding covers”. Wat mij betreft spant Tony Speeckaerts linnen zak waarin in 1915 liefst 342550 roebel in muntgeld werd verzonden van Orel naar Riga de kroon. Verder: Zemstvo postwaardestukken, het eerste stempel van Moskou in 1765, een interessante brief in oktober 1918 verzonden van een Duitse veldpostkantoor in Sevastopol, spoorlijnen en postwagons in de Oekraïne (eind 19de - begin 20ste eeuw) en het 8000 roebel porto in 1922. Al met al weer zeer de moeite waard!

***Rossica*, no. 136, april 2001. The Journal of the Rossica Society of Russian Philately.**

Dat steden en dorpen twee namen kunnen hebben is ons in het Baltische gebied niet vreemd.

De oorzaak ligt in de historie en/of de verschillende talen: Reval – Tallinn, Wilno – Vilnius en Mitau – Jelgava. Ook politieke veranderingen kennen we wel. Té Duits klinkende namen als Dorpat en Dünaburg werden in de tweede helft van de 19de eeuw gerussificeerd tot Jurjew en Dwinsk. Veel bonter ging toe in de Sovjet Unie.

Plaatsnamen veranderden bij bosjes met het wel of niet in de gratie zijn van (ex-) kopstukken. Kop eraf, betekende bijna ook altijd tevens het verlies van de plaatsnaam. En met de revolutie van Rusland naar Sovjet Unie en met de omgekeerde val van de laatste veranderden ook heel wat steden van naam.

Het bekendste is drieluik is natuurlijk:

St. Petersburg – Petrograd – Leningrad – St. Petersburg.

Het boeiendst vind ik zelf de in-en-uit-de-gratie politici: Trotski (zie afbeelding), Stalin, Zinovjev, Kirov en andere kameraden. Ivo Steijn vertelt een boeiend over.

Afbeelding: 1929, Sovjet postwaardestuk van TROTSK bij Leningrad naar Riga, doorgezonden naar Rūjienā. In 1923 werd de plaatsnaam Gatchina veranderd in Trotsk. Bij Gatchina sloot de Baltische Spoorlijn aan op de verbinding St. Petersburg – Warschau. In 1929 veranderde Trotsk in Krasnogvardeisk om in 1944 weer terug te keren tot Gatchina.

Plaatsnamen veranderden ook in Oekraïne nogal eens van naam, zeker in het westelijke deel. Bekend: Lemberg – Lwow – Lviv. De postgeschiedenis 1900-1945, met “inbreng” van Oostenrijk-Hongarije, Rusland, Duitsland, de Sovjet Unie, Polen, Tsjecho-Slowakije, Hongarije en Roemenië, wordt een schets gegeven door Andrew Oleksiuk. De barre omstandigheden waaronder de Britse

veldpost in 1918-1919 in het gebied rond Archangel moest opereren; de 10 kop. opdruk op postwaardestukken in Petrograd in 1919 (van de hand van Alexander Epstein) en aandacht voor diverse facetten van Zemstvo-post tonen de gevarieerdheid van deze Rossica weer aan. De strakke, bijna sobere opmaak draagt bij aan het leesplezier.

ALS HET FOUT GAAT: LETLAND, POSTALE AANWIJZINGEN

RUUD W. VAN WIJNEN

Bij de verzending, het vervoer of de bestelling van brieven en kaarten door de post kan altijd iets misgaan. Een poststuk bereikt pas na een omweg en met vertraging de geadresseerde of komt in het geheel niet aan. Mogelijk krijgt de afzender zijn post retour, maar ook het rebutenkantoor kan de eindbestemming zijn. De oorzaken zijn legio: een onjuiste adressering, slordige postbeambten, beschadiging van het poststuk, verhuisde geadresseerden, onjuist toegepaste reglementen, etc.

Om het vervoer en de bezorging van post zo efficiënt mogelijk te laten verlopen, kunnen postbeambten **aanwijzingen** op poststukken aanbrengen, zowel ter voorkoming als ter correctie van een onjuiste behandeling. Daarnaast geven veel aanwijzingen informatie aan de geadresseerde of de verzender over de oorzaak van een opgelopen vertraging of retourzending.

Postale aanwijzingen komen voor in drie vormen:

- geschreven,
- gestempeld,
- op strookjes.

Doel van dit artikel is een overzicht te geven van de stempels en strookjes die in Letland door postbeambten op brieven en kaarten werden geplaatst om het postverkeer zo goed mogelijk te laten verlopen en/of de ontvanger/afzender te informeren bij een vertraagde of onjuiste bestelling.

Geschreven aanwijzingen werden met name aangebracht op kleine postkantoren waar geen stempels voor handen waren. Als gevolg was er geen eenheid in woordkeus, gebruikte afkortingen of lengte van de aangebrachte teksten. Ook het gebruikte schrijfmateriaal varieerde: inktpotlood, gewoon potlood of inkt in allerlei tinten met rood als meest opvallende kleur. Op grote postkantoren werden geschreven aanwijzingen aangebracht op poststukken voor stempels ter beschikking kwamen.

Bij de overzichten van de stempels in het vervolg van dit artikel zal ik, indien mogelijk, steeds enige voorbeelden van geschreven aanwijzingen tonen (*Afb.1*).

Stempels werden met name, maar niet uitsluitend, gebruikt in Riga. De omvang van het postverkeer was kennelijk dusdanig van omvang dat het aanmaken van stempels loonde omdat het gebruik ervan werk bespaarde.

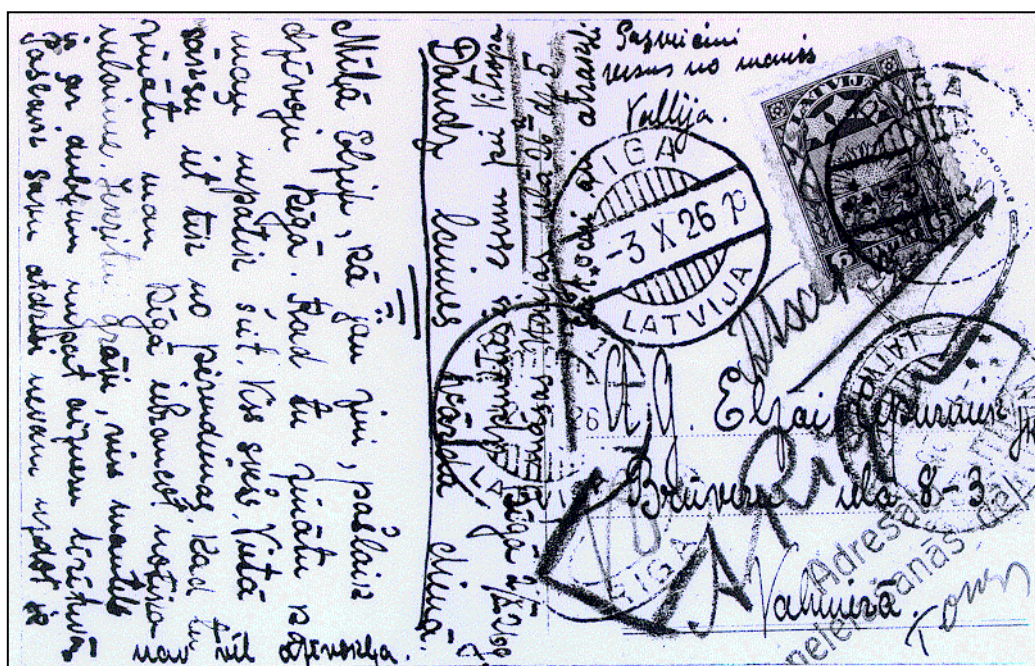
De mij bekende stempels heb ik alfabetisch naar trefwoord gerubriceerd:

Trefwoorden in het Lets of Frans:

- Adresāts
- Atpakaļ
- Atsacījies
- Glabasāšanai
- Inconnu
- Izziņa
- Kastītes
- Otrā
- Pieprasīta
- Retour
- Saņemta
- Vietējs

Trefwoorden in het Nederlands:

- Geadresseerde.
- Retour
- Geweigerd
- Rebut
- Onbekend
- Brievenbus
- Tweede
- Afgehaald
- Retour
- Ontvangen
- Lokaal

Afb. 1 Briefkaart van RIGA naar Valmiera, 3 okt. 1926. De kaart werd met 18 s. strafport belast omdat de afzender ook op het adresdeel van de kaart had geschreven en daardoor als brief werd getaxeerd. In Valmiera weigerde de ontvanger te betalen en werd dat met inktpotlood aangegeven met het woord “Atsakas”, een verbuiging van “Atsacīties”. Tevens werd met rood potlood vermeld “A Rigu”, afkorting van “Atpakaļ Rīgu” = Retour Riga. Kennelijk was de afzender in Riga niet aanwezig en werd het stempel “Adresāta neierašanās del” geplaatst.

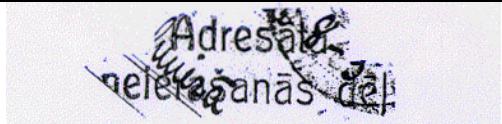
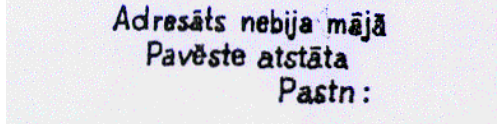
Strookjes, met als opschrift “Izziņa”, werden veelal gebruikt door de adressenbureaus verbonden aan de grotere postkantoren. Daar werd van onbestelbare stukken getracht de juiste adressering te achterhalen of de afzender van geretourneerde of geweigerde brieven en kaarten. Het resultaat van de naspeuringen werd op het strookje vermeld en dat werd dan op de betreffende brief of kaart geplakt, waarna de postbode weer aan de slag kon. Strookjes komen gedrukt en bestempeld voor, een enkele maal louter beschreven.

Oproep: bij verzamelaars moeten op poststukken nog heel wat postale aanwijzingen te vinden zijn, geschreven én gestempeld. Met name meer gegevens over stempels zijn van belang om dit artikel zo volledig mogelijk te maken: nieuwe stempels en nauwkeuriger gebruikperiodes. Aan iedereen dan ook het verzoek vondsten aan mij te melden d.m.v. fotokopieën. Dank en eeuwige roem zullen uw deel zijn.

Literatuur over de in Letland gebruikte stempels voor postale aanwijzingen is schaars. Alleen N. Jakimovs wijdt er in “The postal and monetary history of Latvia” aandacht aan. De gegevens zijn gebaseerd op zijn “Manuskripts” uit 1982. Ook in “Phalatelija Baltica” duikt er af en toe een op en verder zie je ze soms in veiling- en verkoopcatalogi. De jaartallen die ik in de overzichten vermeld zijn gebaseerd op Jakimovs’ gegevens uit 1982 en poststukken in mijn eigen collectie. Dat geldt ook voor de afbeeldingen van de stempels.

Adresāts

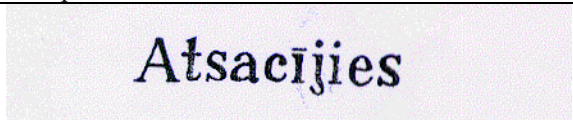
Adresāts komt als trefwoord van een stempel in twee vormen voor: als zelfstandig stempel en, veel algemener, als stempel op een strookje gebruikt door een adressenbureau. De tweede vorm komt aan de orde bij de strookjes. Van de bekende zelfstandige stempels hieronder een overzicht. Geschreven aanduidingen zijn bekend (afb. 2).

Nr	Stempel	Maten	Periode	Opmerkingen
1		l: 21 / 38 h: 4½ / 3	1926	Adresāta neierašanās dēļ Geadresseerde niet aanwezig Afb.1
2		l: 36½ / 27 h: 3 / 2	1935	Adresāts nebija mājā Pavēste atstāta Geadresseerde niet thuis Bericht achtergelaten

Atsacījies

Atsacījies betekent geweigerd. De ontvanger van een poststuk kon dat bv. weigeren als hij daarvoor strafport moest betalen.

Er is slechts één stempel bekend, gemeld door Jakimovs. Een afbeelding ervan op een poststuk ken ik niet. Wel een geschreven aanduiding: “Atsakas” (Afb. 1).

Nr	Stempel	Maten	Periode	Opmerkingen
1		L: 35 h: 5½ / 4	1939	

Afb. 2 1919. Achterzijde van de brief van afbeelding 3. Geschreven aanduiding “Adresats. Aisbrauzes” = “Geadresseerde vertrokken”

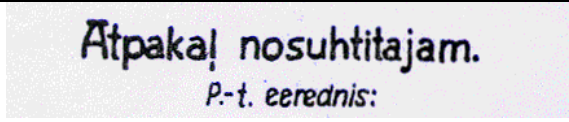
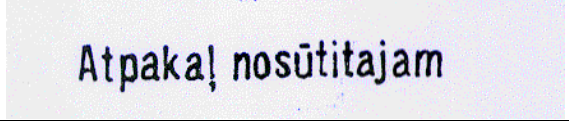
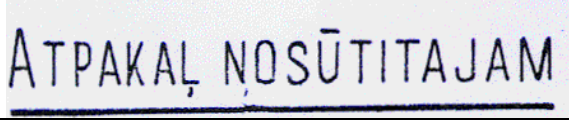
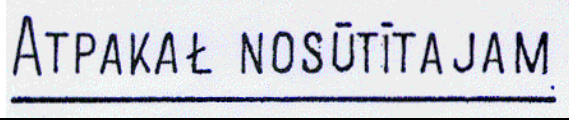
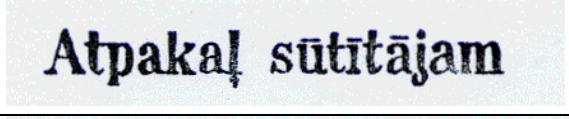
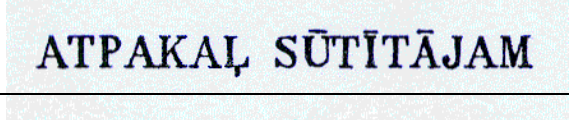
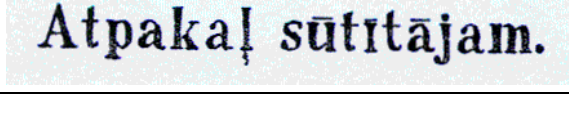
Atpakaļ _____

De volledige stempels bestaan allemaal uit twee woorden, in twee vormen:

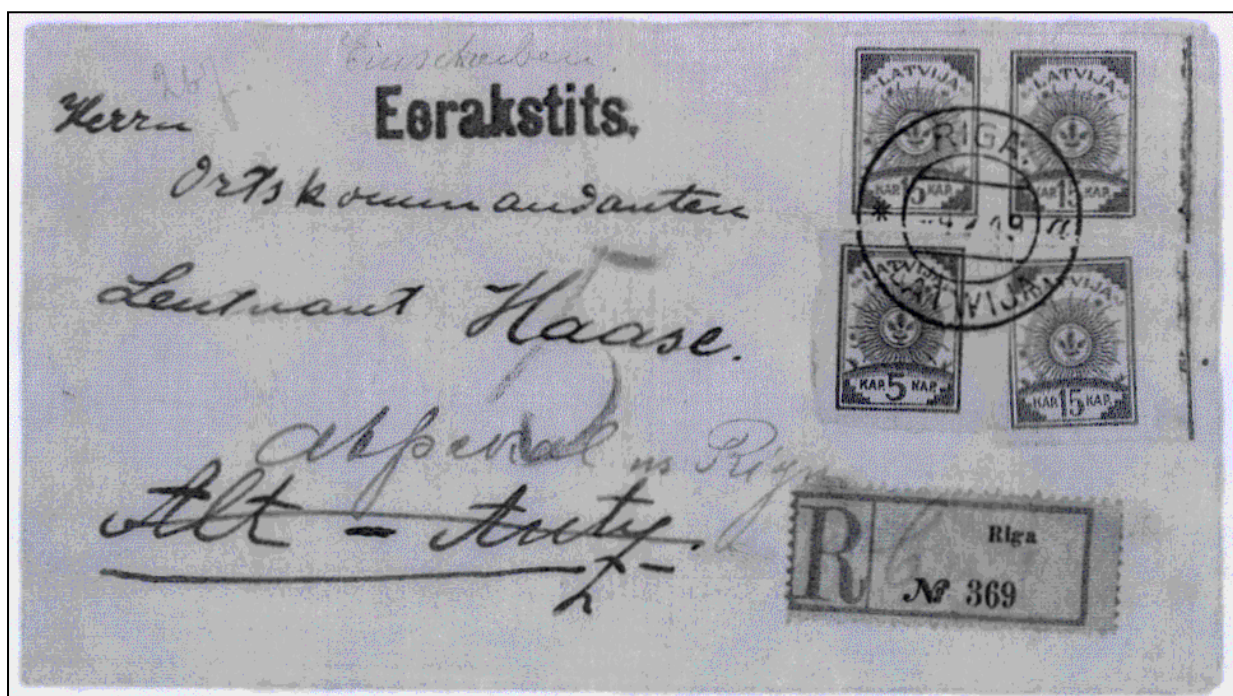
Atpakaļ nosūtītajam en Atpakaļ sūtītājam. Betekenis: Retour afzender.

Door spellingswijzigingen komen diverse schrijfwijzen voor.

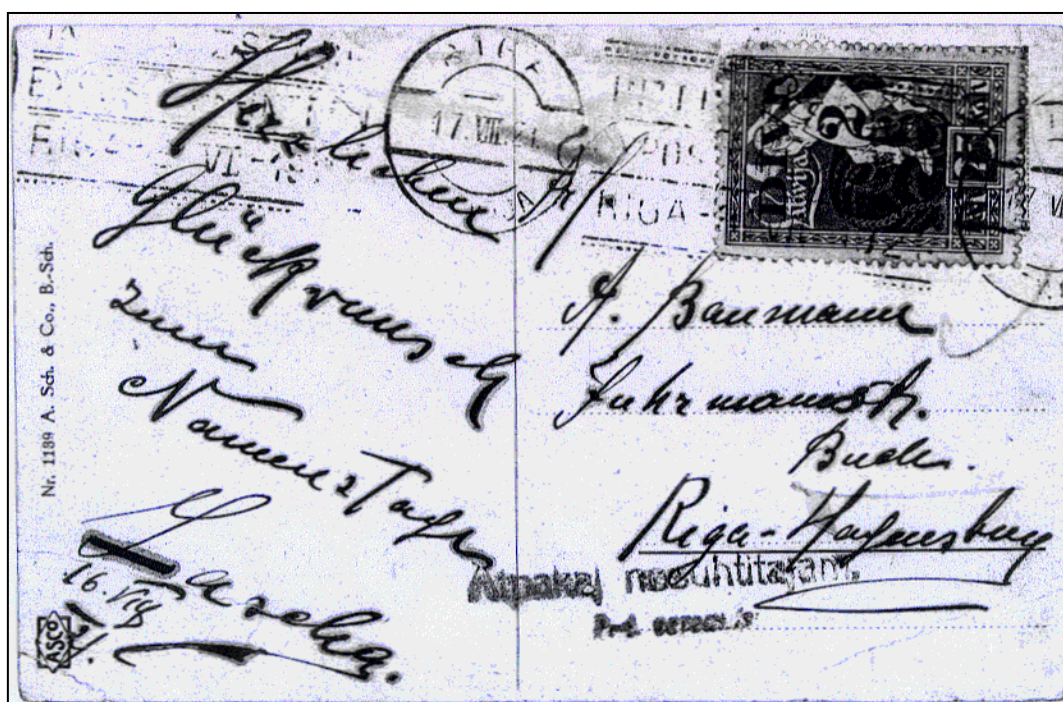
Geschreven aanduidingen bekend (*afb. 3 en 4*).

Nr	Stempel	Maten	Periode	Opmerkingen
1		l: 52 h: 5 / 3½	1921	h in nosūtītajam. Toevoeging: P.-t. beambte <i>Afb.5</i>
2		l: 49 h: 5 / 3½	1927-1935	Mogelijk later aangepast met ā in nosūtītājam (1939)
3		l: 71½ h: 8 / 5½	1925-1935	ATPAKAĻ met Ļ
4		l: 72½ h: 8 / 5½	1929-1931	ATPAKAĻ met Ļ
5		l: 69 h: 5½ / 4	1933	<i>Afb.6</i>
6		l: 60 h: 5½ / 4	1939	Vroegste stempel zonder no voor sūtītājam
7		l: 65 h: 4	1940	
8		l: 66 h: 5½/3½	1941	

Wordt vervolgd.

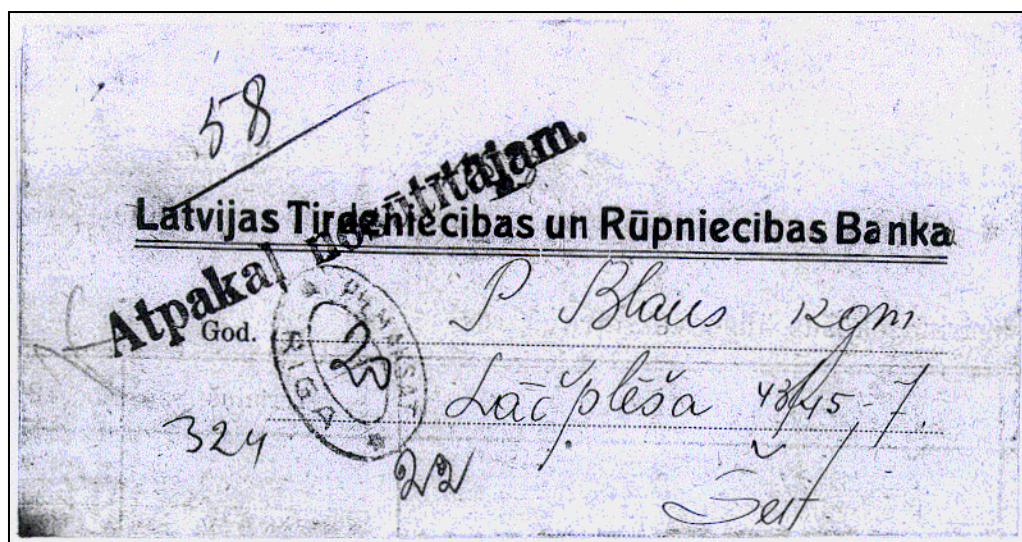
Afb. 3 1919. Aangetekende brief van RIGA naar “Alt – Autz” / Vecauce, provisorisch aankomststempel АЛЪТЪ – АУЦЪ. Retour gezonden omdat de geadresseerde niet meer aanwezig was. (hetgeen niet vermag te verwonderen). De brief werd voorzien van de aanwijzing “Atpakal us Rigu”.

Afb. 5 1921. Briefkaart, lokaal in RIGA naar het stadsdeel Hagensburg/Agenskalns. Geretourneerd. De postbeambte werd geacht zijn paraaf te plaatsen achter P.-t. eerednis :

Afb. 4. 1925. Aangetekende brief van Valtaiķi naar AISPUTE. Hoewel aangetekend in Valtaiķi, werd de brief gedagtekend in AISPUTE, mogelijk omdat het kleine postkantoorje nog niet beschikte over een eigen stempel. Om onbekende reden werd de brief geretourneerd, geschreven aanduiding: "Atpakal 7/III 25 N 287".

Afb. 6 1933. Ongefrankeerd verzonden brief. Beport met 20 s. Geretourneerd aan de afzender.

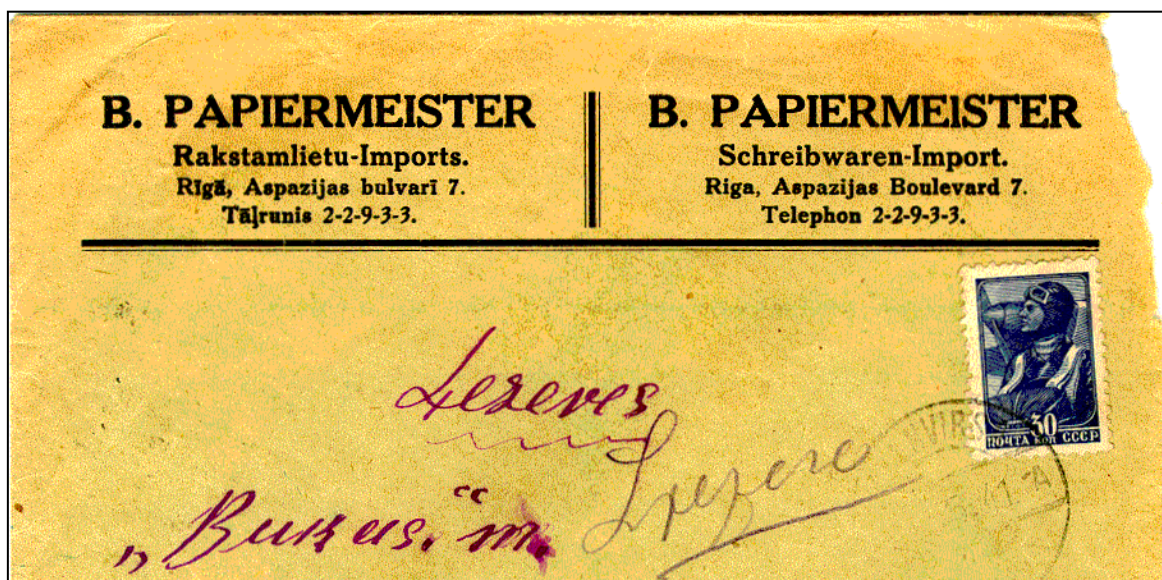

TOT SLOT: NOG EEN PAAR FIRMABRIEVEN

Jan Kaptein

Briefkaart, 1895 met een afzenderstempel van een postzegelhandel, uit Reval (Tallinn).

Brief verzonden uit Kalnvirsa naar Liezere (30 V 1941), vlak voor de Duitse inval. Met tweetalige afzendervermelding: beroep en naam komen zo mooi overeen.